Y. 10. 442

P. VIRGILII
MARONIS
OPERA
VENETIIS. MDCCXX
Apud Nicolaum Pezzana.

FIRENZE

P. VIRGILII MARONIS
BUCOLICA.
TITYRUS. Ecloga I.

ARG. Virgilius in perſona Tityri fortunam ſuam, beneficiaque Cæſaris explicat; ex adverſo Melibœum introducit, extorrem, exulem.

MELIBOEUS, TITYRUS.

TITYRE, tu patulæ recubās ſub tegmine fagi,
Sylveſtrem tenui Muſam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas.
T. O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti.
M. Nō equidem invideo: miror magis; undiq; totis
Uſque adeò turbatur agris, en ipſe capellas
Protinus æger ago: hanc etiam vix, Tityre duco.
Hìc inter denſas corylos modò namq; gemellos,
Spem gregis, ah, ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis (ſi mens non læva fuiſſet)
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Sæpè ſiniſtra cava prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, iſte deus, qui ſit, da, Tityre, nobis.
T. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpè ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hædos
Noram; ſic parvis componere magna ſolebam.
Verùm hæc tantum alias inter caput extulit urbes
Quantùm lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
M. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
T. Libertas; quæ ſera, tamen reſpexit inertem,
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat,
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit,
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

Namque;(fatebor enim)dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi,
Non unquā gravis ęre domū mihi dextra redibat.
M. Mirabar, quid mœſta deos Amarylli vocares:
Cui pendere ſua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat. ipſæ te Tityre pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.
T. Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos.
Hic illum vidi juvenem, Mœlibæe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, ut ante, boves pueri, ſubmittite tauros.
M. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt,
Et tibi magna ſatis: quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco.
Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas:
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes,
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras:
Nec tamen intereà raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria ceſſabit turtur ab ulmo.
T. Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in litore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus, exul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm noſtro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros:
Pars Scythiā,& rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis, & tuguri congeſtum ceſpite culmen.
Poſt aliquot, mea regna videns, mirabor ariſtas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en quò diſcordia cives
Perduxit miſeros: en queis conſevimus agros:
Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.

Ite

Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ:
Non ego poſthac viridi projectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: nec, me paſcente, capellæ
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras.
T. Hìc tamē hanc mecū poteris requieſcere noctē,
Fronde ſuper viridi: ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

ALEXIS. Ecloga II.

ARG. Sub perſona Corydonis queritur, quòd apud Alexin parum ſit gratioſus; imitatur Theocritum eidyllio tertio, cui Comaſtei nomen eſt.

FORMOSUM paſtor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini: nec, quid ſperaret, habebat.
Tantùm inter denſas, umbroſa cacumina, fagos
Aſſiduè veniebat: ibi hæc incondita ſolus
Montibus, & ſylvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nil mea carmina curas:
Nil noſtri miſerere: mori me denique cogis.
Nunc etiam pecudes umbras, & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia, ſerpyllumque herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatiùs triſtes Amaryllidis iras,
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcam?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimiùm ne crede colori:
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim, quęris, Alexi:
Quàm dives pecoris, nivei quàm lactis abundans,
Mille meę Siculis errant in montibus agnę.
Lac mihi non ęſtate novum, non frigore deſit.
Canto, quę ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircęus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeò informis: nuper me in littore vidi,
Cùm placidū ventis ſtaret mare: non ego Daphnin

Judice te metuam, ſi nunquam fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humiles habitare caſas, & figere cervos.
Hædorumque gregem viridi compellere hibiſco.
Mecum unà in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros:
Nec te pæniteat calamo triviſſe labellum.
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens: te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas: invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die ſiccant ovis ubera: quos tibi ſervo.
Jampridem à me illos abducere Theſtylis orat:
Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, ò formoſe puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calatis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & ſumma papavera carpens,
Narciſſum, & florem jungit benè olentis anethi.
Tum caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat:
Addã cerea pruna;& honos erit huic quoq;pomo.
Et vos, ò lauri, carpam, & te, proxima myrte;
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.
Ruſticus es Corydon; nec munera curat Alexis:
Nec ſi muneribus certes, concedat Jolas,
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quẽ fugis ah demens? habitarũt Dii quoq; ſylvas,
Dardaniuſque Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam,
Florentem Cythiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydõ, ò Alexi. TRAHIT ſua quẽq; voluptas.
Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci:
Et ſol creſcẽtes decedẽs duplicat umbras: (amori?
Me tamen urit amor. QUIS enim modus adſit
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
Semi-

Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potiùs, quorũ indiget uſus,
Viminibus, mollique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis.

PALÆMON. Ecloga III.

ARG. Lites ſub iudice Palæmone: pręmium victori, ſumptum eſt à Theocriti Nomeo.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

DIc mihi, Damęta, cujum pecus? an Melibœi?
D. Nõ, verũ Ægonis: nuper mihi tradidit Ægõ.
M. Infelix ò ſemper ovis pecus: ipſe Neæram
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora:
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
D. Parcius iſta viris tamen obiicienda memento.
Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo (ſed faciles nymphæ riſere) ſacello.
M. Tum credo, cùm me arbuſtum videre Myconis,
Atque mala vites incidere falce novellas.
D. Aut hìc ad veteres fagos, cùm Daphnidis arcũ
Fregiſti, & calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et cùm vidiſti puero donata, dolebas:
Et, ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
M. Quid domini facient, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multùm latrante Lyciſca?
Et cùm clamarem, Quò nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu poſt carecta latebas.
D. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit, & mihi Damon
Ipſe fatebatur: ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquã tibi fiſtula cera
Juncta fuit? non tu in triviis indocte ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?
D. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque, viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam, ne fortè recuſes,
Bis venit ad multram, binos alit ubere fętus:
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non auſim quidquam deponere tecũ.

Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verùm id, quod multo tutè ipſe fatebere majus,
Inſanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cęlatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,
Diffuſos edera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon: & quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum: qui gentibus orbem,
Tempora quę meſſor, quę curvus arator haberet.
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
Et molli circùm eſt anſas amplexus acantho:
Orpheaque in medio poſuit, ſylvaſque ſequentes.
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo
Si ad vitulā ſpectes, nihil eſt, quòd pocula laudes.
N. Nūquā hodie effugies: veniam quocūq; vocaris.
Audiat hęc tantùm vel qui venit, ecce, Palęmon:
Efficiam, poſthac ne quemquam voce laceſſas.
D. Quin age, ſi quid habes, in me mora nō erit ulla
Nec quemquam fugio, tantùm vicine Palęmon
Senſibus hęc imis res eſt non parva reponas.
P. Dicite, quādoquidē in molli conſedimus herba.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent ſylvę, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe Damęta, tu deinde ſequere Menalcha.
Alternis, dicetis: amant alterna Camenæ.
D. Ab Jove principiū Muſæ: JOVIS omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.
M. Et me Phębus amat: Phębo ſua ſēper apud me
Munera ſunt, lauri, & ſuave rubens hyacintus.
D. Malo me Galatea petit laſciva puella,
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
M. At mihi ſeſe offert ultro meus ignis, Amyntas:
Notior ut jam ſit canibus non Delia noſtris.
D. Parta meæ Veneri ſunt munera: namque notavi
Ipſe locum. aeriæ quò congeſſere palumbes.
M. Quod potui, puero ſylveſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi: cras altera mittam.
D. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt,
Partem aliquam venti divum referatis ad aures.
M. Quid prodeſt, quòd me ipſo animo non ſpernis, Amyntas

Si,

Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo?
D. Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Jola:
Cùm faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
M. Phyllida amo ante alias: nam me diſcedere flevit:
Et longum formoſe vale, vale, inquit, Jola.
D. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
M. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hædis,
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.
D. Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, Muſa:
Pierides vitulam lectori paſcite veſtro.
M. Pollio & ipſe facit nova carmina, paſcite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
D. Qui te Pollio amat, veniat quò te quoque gaudet.
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:
Atque idem jugat vulpes, & mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores, & humi naſcentia fragra,
Frigidus, ò pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite oves nimiùm procedere: non bene ripę
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
D. Tityre, paſcentes à flumine reiice capellas:
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
M. Cogite oves pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtrà preſſabimus ubera palmis.
D. Eheu quã pingui macer eſt mihi taurus in arvo
Idem amor exitium eſt pecori, pecoriſq; magiſtro.
M. His certè neque amor cauſa eſt: vix oſſibus hærent.
Neſcio quis teneros oculis mihi faſcinat agnos.
D. Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli ſpatium non ampliùs ulnas.
M. Dic, quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores: & Phyllida ſolus habeto.
P. Non noſtrum inter vos tantas componere lites:
Et vitula tu dignus, & hic, quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos pueri: ſat prata biberunt.

POLLIO. Ecloga IV.

ARG. Genethliacon canit Salonino, Aſinio Pollioni nato, poſt captas in Dalmatia Salonas. Simul & Auguſti laudes Sibyllino Carmine paulò latiùs intonat.

SICELIDES Muſæ, paulò majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſq; myricæ.
Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo:
Jam redit & virgo: redeunt Saturnia regna.
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modò naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo,
Teque adeò decus hoc ævi, te conſule inibit
Pollio: & incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, diviſque videbit
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuſcula cultu
Errantes ederas paſſim cum baccare tellus,
Miſtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgò naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus:
Molli paulatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva:
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos:
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,

Atque

Atque iterũ ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem.
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator:
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
Talia ſæcla ſuis dixerunt currite fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ò magnos (aderit jam tẽpus) honores
Clara deùm ſoboles, magnum Jovis incremẽtum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cęlumque profundũ:
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
O mihi tam longè maneat pars ultima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta.
Nõ me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quãvis, atq; huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan deus Arcadiæ dicat ſe judice certet,
Pan etiam Arcadiæ dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem.
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer: cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

DAPHNIS. Ecloga V.

ARG. Paſtores alternatim, in perſona Daphnidis, Julii Cæſaris mortem deplorant, & divinos illi decernunt honores.

MENALCAS, MOPSUS.

CUR nõ, Mopſe, boni quoniã cõvenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere verſus,
Hic corylis miſtas inter conſedimus ulmos?
MO. Tu major; tibi me eſt æquum parere Menalca,
Sive ſub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potiùs ſuccedimus, aſpice ut antrum

Sylveſtris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
MO. Quid, ſi idem certet Phœbũ ſuperare canendo?
ME. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignéis,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: paſcentes ſervabit Tityrus hædos:
MO. Immò hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto, certet Amyntas.
ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Judicio noſtro tantùm tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura puer: ſucceſſimus antro.
Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coryli teſtes, & flumina nymphis
Cùm complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque deos, atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egere diebus
Frigida Daphni boves ad flumina: nulla neq; amnē
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pænos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri, ſylvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit, Daphnis thyaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas:
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne tuis: poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo
Carduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras
Paſtores; mandat fieri ſibi talia Daphnis:
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen.
Daphnis ego in ſylvis, hinc uſque ad ſydera notus,
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
Quale ſopor feſſis in gramine: quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolùm æquiparas, ſed voce magiſtrũ,
For-

Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo,
Nos tamen hęc quocūq; modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus: Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoque Daphnis
M. An quidquam nobis talis ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibuſque videt nubes, & ſydera Daphnis.
Ergo alacres ſylvas, & cætera rura voluptas
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis:
Ipſi lætitia voces ad ſydera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta; Deus, Deus, ille Menalca.
Sis bonus, ò felixque tuis. en quatuor aras;
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit; ſi meſſis, in umbra,
Vina novum fundam calathis, Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, & cùm ſolemnia vota
Reddemus Nymphis, & cùm luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit,
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, numenq; tuum, laudeſq; manebunt.
Ut Baccho, Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.
MO. Quæ tibi, quæ tali reddã pro carmine dona?
Nam neque me tantùm venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos, formoſum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, cujum pecus? an Melibœi?
MO. At tu ſume pedũ, quod, me cùm ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari:
Formoſum paribus nodis, atque ære Menalca,

SILENUS. Ecloga VI.

ARG. Epicurea ſecta exprimitur; & Silenum, quaſi voluptatis ſymbolum, inducit cum Satyris temulentum.

Inſcriptio hujus Ecloæ in Romano codice.

FAUNORUM, SATYRORUM, ET SYLVANORUM DELECTATIO. POETA.

PRIMA Syracuſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſylvas habitare Thalia,
Cùm canerem reges, & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit; paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nūc ego (namq; ſuper tibi erunt, qui dicere laudes
Vare, tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non injuſſa cano: ſi quis tamē hæc, quoq; ſi quis
Captus amore leget, te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phæbo gratior ulla eſt,
Quàm ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis, & Manſylus in antro
Silenum pueri ſomno videre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Jaccho.
Serta procul tantùm capiti delapſa jacebant:
Et gravis attrita pendebat cantharus anſa.
Aggreſſi (nam ſæpè ſenex ſpe carminis ambos
Luſerat) iniiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle:
Ægle Najadum pulcherrima: jamque videnti
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quò vincula nectitis? inquit.
Solvite me pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. ſimul incipit ipſe.
Tum verò in numerū Faunoſque, feraſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſſia rupes:
Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea:
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animæque, mariſque fuiſſent,

Et liquidi ſimul ignis; ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea Ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas.
Jamque novum ut terræ ſtupeant luceſcere Solem
Altius atque cadant ſubmotis nubibus imbres.
Incipiant ſylvæ cùm primùm ſurgere: cùmque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſque refert volucres, furtũq; Promethei.
His adjungit, Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: ut litus, Hyla Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi numquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus, quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte:
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas,
Aut aliquã in magno ſequitur grege. claudite nym- (phæ
Dictææ, nymphæ nemorum jam claudite ſaltus:
Si qua fortè ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia, forſitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaethontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una ſororum:
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor.
Floribus, atque apio crines ornatus amaro
Dixerit: hos tibi dant calamos (en accipe) Muſæ,
Aſcræo quos ante ſeni, quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quò ſe plus jactet Apollo. (eſt,
Quid loquar? aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris

Du-

Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto,
Ah, timidos nautas canibus laceraſſe marinis?
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia quæ Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſæ referunt ad ſydera valles:
Cogere donec oves ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, & invito proceſſit Veſper Olympo.

MELIBOEUS Ecloga VII.

ARG. Contentionem duorum paſtorum habet. Amatoria eſt.

CORYDON, THYRSIS.

FORTE ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Cõpulerantq; greges Corydõ, & Thyrſis in unũ:
Thyrſis oves. Corydon diſtentas lacte capellas:
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & reſpondere parati:
Hìc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat: atque ego Daphnin
Aſpicio: ille ubi me contra videt: ocyus, inquit
Huc ades, ò Melibœe, caper tibi ſalvus, & hædi,
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hìc viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, èq; ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerẽ? neq; ego Alcippẽ, nec Phyllida habebã
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnũ,
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos Muſæ meminiſſe volebant:
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
C. Nymphæ, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite: (proxima Phœbi
Verſibus ille facit) aut, ſi non poſſumus omnes,
Hìc arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.

T. Pa-

T. Paſtores ederа creſcentem ornate poetam
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
C. Setoſi caput hoc apri tibi Delia parvus,
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
T. Sinum lactis,& hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
C. Nerine Galatea thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, edera formoſior alba:
Cùm primum paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T. Immò ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, projecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
C. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.
T. Hìc focus,& tædę pingues, hìc plurimus ignis
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hìc tantùm Boreæ curamus frigora, quantùm
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
C. Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutę:
Strata jacent paſſim ſua quęque ſub arbore poma.
Omnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
T. Aret ager: vitio moriens ſitit aeris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras,
Phyllidis adventu noſtrę nemus omne virebit;
Juppiter & lęto deſcendet plurimus imbri.
C. Populus Alcidę gratiſſima, vitis Jaccho,
Formoſa myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
T. Fraxinus in ſylvis pulcherrima pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Licida formoſe, reviſas,

Fra-

Fraxinus in ſylvis cedet tibi, pinus in hortis.
M. Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

PHARMACEUTRIA. Ecloga VIII.

ARG. Habet duas partes, prior conqueſtionem, poſterior veneficia continet. Theocritea eſt.

DAMON, ALPHESIBÆUS.

PASTORUM Muſam, Damonis, & Alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces,
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis Muſam dicemus, & Alpheſibæi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris, en erit unquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium, tibi deſinet. accipe juſſis
Carmina cœpta tuis: atq; hanc ſine tēpora circum
Inter victrices ederam tibi ſerpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cùm ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.
D. Naſcere, prǫque diem veniens age Lucifer almū
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & divos, quamquam nil teſtibus illis
Profeci, extrema morieus tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Mænalus, argutumque nemus, pinoſque loquentes
Semper habet, ſemper paſtorum ille audit amores
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Mopſo Niſa datur, quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam gryphes equis: ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe, novas incide faces, tibi ducitur uxor.
Sparge marite nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
O digno conjuncta viro, dum deſpicis omnes,
Dum-

Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellę,
Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba:
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus,
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem.
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus.
Jam fragiles poteram à terra contingere ramos;
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Nunc ſcio, quid ſit amor: duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus. crudelis tu quoque mater,
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis ululæ: ſit Tityrus Orpheus:
Orpheus in ſylvis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite ſylvæ.
Præceps aerii ſpecula de montis in undas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, jam deſine tibia verſus.
Hæc Damon: vos, quæ reſponderit Alpheſibęus,
Dicite, Prierides: NON OMNIA poſſumus omnes.
A. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:
Verbenaſque adole pingues, & maſcula thura:
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus, nihil hic, niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domū mea carmina, ducite Daph-
Carmina vel cęlo poſſunt deducere Lunam: (nin.
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſi:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domu mea carmina, ducite Daph-
Terna tibi hęc primū triplici diverſa colore (nin.
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco: numero Deus impare gaudet.

Du-

Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daph-
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores. (nin
Necte Amarylli modò, & Veneris, dic, vincula
necto. (nin
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daph-
Limus ut hic dureſcit, & hęc ut cera liqueſcit
Uno, eodemque igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molã, & fragiles incẽde bitumine lauros,
Daphnis me malus urit: ego hãc in Daphnide laurũ
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daph-
Talis amor Daphnin: qualis, cũ feſſa juvencũ (nin
Per nemora, atque altos quęrendo bucula lucos
Propter aquę rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec ſerę meminit decedere nocti.
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi. (nin
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daph-
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quę nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando: debent hęc pignora Daphnin.
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daph-
Has herbas, atq; hęc Põto mihi lecta venena (nin.
Ipſe dedit Męris: naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſępe lupum fieri, & ſe condere ſylvis
Mœrin, ſępe animas imis exire ſepulcris,
Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes. (nin
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daph-
Fer cineres Amarylli foras: rivoque fluenti
[illegible]anſq; caput jace: ne reſpexeris, his ego Daphnin
Aggrediar, nihil ille deos, nil carmina curat. (nin
Duci[illegible]urbe domũ mea carmina, ducite Daph-
Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Spo[illegible]erre moror cinis ipſe: bonum ſit.
Neſcio, q[illegible]rtè eſt, & Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jã parcite carmina Daphnis.

MOERIS. Ecloga IX.

ARG. Refert a eſt querelis. Virgilius, agros repetens, penè occiſus eſt à centurione Atio, miſcet & Auguſti laudes.

LYCIDAS, MOERIS.

QUò te, Mœri, pedes? an, quò via ducit, in urbem?

MOE. O Lycida vivi pervenimus, advena noſtri,
Quod nunquam veriti ſumus, ut poſſeſſor agelli
Diceret: Hæc mea ſunt, veteres migrate coloni.
Nunc victi triſtes, QUONIAM ſors omnia verſat.
Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus hædos.
LY. Certè equidē audierā, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Uſque ad aquā, & veteris jā fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcam,
M. Audieras, & fama fuit: ſed carmina tantùm
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quòd niſi me quacumque novas incidere lites
Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix.
Nec tuus hìc Mæris, nec viveret ipſe Menalcas.
L. Heu cadit in quenquam tantum ſcelus? heu, tua nobis
Penè ſimul tecum ſolatia rapta Menalca! (herbis
Quis caneret nymphas? quis humum florentibus
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cùm te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, brevis eſt via, paſce capellas,
Et potum paſtas age, Tityre: & inter agendum
Occurſare capro (cornu ferit ille) caveto.
M. Immò hæc, quæ Varo necdū perfecta canebat,
Vare, tuum nomen, ſuperet modò Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimiùm vicina Cremonæ.
Cantantes ſublime ferent ad ſydera cycni.
L. Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos:
Sic cythiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ:
Incipe, ſi quid habes, & me fecere poetam
Pierides: ſunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem Paſtores: ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
M. Id quidem ago, & tacitus, Lycida: mecum ipſe voluto
Si valeam meminiſſe, neque èſt ignobile carmen.
Huc ades, ò Galatea, quis eſt nam ludus in undis?
Hìc ver purpureum, varios hìc flumina circùm
Fundit humus flores: hìc candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.

Huc

Huc ades: inſani feriant ſine litora fluctus.
L. Quid? quæ te pura ſolùm ſub nocte canentem
Audieram? NUMEROS memini, ſi verba tenerem.
M. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus: & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes.
OMNIA fert ętas, animum quoque, ſæpè ego lõgos
Cantando puerum memini me condere Soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoq; Mœrim
Jam fugit ipſa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis: referet tibi ſæpe Menalcas.
L. Cauſando noſtros in longum dúcis amores.
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor: & omnes,
Aſpice, ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeò media eſt nobis via, namq; ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hìc, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes, hìc, Mæri, canamus,
Hic hædos depone; tamen veniemus in urbem.
Aut, ſi nox pluviam ne colligat ante veremur,
Cantantes licet uſque (minus via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo. (mus.
MOE. Deſine plura puer, &, quod nunc inſtat, aga-
Carmina tunc meliùs, cùm venerit ipſe, canemus.

GALLUS, Ecloga X.

ARG. Gallum poetam de amiſſa amica, quam immodicè amabat, ſolatur.

POETA.

EXTREMUM hũc Arethuſa mihi cõcede laborem
Pauca meo Gallo, ſed quę legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda, neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cùm fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe, ſollicitos Galli dicamus amores.
Dum tenera attondunt ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ:
Quæ nemora, aut quis vos ſaltus habuere puellæ
Najades, indigno cùm Gallus amore periret?

Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aoniæ Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant & oves circum, noſtri nec pænitet illas:
Nec te pæniteat pecoris, divine poeta.
Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis:
Venit & upilio: tardi venere bubulci,
Uvidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant: tibi venit Apollo:
Galle, quid inſanis? inquit, tua cura Lycoris
Perq; nives alium, perq; horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit & agreſti capitis Sylvanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiæ venit; quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.
Et quis erit modus? inquit, amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cythiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.
Triſtis at ille tamen, Cantabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris, ſoli cantare periti
Arcades, ò mihi tum quàm molliter oſſa quieſcãt,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores.
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.
Certè ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicũque furor (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hìc gelidi fontes: hìc mollia prata Lycori,
Hìc nemus: hìc ipſo tecum conſumeret ævo.
Nunc inſanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque adverſos detinet hoſtes.
Tu procul à patria (nec ſit mihi credere tantum)
Alpinas ah dura nives, & frigora Rheni
Me ſine ſola vides. ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas.
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor avena.
Certum eſt, in ſylvis, inter ſpelæa ferarum
Malle pati, teneriſque meos incidere amores

Arbo-

Arboribus : creſcent illæ : creſcetis amores.
Intereà miſtis luſtrabo Mænala nymphis:
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus:
Jam mihi per rupes videor, lucoſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula, tamquam hæc ſit noſtri medicina furoris:
Aut deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Jam neq; Hamadryades rurſus, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſus concedite ſylvæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores:
Nec ſi frigoribus mediis, Hebrumque bibamus,
Sithoniaſque nives hyemis ſubeamus aquoſæ,
Nec ſi, cùm moriens alta libraret in ulmo,
Æthiopum verſemus oves ſub ſidere Cancri.
OMNIA vincit amor, & nos cedamus amori.
Hæc ſat erit, divæ, veſtrum ceciniſſe poetam,
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere novo viridis ſe ſubiicit alnus.
Surgamus; ſolet eſſe gravis cantantibus umbra,
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbræ.
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER I.

ARG. Enumerat univerſa, quæ hiſce quatuor libris eſt dicturus. Inde hoc libro de agriculturæ inſtrumento, ſeu temporibus.

AD C. MÆCENATEM.

QUID faciat lætas ſegetes, quo ſydere terram
Vertere, Mæcenas, ulmiſque adjungere vites
Conveniat: quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos, ò clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber,

Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
Poculaque inventis Acheloja miſcuit uvis,
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem, Dryadeſque puellæ,
Munera veſtra cano, tuque ò, cui prima frementē
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Tercentum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis, ò Tegæe, favens, oleæque Minerva
Inventrix, uncique puer monſtrator aratri,
Et teneram ab radice ferens Sylvane cupreſſum:
Diique, deæque omnes, ſtudium quibus arva tueri,
Quique novas alitis non nullo ſemine fruges:
Quique ſatis largum cœlo demittitis imbrem.
Tuque adeò, quem mox quæ ſint habitura deorum
Concilia, incertum eſt, urbeſne inviſere, Cæſar,
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto.
An deus immenſi venias maris, ac tua nautæ
Numina ſola colant: tibi ſerviat ultima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis:
An ne novum tardis ſydus te menſibus addas,
Qua locus Erigonem inter, Chelaſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli juſta plus parte relinquit.
Quidquid eris (nam te nec ſperent Tartara regē,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atq; audacibus annue cæptis,
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes
Ingredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.
Vere novo, & gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & zephyro putris ſe gleba reſolvit,
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſa ruperunt horrea meſſes.

At priùs ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cœli prædiſcere morem.
Cura ſit, ac patrios cultuſque, habituſque locorum.
Et quid quæq; ferat regio,& quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt feliciùs uvæ,
Arborei fætus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina.nonne vides,croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuò has leges, æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis: quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati,durum genus. Ergo age,terræ
Pingue ſolum primis extemplò à menſibus anni
Fortes invertant tauri, glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis Solibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda: ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hic ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava feres mutato ſidere farra,
Unde priùs lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenuis fætus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos,ſylvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantùm
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva.
Nec ulla intereà eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atq; levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium,atq; exſudat inutilis humor.
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas aſtringit hiantes

Ne tenues pluviæ, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multùm adeò, raſtris glebas qui frangit iners,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva: neq; illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et, qui proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem atq; imperat arvis.
Humida ſolſtitia, atque hyemes orate ſerenas
Agricolæ. hyberno lætiſſima pulvere farra.
Lætus ager. nullo tantùm ſe Mœſia cultu
Jactat: & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
Quid dicam, jacto qui ſemine comminus arva
Inſequitur, cumuloſque ruit malè pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentes?
Et cùm exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,
Cùm primùm ſulcus æquant ſata? quippe paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto latè tenet omnia limo:
Unde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamē (hæc cū ſint hominumq; boumq; labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæque grues, & amaris intuba fibris
Officiunt, aut umbra nocet. pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſq; per artē
Movit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant, ipſaque tellus
Omnia liberiùs, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri,
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam.

Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem
Tunc alnos primùm fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros, & nomina fecit,
Plejadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum, & magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ:
Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum,
Tum variæ venere artes. LABOR omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit: cùm jam glandes, atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus, intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylva,
Lappæque, tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrẽ:
Heu magnum alterius fruſtrà ſpectabis acervum:
Concuſſaque famem in ſylvis ſolabere quercu.
Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, & inflexi primùm grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea prætereà Celej, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Jacchi.
Omnia quæ multò antè memor proviſa repones:
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuò in ſylvis magna vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri,
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante, jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos,
Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus:
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.

Area cùm primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & cretâ ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat.
Tum variæ illudunt peſtes: ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis captæ fodere cubilia talpæ;
Inventuſque cavis buſo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt: populatq; ingentem farris acervũ
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cùm ſe nux plurima ſylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleæ terret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes:
Et nitro priùs, & nigra perfundere amurca
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet,
Et quamvis igni exiguo properata maderent:
Vidi lecta diù, & multò ſpectata labore
Degenerare tamen: ne vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. SIC omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter, quàm qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia fortè remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſydera nobis,
Hædorumque dies ſervandi, & lucidus Anguis:
Quàm quibus in patria ventoſa per æquora vectis
Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die, ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci, atque umbris jam dividet orbẽ:
Exercete viri tauros, ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrẽ.
Nec non & lini ſegetem, & Cereale papaver
Tẽpus humo tegere, & jam dudũ incũbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio: tunc te quoque medica putres
Accipiant ſulci: & milio venit annua cura,
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
Taurus, & adverſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra
Exercebis humum, ſolisque inſtabis ariſtis:

Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſſiaque ardentis decedat ſtella Coronæ,
Debita quàm ſulcis commitas ſemina, quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Majæ cœpere: ſed illos
Exſpectata ſeges vanis eluſit avenis.
Si verò viciamque ſeres, vilemque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis:
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.
Idcircò certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cęlum zonę: quarum una coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circùm extremę dextra, lævaque trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter, mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ divum; & via ſecta per ambas,
Obliquus quà ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam, Riphæaſque arduus arces
Conſurgit: premitur Libiæ devexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi.
Maximus hìc flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
Illic (ut perhibent) aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit.
Noſque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cœlo
Poſſumus, hinc meſſiſq; diem, tempuſque ſerendi,
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat, quando armatas ducere claſſes,
Aut tempeſtivam ſylvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur, & ortus,
Temporibuſque parem diverſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
Multa forent, quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur. durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem: cavat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.

Exa-

Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga:
Nunc torrete igni fruges: nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas, & jura ſinunt. rivos deducere nulla
Religio vetuit: ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpè oleo tardi coſtas agitator aſelli,
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. Quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenideſque ſatæ: tum partu terra nefando
Cęumque, Japetumque creat, ſęvumque Typhoea,
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelion Oſſam,
Scilicet atq; Oſſę frondoſum involvere Olympum:
Ter pater extructos diſiecit fulmine montes,
Septima poſt decimam felix & ponere vites,
Et prenſos domitare boves, & licia telæ
Addere. nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeò gelida melius ſe nocte dedere,
Aut cùm Sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves melius ſtipulæ, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Intereà longum cantu ſolata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſuccíditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus: hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant.
Invitat Genialis hyems, curaſque reſolvit:
Ceu preſſæ cùm jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Sed tamẽ & quernas glãdes tunc ſtringere tẽpus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.

Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
Auritoſque ſequi lepores: tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
Cùm nix alta jacet, glaciem cùm flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni, & ſydera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æſtas;
Quæ vigilanda viris? vel cùm ruit imbriferum ver,
Spicea jam campis cùm meſſis inhorruit, & cùm
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cùm flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi:
Quæ gravidam latè ſegetem ab radicibus imis
Sublimè expulſam eruerent. ita turbine nigro
Ferret hyems, culmumq; levẽ, ſtipulaſq; volantes.
Sæpe etiam immenſum cęlo venit agmen aquarũ,
Et fedam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti ſata læta, boumque labores
Diluit: implentur foſſæ, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe Pater, media nimborum in nocte coruſca
Fulmina molitur dextra: quò maxima motu
Terra tremit; fugere feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Deiicit: ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber.
Nunc nemora ingenti vento, nũc littora plangũt.
Hoc metuens, cœli menſes, & ſydera ſerva,
Frigida Saturni ſeſe quò ſtella receptet,
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub cęlum hyemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc molliſſima vina:
Tunc ſomni dulces, denſeque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret,
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho:
Terque novas circùm felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus, & ſocii comitentur ovantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quàm Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det

Det motus incompoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluviaſque, & agentes frigora ventos,
Ipſe pater ſtatuit, qui menſtrua Luna moneret,
Quo ſigno caderent Auſtri: quod ſæpe videntes
Agricolæ, propiùs ſtabulis armenta tenerent.
Continuò ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere: & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut reſonantia longè
Litora miſceri, & nemorum increbeſcere murmur.
Jam ſibi tum curvis malè temperat unda carinis,
Cùm medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora: cùmque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ, notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sępe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi, noctiſque per umbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus:
Sæpe levem paleam, & frondes volitare caducas,
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cùm fulminat, & cùm
Eurique, Zephyrique tonat domus: omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita Ponto
Humida vela legit: numquã imprudentibus imber
Obfuit: aut illum ſurgentem vallibus imis
Aeriæ fugere grues: aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter, & bibit ingens
Arcus, & è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circùm
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri.
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput objectare fretis, nũc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hyemem: teſta cùm ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.

Nec minus ex imbri Soles & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna,
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad Solem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetydi Alcyones: non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt.
Solis & occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aere Niſus.
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacumq; illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces,
Aut quater ingeminant: & ſæpè cubilibus altis
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant. juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulceſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium aut RERUM FATO prudentia major.
Verùm ubi tempeſtas, & cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Juppiter humidus Auſtris
Denſat, erant quę rara modò, & quę denſa relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
Si verò Solem ad rapidum, Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies, numquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes cùm primùm colligit ignes.
Si nigrum obſcuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, nec obtuſis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem pluvia, ventiſque carebunt:

Ve-

Votaque ſervati ſolvent in litore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoq; & exoriens, & cùm ſe condet in undas,
Signa dabit: Solem certiſſima ſigna ſequentur,
Et quæ manè refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe:
Suſpecti tibi ſint imbres. namque urget ab alto
Arboribuſque, ſatiſque Notus, pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi erumpent radii: aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Heu malè tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grãdo.
Hoc etiam, emenſo cùm jam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis: nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores:
Cæruleus pluviam denunciat: igneus Euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni:
Omnia tunc pariter vento, nimbiſque videbis
Fervere: non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat convellere funem.
At ſi, cùm referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit, fruſtrà terrebere nimbis,
Et claro ſylvas cernes Aquilone moveri.
Denique quid Veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit. Solem quis dicere falſum
Audeat? Ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet, fraudemque, & operta tumeſcere bella:
Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cùm caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, & æquora Ponti
Obſcænique canes, importunæque volucres
Signa dabant: quoties Cyclopũ effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaq; volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit: inſolitis tremuerunt motibus Alpes,

Vox quoque per lucos vulgò exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudeſque locutæ:
(Infandum) ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt,
Et mæſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit, nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit: & altè
Per noctem reſonare, lupis ululantibus, urbes.
Non aliàs cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura: nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterùm videre Philippi:
Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, & Latos Æmi pingueſcere campos.
Scilicet, & tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra rubigine pila;
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.
Dii patrii Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Tuſcum Tiberim, & Romana palatia ſervas,
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſæclo
Ne prohibete: ſatis jam pridem ſanguine noſtro
Leomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jam pridem nobis cœli te regia, Cæſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe, ubi fas verſum, atque nefas: tot bella per orbem,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos, ſquallent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe:
Ut cùm carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia, & fruſtrà retinacula tendens,
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

GEORGICON LIB. II.

ARG. Hic liber tractat rationem vitium colendarum : præterea præcepta de olea, & aliis arboribus.

HActenus arvorum cultus,& ſydera cœli:
Nũc te,Bacche,canã, necnon ſylveſtria tecũ
Virgulta, & prolem tardè creſcentis olivæ.
Huc pater, ò Lenæe (tuis hìc omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager: ſpumat plenis vindemia labris.)
Huc pater, ò Lenæe, veni, nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque, aliæ nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt,campoſque,& flumina late
Curva tenent: ut molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altæ
Caſtaneæ, nemorumq;Jovi quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva:
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubiicit umbra.
Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
Sylvarum, fruticumq,viret, nemorumq;ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe viam ſibi repperit uſus.
Hinc plantas tenero abſcindens de corpore matrũ
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos:
Sylvarumque altæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen,
Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur e ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impunè videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſæ rubeſcere corna.
Quare agite ò proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo:

Neu ſegnes jaceant terræ. juvat Iſmara Baccho
Conſerere,atq; olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque unà decurre laborem,
O decus, ô famæ meritò pars maxima noſtræ
Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, & primi lege litoris oram
In manibus terræ: non hîc te carmine ficto,
Atque per ambages, & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras.
Infæcunda quidem, ſed læta, & fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt: tamen hęc quoq; ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſylveſtrem animum, cultuque frequenti
In quaſcumque voces artes,haud tarda ſequentur.
Nec non & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fætus, uruntque ferentem.
Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores.
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus,& omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites,
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis & duræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur verò ex fætu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneæ fagos; ornuſque incanuit albo
Flore pyri, glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere,atq; oculos imponere ſimplex.
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas: anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & altè
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces

Plan-

Plantæ immittuntur; nec longum tempus: & ingēs
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis.
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchades, & radii, & amara pauſia bacca,
Pomaque, & Alcinoi ſylvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam,
Purpureæ, preciæque, & quo te carmine dicam
Rhætica? nec cellis ideò contende Falernis.
Sunt etiam Amminææ vites, firmiſſima vina,
Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus,
Argitiſque minor: cui non certaverit ulla,
Aut tantùm fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te menſis, & diis accepta ſecundis,
Tranſierim Rhodia, & tumidis Bumaſte racemis.
Sed neq; quàm multę ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus: neq; enim numero cōprēdere refert,
Quem qui ſcire velit, Lybici velit æquoris idem
Diſcere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni.
Litora myrtetis lætiſſima; denique apertos
Bacchus amat colleis: Aquilonem, & frigora taxi.
Aſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos.
Diviſæ arboribus patriæ. ſola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extre-

Extremi ſinus orbis? ubi aera vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ.
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius ullum,
Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena:
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium latè jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis;
Flos apprimè tenax: animas, & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſylvæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atq; auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaja pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertere, ſatis immanis dentibus hydri:
Nec galeis, denſiſque virum ſeges horruit haſtis:
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Implevere: tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, ſæpè tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas:
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immenſos orbes per humum, neq; tanto
Squammeus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem.
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis,
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.
An mare, quod ſuprà, memorem, quodque alluit infrà?
An ne lacus tantos? te Lari maxime, teque
Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino?
An memorem portus, Lucrinoq; addita clauſtra?
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor?
Julia quà ponto longè ſonat unda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Avernis?

Hæc eadem argenti rivos, æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virũ. Marſos, pubemq; Sabellam.
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit. hæc Decios, Marios, magnoſq; Camillos,
Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæſar:
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum. tibi res antiquæ laudis, & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes,
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuiq;
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primùm terræ, colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis
Palladia gaudent ſylva vivacis olivæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſylveſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis, & fertilis ubere campus,
(Qualem ſæpe cava montis convalle ſolemus
Deſpicere, huc ſummis liquantur rupibus amnes,
Feliceinque trahunt limum) quiq; editus Auſtro,
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus, & auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium, vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas:
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos,
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra ferè, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namq; hoc imitatur arando)
Optima frumentis: non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis.
Aut unde iratus ſylvam devexit arator,

Et

Et nemora evertit multos ignava per annos;
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit; illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias, roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta: negant alios æquè ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſq; volucres,
Et bibit humorem, &, cùm vult, ex ſe ipſa remittit:
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum.
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ eſt: illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, & vicina Veſevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamq; modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras:
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis, alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humũ, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt: rarum pecorique, & vitibus almis
Aptius uber erit: ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantes, craſſaque terga
Exſpecta, & validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat)
Tale dabit ſpecimen: tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque à fontibus undæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaro.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo,

Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Lætior, ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Nec ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis.
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit;
Quæq; levis, promptum eſt oculis prædiſcere nigrã
Et quiſquis color: at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceæ tantùm, taxique nocentes
Interdum, aut ederæ pandunt veſtigia nigræ;
His animadverſis, terram multò ante memento
Excoquere, & magnos ſcrobibus cõcidere mõtes;
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas.
Quàm lætum infodias vitis genus, optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit,
Ante locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, & quo mox digeſta feratur,
Mutatam ignorent ſubitò ne ſemina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant:
Ut, quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Reſtituant. Adeò in teneris conſueſcere multũ eſt.
Collibus, an plano meliùs ſit ponere vites,
Quære priùs, ſi pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus,
Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos,
Indulge ordinibus: nec ſeciùs omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſæpè ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, necdum horrida miſcent
Prœlia, ſed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modò uti paſcat proſpectus inanem:
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt extendere rami.
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia, quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco:
Altiùs ac penitus terræ defigitur arbos
Æſculus in primis: quæ quantùm vertice ad auras
Ætherias, tantùm radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres

Con-

Convellunt: immota manet, multoſque per annos
Multa virum volvens durando ſæcula vincit.
Tum fortes latè ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum ſere: neve flagella
Sūma pete, aut ſummas defringe ex arbore plātas.
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina, neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primùm ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas,
Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum picea craſſus caligine nubem:
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi: non à ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque ima ſimiles reviviſcere terra:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudēs quiſquam perſuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems: nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, cùm vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris:
Prima vel autumni ſub frigora, cùm rapidus Sol
Nondū hyemen contingit equis: jam præterit æſtas.
Ver adeò frondi nemorum, ver utile ſylvis:
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commiſtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arva ſinus: ſuperat tener omnibus humor:
Inque novos Soles audent ſe gramina tutò
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illu-

Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim. ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, & hibernis parcebant flatibus Euri:
Cùm primùm lucem pecudes hauſere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſæque feræ ſylvis, & ſydera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret, friguſque, caloremque
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quęcūq; premes virgulta per agros
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra.
Aut lapidē bibulū, aut ſqualētes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuiſque ſubibit
Halitus, atq; animos tollent ſata. jamque reperti,
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtæ
Urgerent: hoc effuſos munimen ad imbres.
Hoc, ubi hiulca ſiti findit Canis æſtifer arva,
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes,
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos.
Tum leves calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummaſq; ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris; &, dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies falcis nondum tentanda, ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint, tunc ſtringe comas, tunc brachia tonde:
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentes.
Texendæ ſepes etiā, & pecus omne tenendum eſt:
Præcipue dum frons tenera, imprudenſq; laborum:
Cui, ſuper indignas hyemes, Solemque potentem,
Sylveſtres uri, aſſiduè, capreæque ſequaces
Illudunt, paſcuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantùm cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens ſcopulis ardentibus æſtas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.

Non

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcænia ludi:
Præmiaque ingenteis pagos, & compita circum
Theſeidæ poſuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres
Nec non Auſonii, Troja gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto,
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fetu:
Complentur valleſque cavæ, ſaltuſque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque, & liba feremus,
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaq; in verubus torrebimus exta colurnis.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter:
Cui nūquā exhauſti ſatis eſt, namq; omne quotānis
Terque, quaterq; ſolum ſcindendum: glebaq; verſis
Æternum frangenda bidentibus; omne levandum
Fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbē,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et jam olim ſeras poſuit cùm vinea frondes,
Frigidus & ſylvis Aquilo decuſſit honorem:
Jam tum acer curas venientē extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito primus devecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto;
Poſtremus metito. bis vitibus ingruit umbra:
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ.
Durus uterque labor. laudato ingentia rura,
Exiguum colito. nec non etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura ſalicti.
Jam vinctæ vites: jam falcem arbuſta reponunt:
Jam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus,
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
Contra, non ulla eſt oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, raſtroſque tenaces,
Cum ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerunt.

Ipſa

Ipſa ſatis tellus, cùm dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges
Hoc pinguem, & placitam paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primū truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas, ad ſydera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minùs intereà fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cythiſi, tædas ſylva alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atq; impendere curā?
Quid majora ſequar? ſalices, humileſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt, ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre.
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſe Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,
Quas animoſi Euri aſſiduè franguntq; feruntque
Dant alios aliæ fætus, dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedroſque, cupreſſoſque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus: & bona bello
Cornus: Ityræos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado: nec non & apes examina condunt.
Corticibuſque cavis, vitioſæque ilicis alueo.
Quid memorandū æquè Baccheja dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam cauſas dedit: ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœtumque, Pholumque
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O FORTUNATOS nimiùm, ſua ſi bona norint,
Agricolas, quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Manè ſalutantum totis vomit ædibus undam,
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſáſque auro veſteis, Ephyrejaque æra:
Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno,

Nec caſia liquidi corrumpitur uſus olivi:
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Dives opus variarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus: at frigida Tempe,
Mugituſque boum, molleſque ſub arbore ſomni
Non abſunt: illic ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, parvoque aſſueta juventus,
Sacra deùm, ſanctique patres: extrema per illos
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me verò primùm dulces ante omnia Muſæ,
Quarum ſacra fero, ingenti perculſus amore,
Accipiant: cœlique vias, & ſydera monſtrent:
Defectus ſolis varios, Lunæque labores:
Unde tremor terris. qua vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, rurſuſque in ſe ipſa reſidant.
Quid tantùm Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circùm præcordia ſanguis:
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, ſylvaſque inglorius, ò, ubi campi,
Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta: ò, qui me gelidis in vallibus Æmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas:
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumq; Acherontis avari.
Fortunatus & ille, deos qui novit agreſtes,
Panaq; Sylvanumque ſenem, nymphaſq; ſorores,
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit: nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum,
Hic petit excidiis urbem, miſeroſque Penates,
Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro.
Hic ſtupet attonitus Roſtris: hunc plauſus hiantẽ
Per

Per cuneos (geminatur enim) plebiſq;patrumque
Corripuit. gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exilioque domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub Sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor: hinc patriam parvoſque nepotes
Suſtinet:hinc armenta boum,meritoſq; juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſylvæ;
Et varios ponit fœtus autumnus, & altè
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Intereà dulces pendent circum oſcula gnati,
Caſta pudicitiam ſervat domus, ubera vaccæ
Lactea demittunt, pingueſque in gramine læto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hædi.
Ipſe dies agitat feſtos, fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio, & ſocii cratera coronant,
Te libans Lenæe vocat, pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo:
Corporaque agreſti nudant prædura palæſtra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:
Hanc Remus & frater,ſic fortis Etruria crevit:
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemque una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quàm cæſis gens eſt epulata juvencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari claſſica,necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes,
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equum fumantia ſolvere colla.

GEORGICON LIB. III.

ARG. Tertius liber continet deſcriptionem animantium, & quarum beſtiarum eſt maximus uſus.

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſylvæ, amneſque Lycæi,
Cætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodameſq; humeroq; Pelops inſignis eburno
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoq; poſſim,
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita ſuperſit
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumeas referam tibi Mantua palmas,
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam: tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cũcta mihi, Alpheum linquens, lucoſq; Molorchi,
Curſibus, & crudo decernet Græcia cæſtu.
Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram, jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos.
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus: utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes ære columnas.
Addam urbes Aſiæ domitas pulſumq; Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum, verſiſque ſagittis,
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte trophæa,
Biſque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt & Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina, Troſq; parens, & Trojæ Cynthius auctor.

Invi-

Invidia infelix Furias, amnemque ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exuperabile ſaxum.
Intereà Dryadum ſylvas, ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua Mæcenas haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat, en age ſegnes
Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cythæron,
Taygetique canes, domitrixq; Epidaurus equorum;
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos,
Corpora præcipue matrum legat, optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus; omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures:
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis, & albo,
Aut juga detrectans; interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Ætas Lucinam, juſtoſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos,
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Intereà, ſuperat gregibus dum læta juventus,
Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
OPTIMA quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit, ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice; ac, ne poſt amiſſa requiras,
Ante veni, & ſobolem armento ſortire quotannis.
Necnon & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuò pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua cervix,

Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga,
Luxuriatque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo. tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina, cavatque
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graii meminere poetæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis:
Talis & ipſe jubam cervice effudit equina,
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto. (annis
Hunc quoq; ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior
Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit; &, ſi quando ad prælia ventũ eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit, ergo animos, ævumque notabis
Præcipuè; hinc alias artes, prolemque parentum;
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cùm præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Cùm ſpes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis;
Jamque humiles, jamque elati ſublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies: at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur, humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichtonius currus, & quatuor auſus
Jungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor,
Frena Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedere
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus uterque labor: æquè juvenemque magiſtri
Exquirunt calidumque animis, & curſibus acrem:
Quamvis ſæpe fuga verſus ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat, forteſque Mycenas,
Neptunique ipſa deducat origine gentem.

His animadverſis, inſtat ſub tempus, & omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
Pubenteſque ſecant herbas, fluvioſque miniſtrant:
Farraque, ne blando nequeant ſupereſſe labori,
Invalidique patrum referant jejunia gnati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes;
Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondeſque negant, & frontibus arcent:
Sæpè etiam curſu quatiunt, & ſole fatigant,
Cùm graviter tunſis gemit area frugibus, & cùm
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes:
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertes:
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recondat.
Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit, exactis gravidæ cùm menſibus errant.
Non illas gravibus quiſquā juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſic paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluvioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina: muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa
Speluncæque tegant, & ſaxea procubet umbra.
Eſt lucus Silari circa, ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans: cui nomen aſilo
Romanum eſt, æſtron Graii vertere vocantes,
Aſper, acerba ſonans: quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concuſſus, ſylvæque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno peſtem meditata juvencæ.
Hanc quoq; (nam mediis fervoribus acrior inſtat)
Arcebis gravido pecori, armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuòque notas, & nomina gentis inurunt,
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacris, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium, atq; uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.

Ac primum laxos tenui de vimine circos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuerint, ipſis & torquibus aptos
Junge pares,& coge gradum conferre juvencos:
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Intereà pubi indomitæ non gramina tantùm,
Nec veſcas ſalicum frondes,ulvamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ
More patrum nivea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium,turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor eſt, animos, atque arma videre
Bellantum,lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam,& ſtabulo frenos audire ſonantes.
Tum magis,atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus,etiamque tremens,etiam inſcius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit æſtas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet ac per aperta volans, ceu liber habenis
Æquora, vix ſumma veſtigia ponat arena:
Qualis Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ, campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longique urgent ad littora fluctus.
Ille volat,ſimul arva fuga,ſimul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito:namq; ante domandū,
Ingentes tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

Sed

Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quàm Venerem,& cęci ſtimulos avertere amoris,
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideò tauros procul, atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montē oppoſitū,& trans flumina lęta,
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant.
Carpit enim vires paulatim, uritque videndo
Fęmina, nec nemorū patitur meminiſſe, nec herbę
Dulcibus illa quidem illecebris, & ſæpè ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſylva formoſa juvenca:
Illi alternantes multa vi prœlia miſcent
Vulneribus crebris. lavit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu, reboant ſylvæq; & magnus Olympus.
Nec mos bellantes unà ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris,
Multa gemens, ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores,
Et ſtabula adſpectans regnis exceſſit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura jacet pernix inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis, & carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi collectum robur, vireſque receptæ,
Signa movet, precęſque oblitum fertur in hoſtē:
Fluctus ut in medio cæpit cùm albeſcere ponto
Longius, ex altoque ſinum trahit; utque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat unda
Vorticibus, nigramque altè ſubjectat arenam.
OMNE adeò genus in terris hominumq; ferarumq;
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres
In Furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis. nec funera vulgò
Tam multa informes urſi, ſtragemque dedere,
Per ſylvas tum ſævus aper, tum peſſima tigris
Heu malè tum Lybiæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantùm notas odor attulit auras?

Ac neque eos jam frena virum, nec verbera ſævà,
Non ſcopuli, rupeſque cavæ, atq; objecta retardant
Flumina, correptoſque unda torquentia montes.
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas,
Atque hinc, atq; illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempè abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora: nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quidq; imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Pontiades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſq; ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tranant,
Continuòque avidis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum ſtant rupibus altis,
Exceptantque leves auras: & ſæpè ſine ullis
Conjugiis vento gravidæ, mirabile dictu,
Saxa per & ſcopulos, & depreſſas convalles
Diffugiunt, non Eure tuos, neque Solis ad ortus,
In Boream, Caurumq; aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cœlum.
Hinc demũ Hippomanes, vero quod nomine dicũt
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus:
Hippomanes, quod ſæpè malæ legere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit intereà, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic labor: hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere, magnum
Quàm ſit & anguſtis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor: juvat ire jugis, quà nulla priorum
Caſtaliam molli divertitur orbita clivo.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore ſonandũ,

Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondoſa reducitur æſtas;
Et multa duram ſtipula, filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpeſq; podagras.
Poſt hinc digreſſus, jubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere: & fluvios præbere recentes,
Et ſtabula à ventis hiberno opponere Soli
Ad medium converſa diem: cùm frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.
Hæc quoque non cura nobis leviore tuenda:
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles: hinc largi copia lactis.
Quo magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra;
Læta magis preſſis manabunt ubera mammis.
Nec minus intereà barbas, incanaque menta
Ciniphii tondent hirci, ſetaſque comantes
Uſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur verò ſylvas, & ſumma Lycæi,
Horrenteſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem, ventoſque nivales,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fenilia bruma.
At verò Zephyris cùm læta vocantibus æſtas:
In ſaltus utrumque gregem, atq; in paſcua mittes.
Luciferi primo cum ſydere, frigida rura
Carpamus, dum manè novum, dū gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ,
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos: aut ſicubi nigrum
Illicibus crebris ſacra nemus accubet umbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum: cùm frigidus aera Veſper
Temperat, & ſaltus reficit jàm roſcida Luna,

Litoraque Alcyonem reſonant, & acāthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ? quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpè diem, noctemq: & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantùm campi jacet. omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaq; Amyclæumq; canem, Creſſamq; pharetrā,
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cùm carpit, & hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,
Turbidus, & torquens flaventes Iſter arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axē.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
Terra gelu latè, ſeptemque aſſurgit in ulnas.
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum ſol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
Nec cùm invectus equis altum petit æthera, nec cū
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti flumine cruſtæ,
Undaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes:
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris.
Æraque diſſiliunt vulgò, veſteſque rigeſcunt
Indutæ, cæduntque ſecuribus humida vina,
Et totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Intereà toto non ſecius aere ningit.
Intereunt pecudes, ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum, conſertoque agmine cervi
Torpēt mole nova: & ſummis vix cornibus extant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
Sed fruſtrà oppoſitum trudentes pectore montem,
Comminus obtruncant ferro, graviterque rudētes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus, ſecura ſub alta
Otia agunt terra, congeſtaque robora, totaſque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.

Talis

Talis Hyperboreo Septem ſubjecta trioni
Gens effrena virum Ryphæo tunditur Euro,
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.
Sit tibi lanicium curæ: primùm aſpera ſylva,
Lappæque, tribulique abſint: fuge pabula læta,
Continuòque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem (quamvis aries ſit candidus ipſe)
Nigra ſubeſt udo tantùm cui lingua palato,
Reiice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum, plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ (ſi credere dignum eſt)
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit;
In nemora alta vocans, nec tu aſpernata vocantē.
At cui lactis amor, cythiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amāt fluvios magis, & magis ubera tēdunt
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris,
Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis,
Nocte premunt, quod jam tenebris, & Sole cadēte,
Sub lucem exportāt calathis (adit oppida paſtor)
Aut parco ſale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed una
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui: numquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpè etiam curſu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpè volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu turbabis agens, monteſque per altos
Ingentum clamore premes ad retia cervum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpè ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & umbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
Fovit humū, cape ſaxa manu, cape robora paſtor,
Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem
Deiice: jamque fuga timidum caput abdidit altè,
Cùm medii nexus, extremæque agmina caudæ

Solvuntur, tardóſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squammea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum.
Qui dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ, ac pluvialibus Auſtris,
Stagna colit, ripiſque habitans hic piſcibus atram
Improbus ingluviem, raniſque loquacibus explet.
Poſtquã exhauſta palus, terręq; ardore dehiſcunt,
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cùm poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa
Volvitur. aut catulos tectis, aut ova relinquens
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſas, & ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altiùs ad vivum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cùm tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur. miſſuſque ſecundo defluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, vivàque ſulfura,
Idæaſque pices, & pingues unguine ceras,
Scyllamq; elleboroſq; graves, nigrumq; bitumen,
Non tamen ulla magis pręſens fortuna laborũ eſt,
Quàm ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora deos ſedet omnia poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cùm furit, atque artus depaſcitur arida febris:
Profuit incenſos æſtus avertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cùm fugit in Rhodopen, atq; in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſæpiùs umbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignavius herbas,
Extremamq; ſequi, aut medio procumbere campo
Pa-

Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti:
Continuò ferro culpam compeſce, priùs quam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemẽ, ruit a quore turbo,
Quàm multæ pecudum peſtes! nec ſingula morbi
Corpora corripiunt: ſed tota æſtiva repentè,
Spemq; gregẽq; ſimul, cunctamq; ab origine gentẽ
Tum ſciat aerias Alpes, & Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, & Japidis arva Timavi,
Nunc quoque poſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, & longè ſaltus, latèque vacantes.
Hìc quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarũ,
Corrupitque lacus: infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex, ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpè in honore deum medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta;
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris;
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus, fonteſque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, & ille quidem moriturus frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit:
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus,
Sin in proceſſu cæpit crudeſcere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua,
Profuit inſerto latices infundere cornu

Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio. Furiiſque refecti
Ardebant, ipſique ſuos jam morte ſub ęgra
(Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremóſque ciet gemitus. It triſtis arator
Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbrę altorum nemorum, nõ mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis. at ima
Solvuntur latera, atq; oculos ſtupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix. (ras
Quid labor, aut benefacta juvãt? quid vomere ter-
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulę nocuere repoſtę
Frondibus, & victu paſcuntur ſimplicis herbę.
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quęſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ęgre raſtris terram rimantur & ipſi
Unguibus infodiunt fruges, monteſque per altos
Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidiis explorat ovilia circùm,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat, timidi damę, cervique fugaces
Nunc inter que canes, & circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem, & genus omne natãtũ
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitę fugiunt in flumina phocę,
Interit & curvis fruſtrà defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquamis adſtantibus hydri.
Ipſis eſt aer avibus non ęquus, & illę
Pręcipites alta vitam ſub nube relinquunt.
Pręterea jam nec mutari pabula refert,
Quęſitęque nocent artes, ceſſere magiſtri,
Phyllirides Chiron, Amythaoniuſque Melampus:
Sęvit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone, morbos agit ante, metumque,
Inque

Inque dies avidum ſurgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem, atq; aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abſcōdere diſcunt.
Nam neque erat coriis uſus: nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo, illuvieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verùm etiam inviſos ſi quis tentarat amictus:
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

GEORGICON LIB. IV.

ARG. Quartus liber apum curam, mellificiique rationem habet.

PRotinus aerii mellis cæleſtia dona
Exequar, hanc etiam Mæcenas aſpice partem,
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria, ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus, ſtatioque petenda:
Quò neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domū prohibent) neq; oves, hædique petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes alterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque, alięq; volucres,
Et manibus Progne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam latè vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaq; veſtibulum aut ingens oleaſter obumbret.
Ut cum prima novi ducent examina reges
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus:
Vicina invitet decedere ripa calori,

Obvia-

Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos,
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Transverſas ſalices, & grandia coniice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtivum Solem, ſi fortè morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circùm caſiæ virides, & olentia latè
Serpylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus. nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit:
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Necquiquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque, & floribus oras
Explent, collectumq; hæc ipſa ad munera gluten,
Et viſco, & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpè etiam effoſſis, ſi vera eſt fama, latebris,
Sub terra fodere Larem, penituſque repertæ
Pumicibuſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & levi rimoſa cubilia limo
Unge, fovens circum, & raras ſuperiniice frondes.
Neu propius tectis taxum ſine, neve rubentes
Ure foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cæni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hyemem Sol aureus egit
Sub terras, cælumque æſtiva luce recluſit:
Illæ continuò ſaltus, ſylvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leves. hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem, nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſydera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulces, & frondea ſemper
Tecta petunt. huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & matris quate cymbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus: ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.

Sin

Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpè duobus
Regibus incellit magno diſcordia motu)
Continuòque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpet, & vox
Auditur, fractos ſonitus imitata turbarum.
Tum trepidę inter ſe coeunt: penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circà regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes:
Erumpunt hortis, concurritur, æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem,
Præcipiteſque cadunt, non denſior aere grando,
Nec de concuſſa tantùm pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Uſq; adeò obnixi non credere dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga coegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcent.
Verùm, ubi ductores acie revocaveris ambos,
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſquallentibus ardens:
Nam (duo ſunt genera) hic melior inſignis, & ore;
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius alvum,
Ut binæ regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent: ceu pulvere ab alto
Cùm venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus, elucent aliæ, & fulgore coruſcant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantùm dulcia, quantùm
Et liquida, & durum Bacchi domatura ſaporem.
At cùm incerta volant, cœloque examina ludunt,
Contemnuntq; favos, & frigida tecta relinquunt;
Inſtabiles amicos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor, tu regibus alas
Eripe, non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halantes floribus horti,

Et

Et cuſtos furum, atque avium, cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum, pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ferat late circùm, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat: ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem advertere proram,
Forſitan & pingues hortos, quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Pæſti;
Quoque modo potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio ripæ, tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comãtem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque hederas, & amantes litora myrtos.
Namque ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant, nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec cõmoda Baccho;
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circùm
Lilia, verbenaſque premens, veſcumque papaver,
Regum æquabat opes animis; ſeraque revertens
Nocte domum, dapibus mẽſas onerabat inemptis;
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma,
Et cùm triſtis hyems etiam nunc frigora ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frenaret aquarum;
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſq; morantes.
Ergo apibus fœtis idem, atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Indueret, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos,
Eduramque pyrum, & ſpinos jam pruna ferentes,
Jamq; miniſtrantem platanum potantibus umbrã.
Verùm hæc ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis
Prætereo, atq; aliis poſt commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum ſonitus, crepitantiaque æra ſecutæ,
Dictæo cœli regem pavere ſub antro.

Solæ

Solæ communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magniſq; agitant ſub legibus ęvum:
Et patriam ſolæ, & certos novere Penates:
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliæ, ſpem gentis, adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas, & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cùm properant; alii taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna:
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo, grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumque rubentē,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos:
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Manè ruunt portis: nuſquam mora, rurſus eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſantque oras, & limina circum.
Poſt, ubi jam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec vero à ſtabulis pluvia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circùm tutæ ſub mœnibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant, & ſæpè lapillos,
Ut cymbæ inſtabiles fluctu jactante ſaburram

Tol-

Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant:
Illum adeò placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec cõcubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipſæ foliis gnatos, & ſuavibus herbis
Ore legunt: ipſæ regem, parvoſque Quirites
Sufficiunt, aulaſque, & cerea regna refingunt:
Sæpè etiam duris errando in cotibus, alas
Attrivere, ultròque animam ſub faſce dedere.
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis anguſti terminus ævi
Excipiat: (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet multoſque per annos
Stat fortuna domus, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſervant, rege incolumi, mens omnibus una eſt:
Amiſſo, rupere fidem: conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſolvere favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantq; frequentes,
Et ſæpè attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulcramque petunt per vulnera mortẽ.
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Ætherios dixere, deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque maris, cælumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarũ;
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum: ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo:
Si quando ſedem auguſtam, ſervataque mella
Theſauris relines: priùs hauſtus ſparſus aquarum
Ore fove, fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis,
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Plejas, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
Aut eadem ſidus fugiens, ubi piſcis aquoſi
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſuprà eſt: læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixa in venis, animaſque in vulnere ponunt.

Sin

Sin duram metues hyemem, parceſque futuro,
Contuſoſque animos, & res miſerabere fractas:
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis;
Aut durum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quò magis exhauſtæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si verò (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo:
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:
Continuò eſt ægris alius color, horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignavæque fame, & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur gravior, tractimque ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter,
Ut mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arenteſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiumq; thymum, & graveolentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ: facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſylvam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circùm
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe deum nexis ornatæ torquibus aræ,
Aſper in ore ſapor, tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt propè flumina Mellæ;
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubitò defecerit omnis,

Nec genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebis:
Tempus & Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor: altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circùm pictis vehitur ſua rura phaſelis:
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fæcundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primùm, atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus; hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis, & quattuor addunt,
Quattuor à ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus bima curvans jam cornua fronte
Quæritur; huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur, plagiſque perempto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subiiciunt fragmenta thymum, caſiaſque virentes.
Hoc igitur, Zephyris primùm impellentibus undas,
Ante novis rubeant quàm prata coloribus, ante
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Intereà teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat, & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primò, mox & ſtridentia pinnis
Miſcentur, tenuemque magis, magis aera carpunt:
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupere; aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cœpit?
Paſtor Ariſtæus fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis, ut fama, apibus, morboque, fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis
Multa querens, atque hac affatus voce parentem.
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes, quid me præclara ſtirpe deorum,
Si modò, quem perhibes, pater eſt Thymbræus Apollo,
Inviſum fatis genuiſti? aut quò tibi noſtri
Pul-

Pulſus amor? quid me cœlum ſperare jubebas?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum, & pecudū cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipſa manu felices erue ſylvas,
Fer ſtabulis inimicum ignē, atque interfice meſſes:
Ure ſata, & validam in vites molire bipennem.
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit; eam circùm Milæſia vellera nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore,
Drymoque, Xantoque, Ligeaque, Phyllodoceque
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla:
Neſæe, Spejoque, Thalejaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flava Lycorias (altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores)
Clejoque, & Beroe ſoror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
Atque Ephyre, atque Opis, atque Aſia Dejopea;
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,
Atque Chao denſos divum numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Devolvunt, iterùm maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſumma flavum caput extulit unda,
Et procul: ò gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror, ipſe tibi, tua maxima cura,
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculſa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: fas illi limina divum
Tangere, ait: ſimul alta jubet diſcedere latè
Flumina, quà juvenis greſſus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamq; domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diverſa locis, Phaſimque, Lycumque,
Et

Et caput, unde altus primùm ſe erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & gnati fletus cognovit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater, Cape Mæonii carcheſia Bacchi,
Oceano libemus, ait, ſimul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum, nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſylvas centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui piſcibus æquor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hìc nunc Emathiæ portus, patriamque reviſit
Pallenen: hunc & nymphæ venerantur, & ipſe
Grandævus Nereus, novit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt: immania cujus
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi gnate prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi cauſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit præcepta: neque illum
Orando flectes: vim duram, & vincula capto
Tende: doli circùm hæc demũ frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cùm Sol accenderis æſtus,
Cùm ſitiunt herbæ, & pecori jã gratior umbra eſt;
In ſecreta ſenis ducam, quò feſſus ab undis
Se recipit: facile ut ſomno aggrediare jacentem.
Verùm ubi correptum manibus, vincliſq; tenebis:
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.
Fiet enim ſubitò ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulva cervice leæna;
Aut acrem flammę ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.

Sed

Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes,
Tanto gnate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina ſomno.
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffudit odorem;
Quo totum gnati corpus perduxit. at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atq; habilis membris venit vigor. eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quà plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſe ſe unda reductos:
Deprehenſis olim ſtatio tutiſſima nautis:
Intus ſe vaſti Proteus tegit obiice ſaxi.
Hic juvenē in latebris averſum à lumine Nympha
Collocat ipſa procul nebulis obcluſa receſſit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo: & medium Sol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cùm Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat eum vaſti circum gens humida Ponti
Exultans, rorem latè diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſæ in litore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni)
Conſedit ſcopulo medius. numerumque recenſet.
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas:
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, maniciſque jacentem
Occupat. ille ſuæ contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum.
Ignemq; horribilemq; feram fluviumq; liquentem.
Verùm ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſe ſe redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te juvenum confidentiſſime noſtras
Juſſit adire domos, quidve hic petis? inquit, at ille.
Scis Proteu, ſcis ipſe; neque eſt te fallere cuiquam;
Sed tu deſine velle: deum præcepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantùm effatus, ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorſit lumine glauco,
Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit:
Non te nullius exercent numinis iræ:

Magna lues cōmiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas, ni fata reſiſtāt,
Suſcitat, & rapta graviter pro conjuge ſævit.
Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps;
Immanem ante pedes hydrum moritura puella,
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopejæ arces,
Altaque Pangæa, & Rheſi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyja.
Ipſe cava ſolans ægrum teſtudine amorem,
Te dulcis conjux, te ſolo in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, Maneſque adiit, regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Umbræ ibant tenues, ſimulacraq; luce carentum:
Quàm multa in ſylvis avium ſe millia condunt,
Veſper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum,
Quos circùm limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coercet.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, cæruleoſque implexæ crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora;
Atque Ixionei vento rota conſtitit orbis.
Jamque pedem referens, caſus evaſerat omnes,
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras;
Pone ſequēs (namq; hanc dederat Proſerpina legē)
Cùm ſubita incautum dementia cepit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes.
Reſtitit, Eurydicenque ſuam jam luce ſub ipſa,
Immemor, heu, victuſque animi reſpexit: ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa, Quis & me, inquit, miſeram, & te perdidit, Or-
Quis tātus furor? en iterùm crudelia retro (pheus
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Jam-

Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſque tibi tendens, heu non tua, palmas,
Dixit, & ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Commiſtus tenues, fugit diverſa: neque illum
Prēſantem nequicquam Umbras, & multa volentē
Dicere prætereà, vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quò ſe rapta bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes
Rupe ſub aerea, deſerti ad Strymonis undam
Fleviſſe, & gelidis hæc evolviſſe ſub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mærens philomela ſub umbra
Amiſſos quærit fœtus: quos durus arator
Obſervans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mæſtis late loca queſtibus implet.
Nulla Venus, nullique animum flexere Hymenæi:
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona queſēs, ſpretæ Ciconum quo munere matres
Inter ſacra deum, nocturnique orgia Bacchi,
Diſcerptumque latos juvenem ſparſere per agros.
Tum quoque marmorea caput à cervice revulſum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa, & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus, & ſe jactu dedit æquor in altum,
Quaque dedit, ſpumantē undam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namque ultrò affata timentem:
Gnate, licet triſtes animo deponere curas,
Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus: tu munera ſupplex
Tende, petens pacem, & faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, priùs ordine dicam.
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,

Delige, & intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Placatam Euridicem vitula venerabere cæſa,
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes.
Haud mora: continuò matris præcepta faceſſit,
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras,
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hìc verò ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Adſpiciunt: liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes: jamque arbore ſumma
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu, pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER I.

ARG. Duplex eſt Æneidos argumentum: Bella Æneæ, & navigatio. Hæc civilis vitæ, & privatæ exemplum exhibet: Illa adumbrant heroum vitam. Primus hic autem liber tempeſtatem Æneæ, & ad Carthaginem appulſum continet.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egreſſus ſylvis, vicina coegi,
Ut

Ut quamviſavido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Litora: multùm ille terris jactatus, & alto,
Vi ſuperum, ſævæ memorem Junonis ob iram:
Multa quoq; & bello paſſus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Muſa, mihi cauſas memora, quo numine læſo,
Quidve dolens regina deum, tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit: tantæ ne animis cœleſtibus iræ?
Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longè
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli,
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabita coluiſſe Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque, fovetque,
Progeniem, ſed enim Trojano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum latè regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ: ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis;
Nec dum etiam cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo; manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaum, atque immitis Achilli
Arcebat longè Latio; multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circùm.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant.
Cùm Juno æternum ſervans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum; Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis; Pallaſne exurere claſſem
Argivum, atque ipſos potuit ſubmergere Ponto
Unius ob noxam, & Furias Ajacis Oilei?

Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Diſiecitque rates, evertitque æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ divum incedo regina, Joviſque
Et ſoror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero, & quiſnam numen Junonis adoret
Prætereà? aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum dea corde volutans,
Nimborum in patriã, loca fœta furentibus auſtris,
Æoliam venit: hic vaſto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt, celſa ſedet Æolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos & temperat iras.
Ni faciat: maria, ac terras, cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, vertantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens, molemque, & montes inſuper altos
Impoſuit, regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare juſſus habenas.
Ad quem tùm Juno ſupplex his vocibus uſa eſt:
Æole namque tibi divum pater, atque hominũ rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento,
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor:
Ilium in Italiam portans, victoſque Penates.
Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes,
Aut age diverſas, & diſiice corpora Ponto.
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopejam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulcra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, ò regina, quid optes
Explorare labor: mihi juſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi quodcumq; hoc regni tu ſceptra, Jovem-
Concilias, tu das epulis accumbere divum, (que
Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus, ac venti velut agmine facto,
Quà data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis

Unà

Unà Euruſque, Notuſque ruunt, creberq; procellis
Africus, & vaſtos volvunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virum, ſtridorq; rudentum.
Eripiunt ſubitò nubes cœlumque, diemque
Teucrorum ex oculis: Ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplò Æneæ ſolvuntur frigore membra:
Ingemit, & duplices tendens ad ſydera palmas
Talia voce refert: O terque, quaterque beati,
Queis ante ora patrum Trojæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere: ò Danaum fortiſſimè gentis
Tydide, me ne Iliacis occumbere campis
Nõpotuiſſe, tuaq; animam hanc effundere dextra?
Sævus ubi Æacidæ jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon, ubi tot Simois correpta ſub undis
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctuſque ad ſydera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus, inſequitur cumulo præruptus aquę mõs.
Hi ſummo in fluctu pendent: his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit: furit æſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet,
(Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras:
Dorſum immane mari) ſummo tres Eurus ab alto
In brevia, & Syrtes urget, miſerabile viſu,
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens à vertice Pontus
In puppim ferit, excutitur, pronuſque magiſter
Volvitur in caput, aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens, circum, & rapidus vorat æquore
Apparent rari nantes in gurgite vaſto, (vortex.
Arma virùm, tabulæque, & Troja gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, & qua grandævus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt,
Intereà magno miſceri murmure Pontum,
Emiſſamque hyemem ſenſit Neptunus, & imis
Stagna refuſa vadis: graviter commotus, & alto
Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit unda.

Disjectam Æneæ toto videt æquore claſſem,
Fluctibus oppreſſos Troas, cœlique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ:
Eurũ ad ſe Zephyrumque vocat: dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Jam cœlum, terramque meo ſine numine venti
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus:
Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi, ſævumque tridentem,
Sed mihi ſorte datum. tenet ille immania ſaxa,
Veſtras Eure domos. illa ſe jactet in aula
Æolus, & clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius timida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoe ſimul, & Triton adnixus acuto
Detrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti,
Et vaſtas aperit Syrtes, & temperat æquor,
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas,
Ac veluti magno in populo cùm ſæpè coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus,
Jamq; faces, & ſaxa volãt: FUROR arma miniſtrat:
Tum pietate gravẽ, ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus adſtant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet;
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, ęquora poſtquam
Proſpiciens genitor, cœloque invectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.
Defeſſi Æneadæ, quæ proxima litora curſu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in receſſu longo locus: inſula portum
Efficit objectu laterum: quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſe ſe unda reductos.
Hinc, atque hinc vaſtæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum ſcopuli: quorum ſub vertice latè
Æquora tuta ſilent: cum ſylvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo,
Nympharum domus, hic feſſas non vincula naves
Ulla tenent: unco non alligat ancora morſu.
Huc ſeptem Æneas collectis navibus omni

Ex

Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi optata potiuntur Troes arena,
Et ſale tabentes artus in litore ponunt.
Ac primùm ſilicis ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaq; arma
Expediunt feſſi rerum, frugeſque receptas
Et torrere parant flammis & frangere ſaxo.
Æneas ſcopulum intereà conſcendit, & omnem
Proſpectum latè pelago petit, Antea ſi quà
Jactatum vento videat, Phrygiaſque biremes,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caici,
Navem in conſpectu nullam, tres litore cervos
Proſpicit errantes: hos tota armenta ſequuntur
A tergo, & longum per valles paſcitur agmen.
Conſtitit hìc, arcumque manu, celereſque ſagittas
Corripuit, fidus, quæ tela gerebat Achates.
Ductoreſque ipſos primùm capita alta ferentes
Cornibus arboreis ſternit: tum vulgus, & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec priùs abſiſtit, quàm ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi,& numerũ cũ navibus æquet
Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnes
Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes
Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit, & dictis mærentia pectora mulcet:
O ſocii (neque enim ignari ſumus antè malorum)
O paſſi graviora: dabit deus his quoque finem,
Vos & Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos; vos & Cyclopea ſaxa
Experti, revocate animos, mæſtumque timorem
Mittite, forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium: ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt. Illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert, curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat; premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſque futuris:
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant:
Pars in fruſta ſecant, verubuſq; trementia figunt:
Littore ahena locant alii, flammaſque miniſtrant.

Tum victu revocant vires, fuſique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguiſque ferinæ.
Poſtquàm exempta fames epulis, menſæq; remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt,
Spemque, metumq; inter dubii, ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemq; Cloanthum.
Et jam finis erat: cùm Jupiter æthere ſummo
Deſpiciens mare velivolum, terraſque jacentes,
Litoraque, & latos populos, ſic vertice cœli
Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas
Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes
Alloquitur Venus; O, qui res hominumq; deumque
Æternis regis imperiis; & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantùm,
Quid Troes potuere? quibus tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certè hinc Romanos olim volventibus annis
Hinc fore ductores, revocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te genitor ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Trojæ, triſteſque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur: quem das finem, rex magne, laborum?
Antenor potuit mediis elapſus Achivis
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi:
Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arva ſonanti.
Hìc tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troja: nunc placida compoſtus pace quieſcit.
Nos: tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amiſſis unius ob iram
Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator, atque deorum,
Vultu, quo cœlum, tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libavit gnatæ: dehinc talia fatur:

Parce

Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes urbem, & promiſſa Lavini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſydera cæli
Magnanimum Æneam: neque me ſententia vertit.
Hic (tibi (fabor enim, quādo hæc te cura remordet,
Longius & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet, moreſque viris, & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Julo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis menſibus orbes
Imperio explebit, regnumque à ſede Lavini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam,
Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea: donec regina ſacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ergo nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi, quin aſpera Juno,
Quæ mare nunc, terraſque metu, cælumq; fatigat,
Conſilia in melius referet; mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum: veniet luſtris labentibus ætas,
Cùm domus Aſſaraci Pythiam, claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulcra Trojanus origine Cæſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris,
Julius, à magno demiſſum nomen Julo.
Hunc tu olim cælo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura: vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana Fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma. & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Maja genitum demittit ab alto,
Ut terræ, atque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido

Finibus arceret. volat ille per aera magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus adſtitit oris:
Et jam juſſa facit. ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente deo: in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignã.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primùm lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare novos, quas vento acceſſerit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesque,
feræne,
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clausã circùm, atq; horrentibus umbris
Occulit ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obvia ſylva,
Virginis os, habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threiſſa fatigat
Harpalyce, volucremq; fuga prævertitur Hebrum.
Namq; humeris de more habilẽ ſuſpenderat arcũ
Venatrix, dederatque comas diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes.
Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearũ
Vidiſtis ſi quam hìc errantem forte ſororum,
Succinctã pharetra, & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus, at Veneris contra ſic filius orſus.
Nulla tuarum audita mihì, neque viſa ſororum,
O, quam te memorẽ, virgo? namq; haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat: ò dea, certè,
An Phœbi ſoror, an nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumque leves quæcumque laborem:
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas, ignari hominumque, locorumq;
Erramus, vento huc, vaſtis & fluctibus acti.
Multa tibi ante áras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tunc Venus: haud equidẽ tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens, longa eſt injuria, longæ
Am-

Ambages: ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque jugarat
Ominibus: ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnes;
Quos inter medius venit furor. ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore
Clam ferro incautum ſuperat: ſecurus amorum
Germanæ: factumque diù celavit, & ægram,
(Multa malus ſimulans) vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit, cæcumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriamq; excedere ſuadet,
Auxiliumque viæ, veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus, & auri.
His commota fugam Dido, ſociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat; naves, quæ fortè paratæ,
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique ſolum. facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris?
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens à pectore vocem:
O Dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum;
Ante diem clauſo componet Veſper Olympo.
Nos Troja antiqua, ſi veſtras fortè per aures
Trojæ nomen iit, diverſa per æquora vectos
Sorte ſua Lybicis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper æthera notus:
Italiam quæro patriam, & genus ab Jove ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor,
Matre Dea monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem convulſæ undis, Euroque ſuperſunt:
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro,

Euro-

Europa, atque Aſia pulſus, nec plura querentem
Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud credo, inviſus cæleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atq; hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios, claſſemque relatam
Nuntio, & in tutum verſis Aquilonibus actam;
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos,
Ætheria quos lapſa plaga Jovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere:
Haud aliter puppeſque tuæ, pubeſque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & quà te ducit via, dirige greſſum.
Dixit, & avertens roſea cervice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea: & ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid gnatum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aere ſepſit:
Et multo nebulæ circùm dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet;
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas, ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant,
Corripuere viam intereà, qua ſemita monſtrat.
Jamque aſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum:
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa:
Pars aptare locum tecto, & concludere ſulco.
Jura, magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris

Fun-

Fundamenta locant alii; immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura
Exercet ſub Sole labor, cùm gentis adultos
Educunt fœtus, aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum: aut, agmine facto,
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia ſurgunt,
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis,
Infert ſe ſeptus nebula, mirabile dictu,
Per medios, miſcetque viris, neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbra:
Quò primùm jactati undis, & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Juno
Monſtrarat, caput acris equi. ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſæcula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sydonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine divæ:
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque
Ære trabes: foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primùm in luco nova res oblata timorem
Leniit: hic primùm Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis meliùs confidere rebus.
Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo
Reginam opperiens: dum, quæ fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe, operumque laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamumq; & ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lacrymans, quis jã locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus. ſunt hìc etiam ſua præmia laudi:
Sunt lacrymę rerum: & mentem mortalia tangunt.
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait, atque animum pictura paſcit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine vultũ.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circùm
Hàc fugerent Graii, premeret Trojana juventus:
Hàc Phryges, inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrymans: primo quæ prodita ſomno
Tydi-

Tydides multa vaſtabat cæde cruentus:
Ardenteſque avertit equos in Caſtra, priùs quàm
Pabula guſtaſſent Trojæ, Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen. huc cervixq; comæq; trahũtur
Per terram, & verſa pulvis inſcribitur haſta.
Intereà ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circùm Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo
Ut ſpolia, ut currus utque ipſum corpus amici,
Tendentemq; manus Priamum conſpexit inermes.
Se quoq; principibus permiſtum agnovit Achivis,
Eoaſque acies, & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet
Aurea ſubnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in uno;
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit, magna juvenum ſtipante caterva,
Qualis in Æurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille ſecutæ
Hinc atq; hinc glomerantur Orcades, illa pharetrã
Fert humero, gradienſq; deas ſupereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido: talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi, regniſque futuris.
Tum foribus divæ, media teſtudine templi
Septa armis, ſolioque altè ſubnixa, reſedit.
Jura dabat, legeſque viris, operumque laborem
Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat:
Cùm ſubitò Æneas concurſu accedere magno
Anthea, Sergeſtumque videt, fortemque Cloanthũ,
Teucrorumque alios; ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias advexerat oras:
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul percuſſus Achates:

Lætitiaque, metuque avidi conjungere dextras
Ardebant: ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant, & nube cava ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna viris: claſſem quo littore linquant:
Quid veniant: cunctis, nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi:
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit:
O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
Juſtitiaque dedit gentes frenare ſuperbas:
Troes te miſeri, ventis maria omnia vecti
Oramus: prohibe infandos à navibus ignes,
Parce pio generi, & propiùs res aſpice noſtras,
Non nos aut ferro Lybicos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
OEnotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem:
Huc curſus fuit.
Cùm ſubitò aſſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada cæca tulit, penituſque procacibus Auſtris,
Perque undas, ſuperante ſalo, perque invia ſaxa
Diſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum: quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ:
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma:
At ſperate deos memores fandi, atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis: quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major, & armis.
Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Ætheria, nec adhuc crudelibus occubat umbris:
Non metus, officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat. ſunt & Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoque à ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſylvis aptare trabes, & ſtringere remos:
Si datur Italiam, ſociis & rege recepto,
Tendere, ut Italiam læti, Latiumque petamus.
Sin abſumpta ſalus, & te, pater optime Teucrum,
Pon-

Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iuli:
At freta Sicaniæ ſaltem, ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, Regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus, cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, vultum demiſſa profatur.
Solvite corde metum Teucri: ſecludite curas.
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & late fines cuſtode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Trojæ neſciat urbem?
Virtuteſque, Viroſque, aut tanta incendia belli?
Non obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni:
Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe,
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, Regemque optatis Aceſten:
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt: ſubducite naves.
Tros, Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam rex ipſe Noto compulſus eodem
Afforet Æneas. equidem per litora certos
Dimittam, & Libyæ luſtrare extrema jubebo;
Si quis ejectus ſylvis, aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, jam dudum erumpere nubem
Ardebant. prior Æneam compellat Achates:
Nate dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides, claſſem, ſocioſque receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cùm circumfuſa repentè
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claraque in luce refulſit,
Os, humeroſque deo ſimilis namque ipſa decoram
Cæſariem gnato genitrix, lumenque juventæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariuſve lapis circumdatur auro.
Tum ſic reginam alloquitur, cunctiſque repentè
Improviſus, ait. Coram, quem quæritis, adſum,
Trojus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos, reliquias Danaum, terræque, mariſque
Om-

Omnibus exauſtos jam caſibus, omnium egenos:
Urbe, domo ſocias, grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quidquid ubiq; eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Dii tibi ſi quà pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti)
Præmia digna ferant: quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſydera paſcet:
Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; manebunt:
Quæ me cùmque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, lævaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemq; Gyan, fortemque Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sydonia Dido,
Caſu deinde viri tanto, & ſic ore locuta eſt.
Quis te, nate dea, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tu ne ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sydona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem,
Auxilio Beli: genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum à ſtirpe volebat.
Quare agite ò tectis juvenes ſuccedite noſtris.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam, hac demum voluit conſiſtere terra.
Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat: ſimul Æneam in regia ducit
Tecta: ſimul divum templis indicit honorem.
Nec minùs intereà ſociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cùm matribus agnos,
Munera, lætitiamque dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,

Per

Per tot ducta viros, antiquæ ab origine gentis,
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achatē,
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat;
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera prætereà, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet, pallam ſignis, auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helenæ: quos illa Mycenis,
Pergama cùm peteret, inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum:
Prætereà ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima gnatarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis, auroque coronā.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia; ut faciem mutatus, & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio, veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domū timet ambiguam, Tyrioſq; bilingues
Urit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Gnate, meæ vires, mea magna potentia, ſolus,
Gnate, patris ſummi qui tela Typhoea temnis.
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circùm
Litora jactetur odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi: & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus: & vereor, quò ſe Junonia vertant
Hoſpitia: haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quo circà capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor: ne quo ſe numine mutet;
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentē.
Regius accitu cari genitoris ad urbem
Sydoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago, & flammis reſtantia Trojæ.
Hunc ego ſopitum ſomno ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam:
Ne quà ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem illius noctem non ampliùs unam
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:

Ut,

Ut, cùm te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas, laticemque Lyeum,
Cùm dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret amor dictis caræ genitricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Juli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos: ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci adſpirans complectitur umbra.
Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cùm venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locavit.
Jam pater Æneas, & jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dāt famuli manibus lymphas, Cereremq; caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ: quibus ordine longā
Cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates:
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Nec non & Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ; mirantur Julum,
Flagranteſque dei vultus, ſimulataque verba,
Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, peſti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa, & puero pariter, doniſque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ, colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem,
Reginam petit, hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fovet, inſcia Dido,
Inſideat quantus miſeræ deus: at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jam pridem reſides animos, deſuetaque corda.
Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ:
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.

Hic regina gravem gemmis, auroque popoſcit,
Implevitque mero pateram, quam Belus,& omnes
A Belo ſoliti : tum facta ſilentia tectis.
Jupiter hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem, Trojaque profectis
Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
Et vos ò cœtum Tyrii celebrate faventes,
Dixit, & in menſa laticum libavit honorem,
Pimaque libato ſummo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro.
Poſt alii proceres. cithara crinitus Jopas
Perſonat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores,
Unde hominum genus, & pecudes, unde imber, & ignes
Arcturum, pluviaſque Hyadas,geminoſq;Triones:
Quid tantùm Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſum Tyrii, Troeſque ſequuntur:
Nec non & vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
Multa ſuper Priamo rogitās, ſuper Hectore multa;
Nunc, quibus Auroræ veniſſet filius armis
Nunc,quales Diomedis equi;nūc,quātus Achilles,
Immò age, & à prima dic hoſpes origine nobis
Inſidias, inquit, Danaum, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos; nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas.

ÆNEIDOS LIB. II.

ARG. Didoni Æneas excidii Trojani ſeriem narrat.

CONTICUERE omnes, intentique ora tenebant:
Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto.
Infandum regina jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai; quæque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui: quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumque aut duri miles Ulyſſi

Tem-

Temperet à lacrymis? & jam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſydera ſomnos,
Sed, ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem,
Quamquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit:
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum divina Palladis arte
Ædificant: ſectaque intexunt abjete coſtas:
Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virum ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penituſque cavernas
Ingentes, uterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantùm ſinus, & ſtatio malè fida carinis:
Huc ſe provecti deſerto in litore condunt.
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:
Panduntur portæ: juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, lituſque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſęvus tẽdebat Achilles:
Claſſibus hic locus; hic acies certàre ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi. primuſque Thymætes
Duci intra muros hortatur, & arce locari,
Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaum inſidias, ſuſpectaque dona
Præcipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis,
Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes magna comitante caterva,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:
Et procul, ò miſeri, quæ tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? ſic notus Ulyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi,
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi;
Aut aliquis latet error, Equo ne credite Teucri.
Quidquid id eſt, timeo Danaos, & dona ferentes.

Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum
Contorſit; ſtetit illa tremens, uteroque recuſſo
Inſonuere cavæ, gemitumque dedere cavernæ.
Et ſi fata deum, ſi mens non læva fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras,
Trojaque nunc ſtares, Priamiq; arx alta maneres.
Ecce, manus juvenem intereà poſt terga revinctū,
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamq; aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumq; paratus,
Seu verſare dolos ſeu certæ occumbere morti,
Undique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaum inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes,
Namque ut conſpectu in medio turbatus inermis
Conſtitit, atq; oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu quę nūc tellus, inquit, quę me æquora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi deniq; reſtat?
Cui neque apud Danaos uſquam locus, inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, compreſſus & omnis
Impetus, hortamur fari: quo ſanguine cretus,
Quidve ferat, memoret: quæ ſit fiducia capto.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur.
Cuncta equidē tibi, Rex, fuerint quęcūque, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primùm: nec, ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam, mendacemq; improba finget.
Fando aliquid, ſi fortè tuas pervenit ad aures
Belidæ nomen palamedis, & inclyta fama
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci: nunc caſſum lumine lugent.
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc miſit an annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumque vigebat
Conſiliis, & nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus: invidia poſtquam pellacis Uliſſi,
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris:
Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,

Et

Et caſum inſontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens, & me fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios unquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi ultorem: & verbis odia aſpera movi.
Hinc mihi prima mali labes, hinc ſemper Ulyſſes
Criminibus terrere novis, hinc ſpargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conſcius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro.
Sed quid ego hęc autē nequicquā ingrata revolvo?
Quidve moror? ſi oēs uno ordine habetis Achivos,
Idque audire ſat eſt, jam dudum ſumite pœnas.
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum verò ardemus ſcitari, & quærere cauſas,
Ignari ſcelerum tantorum, artiſque Pelaſgæ.
Proſequitur pavitans, & ficto pectore fatur.
Sæpe fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello:
Feciſſentque utinam. ſæpè illos aſpera Ponti
Interclusit hyems, & terruit Auſter euntes.
Præcipue cùm jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus: iſque adytis hæc triſtia dicta reportat,
Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa,
Cùm primùm Iliacas Danai veniſtis ad oras.
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica. vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obſtupuere animi, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor, cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Itachus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ ſint ea numina Divùm
Flagitat, & mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compoſito rumpit vocem, & me deſtinat aræ.
Aſſenſere omnes, &, quæ ſibi quiſque timebat,
Unius in miſeri exitium converſa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circùm tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva

Delitui, dum vela darent, ſi fortè dediſſent.
Nec mihi jam patriam antiquam ſpes ulla videndi,
Nec dulces gnatos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te, per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro, miſerere laborum
Tantorum; miſerere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, & miſereſcimus ultrò.
Ipſe viro primus manicas, atque arcta levari
Vincla jubet Priamus; dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Grajos,
Noſter eris, mihique hæc ediſſere vera roganti:
Quò molē hāc immanis equi ſtatuere? quis auctor?
Quidve petūt? quæ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat. ille dolis inſtructus, & arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas:
Vos æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait; vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittæque deum, quas hoſtia geſſi;
Fas mihi Grajorum ſacrata reſolvere jura,
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modò promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem, ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit: impius ex quo
Tydides, ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes,
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem, manibuſque cruentis
Virgineas auſi divæ contingere vittas.
Ex illo fluere, ac retro ſublapſa referri
Spes Danaum: fractæ vires, averſa deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum; arſere coruſcæ
Luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit, terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens haſtamq; trementem.
Extemplò tentanda fuga canit æquore Calchas:
Nec poſſe Argolicis excindi Pergama telis,
Omnia ni repetant Argis, numenque reducant,

Quod pelago, & curvis ſecum advexere carinis.
Et nunc, quòd patrias vento petiere Mycenas,
Arma, deoſque parant comites, pelagoq; remenſo
Improviſi aderunt. ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo
Effigiem ſtatuere, nefas quæ triſte piaret.
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cæloque educere juſſit.
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit:
Neu populum antiqua ſub relligione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ,
Tum magnũ exitium (quod Di priùs omen in ipsũ
Cõvertant) Priami imperio, Phrygibuſq; futurum.
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem,
Ultrò Aſiam magno Pelopeja ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis, perjurique arte Sinonis
Credita res. captique dolis, lacrymiſque coacti,
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud majus miſeris, multòque tremendum
Obiicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno ſorte ſacerdos
Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exuperant undas: pars cætera Pontum
Pone legit, ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo: jamque arva tenebant,
Ardenteſque oculos ſuffecti ſanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exangues, illi agmine certo
Laocoonta petunt, & primùm parva duorum
Corpora gnatorum ſerpens amplexus uterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus, & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circùm
Terga dati, ſuperant capite, & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas, atroque veneno:

Clamores ſimul horrendos ad ſydera tollit:
Quales mugitus, fugit cùm ſaucius aras
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibuſque Deæ, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor, & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt: ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque divę
Numina conclamant.
Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt ſe omnes operi, pedibuſque rotarum
Subiiciunt lapſus, & ſtuppea vincula collo,
Intendunt. ſcandit fatalis machina muros,
Fœta armis; circùm pueri, innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudēt.
Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria, ò divum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum, quater ipſo in limine portę
Subſtitit, atq; utero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, Dei juſſu, non unquam credita Teucris.
Nos delubra Deùm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per urbem.
Vertitur intereà cœlum, & ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque, polumque,
Myrmidonumque dolos: fuſi per mœnia Teucri
Conticuere: ſopor feſſos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ,
Litora nota petens. flammas cùm regia puppis
Extulerat, fatiſque deùm defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos, & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon; illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cavo ſe robore promunt
Tiſandrus, Stheneluſque duces, & dirus Ulyſſes,
Demiſſum lapſi per funem, Athamaſque, Thoaſque
Pelideſque Neoptolemus; primuſque Machaon,
Et Menelaus, & ipſę doli fabricator Epeus.

In-

Invadunt urbem ſomno, vinoque ſepultam.
Cæduntur vigiles, portiſque patentibus omnes
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono Divûm gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mæſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus.
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes,
Hei mihi, qualis erat quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaum phrygios jaculatus puppibus ignes.
Squallentem barbam,&cõcretos ſanguine crines,
Vulneraq; illa gerens, quę circùm plurima muros
Accepit patrios: ultrò flens ipſe videbar
Compellare virum, & mæſtas expromere voces:
O lux Dardaniæ, ſpes ò fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera,poſt varios hominumque, urbiſq; labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fædavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil; nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge,nate Dea, teque his,ait, eripe flammis,
Hoſtis habet muros: ruit alto à culmine Troja.
Sat patriæ, Priamoque datum: ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſsent.
Sacra, ſuoſque tibi commendat Troja Penates,
Hos cape fatorum comites: his mœnia quæres,
Magna pererrato ſtatues, quæ denique Ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diversò intereà miſcentur mœnia luctu,
Et magis,atq; magis (quamquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta receſſit)
Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus adſto.
In ſegetem veluti cùm flamma furentibus Auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto

Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum verò manifeſta fides, Danaûmque pateſcunt
Inſidiæ: jam Deiphobi dedit ampla ruinam
Vulcano ſuperante domus, jam proximus ardet
Ucalegon, Sigæa igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
Arma amens capio: nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcē
Cum ſociis ardent animi: furor, iraque mentem
Præcipitant. Pulcrùmque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapſus Achivum;
Panthus Othryades, arcis, Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque deos, parvùmque nepotem
Ipſe trahit, curſùque amens ad litora tendit.
Quo res ſumma loco Panthu? quā prendimus arcē?
Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia reddit:
Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardanidæ: fuimus Troes: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Juppiter Argos
Tranſtulit: incenſa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus adſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans. portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis numquam venere Mycenis.
Obſedere alii telis anguſta viarum
Oppoſiti. ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci, vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Othryadæ dictis, & numine divûm
In flammas, & in arma feror: quò triſtis Erinnys,
Quò fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati per Lunam, Hypaniſque, Dymaſque
Et lateri adglomerant noſtro, juveniſq; Chorœbus
Mygdonides: illis qui ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore,
Et gener auxilium Priamo, Phrygibuſque ferebat.
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi confertos audere in prælia vidi.
Incipio ſuper his: juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora (ſi vobis audentem extrema cupido
Certa ſequi; quæ ſit rebus fortuna, videtis:

Ex-

Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis
Dii, quibus imperium hoc ſteterat, ſuccuritis urbi
Incenſæ: moriamur, & in media arma ruamus.
VNA ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus, inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant ſiccis: per tela, per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortẽ, mediiq; tenemus
Vrbis iter: nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poſſit lacrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos,
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, & religioſa deorum
Limina: nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
QUONDAM etiã victis redit in præcordia virtus
Victoreſque cadunt Danai: crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Primus ſe Danaum, magna comitante caterva
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
Inſcius, atque ultrò verbis compellat amicis.
Feſtinate viri, nam quæ tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa, feruntque
Pergama, vos celſis nunc primùm à navibus itis?
Dixit, & extemplò (neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes:
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem.
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circunfundimur armis.
Ignaroſque loci paſſim, & formidine captos
Sternimus, aſpirat primo fortuna labori.
Atque hìc exultans ſucceſſu, animiſque Chorœbus,
O ſocii, qua prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaq; oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaumque inſignia nobis
Aptemus. dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. ſic fatus: deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur, lateriq; Argivum accommodat enſem.

Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque juventus
Læta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
Vadimus immixti Danais, haud numine noſtro:
Multaque per cæcam congreſſi prælia noctem
Conferimus, multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, & litora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equũ, & nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis.
Ecce, trahebatur paſſis Priameja virgo
Crinibus à templo Caſſandra, adytiſque Minervæ
Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Chorœbus,
Et ſeſe medium injecit moriturus in agmen.
Conſequimur cuncti, & denſis incurrimus armis.
Hic primùm ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima cædes
Armorum facie, & Grajarum errore jubarum
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira
Undique collecti invadunt, acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyruſque, Notuſque & lętus Eois
Eurus equis: ſtridunt ſylvæ, ſævitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, ſi quos obſcura nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent: primi clypeos, mentitaque tela
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
Ilicet obruimur numero: primuſque Chorœbus
Penelei dextra divæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Dis aliter viſum, pereunt Hypaniſque, Dymaſque,
Confixi à ſociis: nec te tua plurima Panthu
Labentem pietas, nec Apollinis inſula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum
Teſtor, in occaſu veſtro nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaum; &, ſi fata fuiſſent
Ut caderem, meruiſſe manu. divellimur inde
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyſſi.

Pro-

Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic verò ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe.
Sic Martem indomitum Danaoſq; ad tecta ruentes
Cernimus, obſeſsumque acta teſtitudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus, clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti obiiciunt: prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra turres, ac tecta domorum
Culmina convellunt: his ſe, quãdo ultima cernũt,
Extrema jam in morte parant defendere telis;
Auratasque trabes, veterum decora alta parentũ,
Devolvunt, alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores: has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infelix quà ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis: unde
Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri,
Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaum ſolitæ naves, & Achaica caſtra;
Aggreſſi ferro circùm, quà ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimuſque, ea lapſa repentè ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaum ſuper agmina latè
Incidit. aſt alii ſubeunt: nec ſaxa, nec ullum
Telorum intereà ceſsat genus.
Veſtibulũ ante ipſum, primoq; in limine Pyrrhus
Exultat telis, & luce coruſcus ahena.
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc, poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Unà ingens Periphas, & equorũ agitator Achillis
Armiger Automedon: unà omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.
Ipſe inter primos correpta dura bipenni

Limina perrumpit, poſteſque à cardine vellit
Æratos: jamque exciſa trabe, firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt:
Apparent Priami, & veterum penetralia regum,
Armatoſque vident ſtantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miſeroque tumultu
Miſcetur, penituſque cavæ plangoribus ædes
Fœmineis ululant: ferit aurea ſydera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant.
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt,
Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre valent. labat ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
Immiſſi Danai, & latè loca milite complent.
Non ſic aggeribus ruptis cùm ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles, (nes
Fertur in arva furens cumulo, campoſq; per om-
Cum ſtabulis armenta trahit. vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſq; in limine Atridas
Vidi Hecubam, centumq; nurus, Priamũq; per aras
Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum
Barbarico poſtes auro, ſpoliiſque ſuperbi
Procubuere: tenent Danai, quà deficit ignis.
Forſitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis ubi captæ caſum, convulſaque vidit
Limina tectorũ, & medium in penetralibus hoſtẽ:
Arma diù ſenior deſueta trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit. juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra complexa Penates.
Hìc Hecuba, & gnatæ necquicquam altaria circũ,
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ, & divum amplexæ ſimulacra tenebant.
Ipſum autem ſumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit; quæ mens tam dira, miſerrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quò ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget; nõ, ſi ipſe meus nunc afforet Hector.

Huc

Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes:
Aut moriere ſimul: ſic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacra longævum in ſede locavit.
Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus gnatorum Priami, per tela, per hoſtes
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius: illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus
Inſequitur, jam jamq; manu tenet, & premit haſta.
Ut tandem ante oculos evaſit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci, iræque pepercit.
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis,
Dii, ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet,
Perſolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui gnati coram me cernere lethum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo: ſed jura, fidemque
Supplicis erubuit, corpuſque exangue ſepulchro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Conjecit, rauco quod protinus ære repulſum.
Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento,
Nunc morere: hæc dicens, altaria ad ipſa trementē
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine gnati,
Implicuitque comam læva, dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hic finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam, & prolapſa videntē
Pergama, tot quondam populis, terriſq; ſuperbum
Regnatorem Aſiæ, jacet ingens litore truncus,
Avulſumq; humeris caput, & ſine nomine corpus
At me tum primùm ſævus circumſtetit horror:
Obſtupui: ſubiit cari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creuſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Juli.
Reſpicio, & quæ ſit me circum copia luſtro.

Deſeruere omnes defeſſi, & corpore ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.
Jamque adeò ſuper unus eram, cùm limina Veſtæ
Servantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deſerti conjugis iras
Permetuens, Trojæ, & patriæ communis Erinnys
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira, cadentem
Ulciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriaſq. Micenas
Aſpiciet? partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumq. patres, gnatoſq. videbit?
Iliadum turba, & Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita: namque & ſi nullum memorabile nomen
Fæminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem,
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas: animumque expleſſe juvabit
Ultricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia jactabam, & furiata mente ferebar,
Cùm mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndā
Obtulit, & pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa deam, qualiſque videri
Cælicolis, & quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit, roſeoque hæc inſuper addidit ore.
Gnate, quid indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nôſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, ubi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet conjuxne Creuſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnes undique Grajæ
Circùm errant acies: & ni mea cura reſiſtat,
Jam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ,
Culpatuſque Paris: verùm inclementia Divûm,
Has evertit opes, ſternitque à culmine Trojam.
Aſpice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circùm
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Juſſa time, neu præceptis parere recuſa)
Hic,

Hîc, ubi diſiectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, miſtoque undantem pulvere fumum
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque à ſedibus urbem
Eruit. hîc Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia (reſpice) Pallas
Inſedit, nimbo effulgens, & Gorgone ſæva.
Ipſe Pater Danais animos, vireſque ſecundas
Sufficit: ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe, gnate, fugam, finemque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat; & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris,
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna Deûm.
Tum verò omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum,
Cùm ferro acciſam, crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim: illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim evicta ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente deo flammam inter, & hoſtes
Egredior: dant tela locum, flammæque recedunt.
Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis.
Antiquaſq; domos, genitor, quem tollere in altos
Optabam primùm montes, primumque petebam,
Abnegat exciſa vitam producere Troja,
Exiliumque pati. vos, ò quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me ſi cælicolæ voluiſſent ducere vitam.
Has mihi ſervaſſent ſedes, ſatis una, ſuperque
Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi,
Sic, ò, ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam, miſerebitur hoſtis.
Exuviaſque petet. FACILIS jactura ſepulchri eſt.
Jampridem inviſus divis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me Divû pater, atq; hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igni.

Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat;
Nos contra effuſi lacrymis, conjuxque Creuſa,
Aſcaniuſque, omniſque domus: ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque, & ſedibus hæret in iiſdem.
Rurſus in arma feror, mortemq; miſerrimus opto.
Nam quod conſiliũ, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui;
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Trojæ,
Teque, tuoſque juvat: patet iſti janua letho:
Jamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus
Gnatũ ante ora patris, patrẽ qui obtrũcat ad aras.
Hocce erat, alma parens, quòd me per tela, per ignes
Eripis? ut mediis hoſtẽ in penetralibus, utq;
Aſcaniumque, patremque meum, juxtaq; Creuſam
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos,
Reddite me Danais: ſinite inſtaurata reviſam
Prœlia. nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hìc ferro accingor rurſus, clypeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Hærebat, parvumque patri tendebat Julum:
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis
Hanc primùm tutare domum. cui parvus Julus,
Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cùm ſubitum, dictuque oritur mirabile monſtrum.
Namque manus inter, mœſtorumq; ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Juli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circùm tempora paſci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
At pater Anchiſes oculos ad ſydera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit:
Jupiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos; hoc tantùm: &, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atque hęc omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior, ſubitoque fragore

Into-

Intonuit lævum, & de cœlo lapſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram ſe condere ſylva,
Signantemque vias tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & latè circùm loca ſulphure fumant.
Hic verò victus genitor ſe tollit ad auras,
Affaturque deos, & ſanctum ſidus adorat.
Jãjã nulla mora eſt:& ſequor,&,quà ducitis,adsũ.
Dii patrii ſervate domum, ſervate nepotem:
Veſtrũ hoc auguriũ,veſtroq; in numine Troja eſt.
Cedo equidem, nec gnate tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille: & jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiuſque æſtus incendia volvunt.
Ergo age, chare pater, cervici imponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte gravabit:
Quo res cumq;cadent, unum, & cõmune periclũ,
Una ſalus ambobus erit. mihi parvus Julus
Sit comes, & longe ſervet veſtigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus, templumque vetuſtum
Deſertæ Cereris, juxtaque antiqua cupreſſus,
Relligione patrum multos ſervata per annos.
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu,genitor,cape ſacra manu, patrioſque Penates.
Me, bello e tanto digreſſum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros, ſubjectaque colla
Veſte ſuper, fulvique inſternor pelle leonis,
Succedoque oneri. dextræ ſe parvus Julus
Implicuit,ſequiturque patrem non paſſibus æquis.
Ponè ſubit conjux, ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum,& pariter comitiq; oneriq; timentem.
Jamque propinquabam portis,omnemque videbar
Evaſiſſe viam: ſubitò cùm creber ad aures
Viſus, adeſſe pedum ſonitus, genitorq; per umbrã
Proſpiciens, Gnate, exclamat, fuge gnate, propinquant:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.
Hic

Hìc mihi neſcio, quod trepido malè numen amicũ
Confuſam eripuit mentem: namque avia curſu
Dum ſequor, & nota excedo regione viarum,
Heu miſero conjux fatone erepta Creuſa
Subſtitit, erravit ne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec priùs amiſſam reſpexi; animumque reflexi.
Quàm tumulum antiquæ Cereris, ſedemq; ſacratã
Venimus: hìc demùm, collectis omnibus, una
Defuit, & comites, gnatumque, virumque fefellit.
Quem nõ incuſavi amens hominumq; Deorumque?
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium, Anchiſemq; patrem, Teucroſq; Penates
Commendo ſociis, & curva valle recondo.
Ipſe urbem repeto, & cingor fulgentibus armis,
Sat caſus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, & rurſus caput objectare periclis.
Principio muros, obſcuraque limina portæ,
Qua greſſum extuleram, repeto, & veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, & lumine luſtro:
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum ſi fortè pedem, ſi fortè tuliſſet,
Me refero: irruerant Danai, & tectũ omne tenebãt
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Volvitur: exuperant flammæ: furit æſtus ad auras.
Procedo ad Priami ſedes, arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis Junonis aſylo
Cuſtodes lecti Phœnix, & dirus Ulyſſes
Prædam aſſervabant: huc undique Troja gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur: pueri, & pavidæ longo ordine matres
Stant circùm.
Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, mæſtuſque Creuſam
Nequicquam ingeminans, iterùmq; iterùq; vocavi.
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum, atque ipſius umbra Creuſæ
Viſa mihi ante oculos, & nota major imago.
Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit,
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantùm inſano juvat indulgere labori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine Divùm
Eve-

Eveniunt:nec te hinc comitem aſportare Creuſam
Fas: haud ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exilia, & vaſtum maris æquor arandũ.
Ad terram Heſperiam venies: ubi Lydius arva
Inter opima virum, leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
Parta tibi, lacrymas dilectæ pelle Creuſæ.
Non ego Myrmidonũ ſedes, Dolopumve ſuperbas
Aſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo,
Dardanis, & divæ Veneris nurus;
Sed me magna Deùm genitrix his detinet oris.
Jamque vale, & gnati ſerva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lachrymãtẽ, & multa volentẽ
Dicere, deſeruit, tenueſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circùm,
Ter fruſtra compreſſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno,
Sic demum ſocios conſumpta nocte reviſo;
Atque hìc ingentem comitum affluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum, matreſque, viroſque,
Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
Undique convenere, animis, opibuſque parati,
In quaſcumque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum, nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petivi.

ÆNEIDOS LIB. III.

ARG. Æneæ navigationem, ejuſque varios errores continet: mores, rituſque gentium.

POſtquam res Aſiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, ceciditq; ſuperbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja:
Diverſa exilia, & deſertas quærere terras
Auguriis agimur divum, claſſemque ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quò fata ferant, ubi ſiſtere detur:
Contrahimuſque viros, vix prima inceperat æſtas:
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat.
Litora tum patriæ lacrymans, portuſq; relinquo,
Et campos, ubi Troja fuit. feror exul in altum
Cum

Cum ſociis,gnatoque,Penatibus, & magnis Diis.
Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis:
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo,
Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociique Penates,
Dum fortuna fuit. feror huc, & litore curvo
Mœnia prima loco: fatis ingreſſus iniquis,
Æneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, diviſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum, ſuperoque nitentẽ
Cælicolum regi mactabam in litore taurum.
Fortè fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſylvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
Horrendum, & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit,geliduſq; coit formidine ſanguis:
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes:
Alter, & alterius ſequitur de cortice ſanguis,
Multa movẽs animo,nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumque patrem, Geticis qui præſidet arvis:
Ritè ſecundarent viſus; omneque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia niſu
Aggredior,genibuſque adverſæ obluctor arenæ:
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures;
Quid miſerum,Ænea,laceras? jam parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus. non me tibi Troja
Externum tulit: haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge litus avarum.
Nam Polydorus ego: hìc confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.
Tum verò ancipiti mentem formidine preſſus,
Obſtupui,ſteteruntq;comæ,& vox faucibus hæſit:
Hunc Polydorum auri quondã cũ pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi: cùm jam diffideret armis
Dardaniæ,cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrum, & fortuna receſſit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma ſecutus

Fas

Fas omne abrumpit, Polydorum obtrũcat, & auro
Vi potitur. QUID NON mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames? poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentẽ
Monſtra Deûm refero, &, quę ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus ſcelerata excedere terra,
Linquere pollutũ hoſpitiũ, & dare claſſibus Au-
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingẽs (ſtros.
Aggeritur tumulo tellus: ſtant manibus aræ
Cæruleis mœſtæ vittis, atraque cupreſſo,
Et circũm Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras, animamque ſepulcro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.
Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat auſter in altũ;
Deducunt ſocii naves, & litora complent.
Provehimur portu, terræque, urbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio, gratiſſima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Ægæo:
Quam pius Arcitenens, oras, & litora circũm
Errantem, Mycone celſa, Gyaroque revinxit,
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit, egreſſi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum, Phębiq; ſacerdos,
Vittis, & ſacra redimitus tempora lauro
Occurrit: veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Jungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.
Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto.
Da propriam, Thymbræe, domum, da mœnia feſſis,
Et genus, & manſuram urbem: ſerva altera Troiæ
Pergama, relliquias Danaũ, atque immitis Achilli.
Quẽ ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da pater augurium, atque animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram; tremere omnia viſa repentè,
Liminaque, lauruſque dei, totuſque moveri
Mons circũm, & mugire adytis cortina recluſis.
Submiſſi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,

Et gnati gnatorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: miſtoque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti, quæ ſint ea mœnia, quærunt,
Quò Phœbus vocet errantes jubeatque reverti.
Tum genitor veterum volvens monumēta virorū,
Audite, ò proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta Jovis magni medio jacet inſula Ponto;
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna;
Maximus unde pater (ſi ritè audita recordor)
Teucrus Rhæteas primùm eſt advectus ad oras,
Optavitque locum regno. non dum Ilium, & arces
Pergameæ ſteterant. habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et juncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, & Divum ducunt quà juſſa, ſequamur;
Placemus ventos, & Cnoſſia regna petamus.
Nec longo diſtant curſu: modò Juppiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores.
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albā.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque litora Cretæ:
Hoſte vacare domos, ſedeſque adſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus,
Bacchatamque jugis Naxon, viridemq; Donyſam,
Oliaron, niveamque Paron, ſparſaſque per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
Hortantur ſocii, Cretam, proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamq; voco, & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque ferè ſicco ſubductæ litore puppes,
Connubiis, arviſque novis operata juventus;
Jura, domoſq; dabam: ſubitò cùm tabida membris
Corrupto cœli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque, ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant

Cor-

Corpora. tum ſteriles exurere Sirius agros,
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad Oraculum Ortygiæ, Phæbumq; remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem feſſis finem rebus ferat: unde laborum
Tentare auxilium jubeat: quò vertere curſus.
Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat.
Effigies ſacræ divùm, Phrygiique Penates
Quos mecum à Troja, mediiſque ex ignibus urbis
Extuleram, viſi ante oculos adſtare jacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine, quà ſe
Plena per inſertas fundebat Luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hìc canit, & tua nos en ultro ad lumina mittit,
Nos te, Dardania incenſa, tuaque arma ſecuti;
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor:
Iidem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ ſedes: non hæc tibi litora ſuaſit
Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ
Œnotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes; hinc Dardanus ortus,
Iaſiuſque pater, genus à quo principe noſtrum.
Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Coritum, terraſq; require
Auſonias. Dictæa negat tibi Juppiter arva.
Talibus attonitus viſis, ac voce Deorum
(Nec ſopor illud erat, ſed coram agnoſcere vultus,
Velataſque comas, præſentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio è ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis. perfecto lætus honore
Anchiſen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminoſque parentes,
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Gnate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat:
Nunc

Nunc repeto, hęc generi portēdere debita noſtro,
Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quē tum vates Caſſandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ovantes,
Hanc quoque deſerimus ſedem, paucisque relictis
Vela damus, vaſtumq; cava trabe currimus æquor.
Poſtquā altū tenuere rates, nec jam ampliùs ullæ
Apparent terræ cœlum undique, & undiq; Pontus:
Tum mihi cæruleus ſupra caput adſtitit imber,
Noctē hyememq; ferēs, & inhorruit unda tenebris.
Continuò venti volvunt mare, magnaque ſurgunt
Æquora: diſperſi jactamur gurgite vaſto.
Involvere diem nimbi, & nox humida cœlum
Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem, noctemque negat diſcernere cœlo:
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda.
Tres adeò incertos cæca caligine Soles
Erramus pelago: totidem ſine ſydere noctes.
Quarto terra die primùm ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum:
Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me littora primū
Accipiunt. Strophades Grajo ſtant nomine dictæ
Inſulæ Jonio in magno: quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ, Phineïa poſtquam
Clauſa domus, menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Peſtis, & ira deûm Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus: ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus nullo cuſtode, per herbam.
Irruimus ferro, & divos, ipſumque vocamus
In prædam, partemque Jovem, tunc litore curvo
Exſtruimuſque toros, dapibuſq; epulamur opimis.
At ſubito horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas.
Diri-

Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longo ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circùm, atq; horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cœli, cæciſque latebris
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis
Polluit ore dapes, ſociis tunc, arma capeſſant,
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectoſque per herbam
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
Ergo ubi delapſæ ſonitum per curva dedere
Litora: dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Ære cavo invadunt ſocii, & nova prælia tentant,
Obſcænas pelagi ferro fœdare volucres,
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt, celerique fuga ſub ſydera lapſæ
Semeſam prædam, & veſtigia fœda relinquunt.
Una in præcelſa conſedit rupe Celæno,
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum, ſtratiſque juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
Et patrio inſontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotēs mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quàm vos dira fames, noſtræque injuria cædis
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit, & in ſylvam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Diriguit: cecidere animi, nec jam ampliùs armis,
Sed votis, precibuſque jubent expoſcere pacem,
Sive deæ, ſeu ſint Diræ, obſcænæque volucres.
At pater Anchiſes, paſſis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritoſq; inducit honores.
Dii prohibete minas: Dii talem avertite caſum,
Et placidi ſervate pios, tum litore funem
Diripere, excuſſoſque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Quà curſum ventuſque, gubernatorque vocabant.

Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis,
Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laertia regna,
Et terram altricem ſævi execramur Ulyſſis.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis.
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, & parvæ ſuccedimus urbi:
Anchora de prora jacitur: ſtant litore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras,
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis,
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocii; juvat evaſiſſe tot urbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes.
Intereà magnum Sol circumvolvitur annum.
Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat undas.
Aere cavo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus adverſis figo, & rem carmine ſigno.
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora vertunt.
Protinus aerias Phæacum abſcondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hìc incredibilis rerum fama occupat aures,
Priami dem Helenum Grajas regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi, ſceptriſque potitum:
Et patrio Andromachen iterùm ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroque incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes, & litora linquens.
Solemnes tum fortè dapes, & triſtia dona,
Ante urbem in luco falſi Simoentis ad undam
Libabat cineri Andromache, maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem ceſpite inanē
Et geminas, cauſam lacrymis, ſacraverat aras.
Ut me conſpexit venientem, & Troja circum
Arma amens vidit: magnis exterrita monſtris
Diriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius affers
Nate dea? vivisne? aut, ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? dixit, lacrymaſq; effudit, & omnem
Im-

Implevit clamore locum. vix pauca furenti
Subiicio. & raris turbatus vocibus hiſco.
Vivo equidem, vitamq; extrema per omnia duco;
Ne dubita: nam vera vides.
Heu, quis te caſus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reviſit?
Hectoris Andromache Pyrrhin connubia ſervas?
Dejecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt:
O felix una ante alias Priameja virgo,
Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mænibus altis
Juſſa mori, quæ ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile.
Nos, patria incenſa, diverſa per æquora vectæ,
Stirpis Achillææ faſtus, juvenemque ſuperbum
Servitio enixè tulimus; qui deinde ſecutus
Ledæam Hermionem, Lacedęmonioſq Hymæneos
Me famulam, famuloq; Heleno trāſmiſit habendā.
Aſt illum, ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & ſcelerum Furiis agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras:
Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano à Chaone dixit,
Pergamaque, Iliacamq; jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedere?
Aut quiſnam ignarum noſtris Deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperat ne, & veſcitur aura?
Quem tibi jam Troja.
Equè jam puero eſt amiſſæ cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animoſque viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans: longoſque ciebat
Incaſſum fletus. cùm ſeſe à mænibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus offert,
Agnoſcitque ſuos, lætuſque ad mænia ducit,
Et multum lacrymans verba inter ſingula fundit.
Procedo, & parvam Trojam, ſimulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnoſco. Scææque amplector limina portæ.
Necnon & Teucri ſocia ſimul urbe fruuntur,
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impoſitis auro dapibus: pateraſque tenebant.

Jamque dies, alterque dies proceſſit, & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus Auſtro,
His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo:
Trojugena interpres Divum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſydera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ:
Fare age (namq; omnē curſum mihi proſpera dixit
Relligio, & cuncti ſuaſerunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novum, dictuque nefas Harpyia Cæleno
Prodigium canit, & triſtes denunciat iras,
Obſcænamque famem) quæ prima pericula vito?
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores?
Hic Helenus, cæſis primùm de more juvencis,
Exorat pacem Divum, vittaſque reſolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit:
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos.
Nate dea (nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata Deùm rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quò tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis, prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinoſque ignare paras invadere portus
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Ææque inſula Circes,
Quàm tuta poſſis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cùm tibi ſollicito ſecreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba ſolo recubans, albi circùm ubera gnati:
Is locus urbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic,

[H]ic, & Naricii poſuerunt mœnia Locri,
[E]t Salentinos obſedit milite campos
[L]yctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
[P]arva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
[Q]uin, ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes
[E]t poſitis aris jam vota in littore ſolves:
[P]urpureo velare comas adopertus amictu.
[N]e qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
[H]oſtilis facies occurrat, & omnia turbet.
[H]unc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
[H]ac caſti maneant in relligione nepotes.
[A]t ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
[V]entus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori:
[L]æva tibi tellus, & longo læva petantur
[Æ]quora circuitu: dextrum fuge litus, & undas.
[H]æc loca vi quondam, & vaſta convulſa ruina
[T]ANTUM ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
[D]iſſiluiſſe ferunt: cùm protinus utraque tellus
[U]na foret, venit medio vi Pontus, & undis
[H]eſperium Siculo latus abſcidit: arvaque, & urbes
[L]itore diductas anguſto interluit æſtu.
[D]extrum Scylla latus lævum implacata Charybdis
[O]bſidet, atque imo Barathri ter gurgite vaſtos
[S]orbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
[E]rigit alternos, & ſydera verberat unda.
[A]t Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
[O]ra exertantem, & naves in ſaxa trahentem.
[P]rima hominis facies, & pulchro pectore virgo
[P]ube tenus; poſtrema immani corpore piſtrix,
[D]elphinum caudas utero commiſſa luporum.
[P]ræſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
[C]eſſantem, longos & circumflectere curſus,
[Q]uàm ſemel informem vaſto vidiſſe ſu[b] antro
[S]cyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.
[P]rætereà, ſi quà eſt Heleno prudentia vati
[S]i qua fides, animum ſi veris implet Apollo,
[U]num illud tibi, nate dea, præque omnibus unum
[P]rædicam, & repetens iterùmq. iterùmq; monebo.
[J]unonis magnæ primùm prece numen adora:
[J]unoni cane vota libens, dominamque potentem
[S]upplicibus ſupera donis: ſic denique victor
[T]rinacria fines Italos mittere relicta.
[H]oc ubi delatus Cumæam acceſſeris urbem,
F 2 Divi-

Divinoſque lacus, & Averna ſonantia ſylvis,
Inſanam vatem aſpicies: quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas, & nomina mandat;
Quæcumque in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerũ, atque antro ſecluſa relinquit:
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedũt.
Verùm eadem verſo tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes:
Numquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat.
Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti:
Quamvis increpitent ſocii, & vi curſus in altum
Vela vocet, poſſiſque ſinus implere ſecundos:
Quin adeas vatem, precibuſque oracula poſcas:
Ipſa canat, vocemque volens, atque ora reſolvat;
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſque, feraſq; laborem,
Expediet, curſuſque dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt, quæ noſtra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt;
Dona dehinc auro gravia, ſectoque elephanto
Imperat ad naves ferri, ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas,
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem,
Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantes,
Arma Neoptolemi ſunt, & ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces.
Remigium ſupplet: ſocios ſimul inſtruit armis.
Intereà claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes. fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo,
Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniæ tellus: hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix gnati pietate, quid ultra
Provehor, & fando ſurgentes demoror Auſtros?
Nec minus Andromache, digreſſu mœſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſub tegmine veſtes, (nori:
Et Phrygiam Aſcanio clamidem; nec cedit ho-
Tex-

Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur,
Accipe & hæc, manuũ tibi quæ monimenta mearũ
Sint puer; & longũ Andromaches teſtentur amorẽ
Conjugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis.
VIVITE felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua; nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum,
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retro
Quærenda, effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus, melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Tybrim, vicinaque Tybridis arva
Intraro? gentique meæ data mœnia cernam,
Cognatas urbes olim, populoſque propinquos
Epiro Heſperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus; unam faciemus utramque
Trojam animis. maneat noſtros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:
Unde iter Italiam, curſuſque breviſſimus undis.
Sol ruit intereà, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam,
Sortiti remos, paſſimque in littore ſicco
Corpora curamus: feſſos ſopor irrigat artus.
Nec dum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aera captat:
Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſq; Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno,
Dat clarum è puppi ſignum: nos caſtra movemus:
Tentamuſque viam, & velorum pandimus alas.
Jamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis:
Cùm procul obſcuros colles, humilemq; videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto focii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera corona
Induit, implevitque mero, divoſque vocavit
Stans celſa in puppi.

Dii maris, & terræ, tempeſtatumque potentes
Ferte viam vento facilem, & ſpirate ſecundi.
Crebreſcunt optatæ auræ, portuſque pateſcit
Jam propior, templumq; apparet in arce Minervæ.
Vela legunt ſocii, & proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum
Objectæ ſalſa ſpumant aſpergine cautes.
Ipſe latet. gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitque à litore templum.
Quator hìc, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore nivali.
Et pater Anchiſes: Bellum ò terra hoſpita portas:
Bello armantur equi, bellū hęc armēta minantur,
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, & frena jugo concordia ferre.
Spes eſt pacis, ait. tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes,
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptiſque Heleni, dederat quæ maxima, ritè
Junoni Argivæ juſſos adolemus honores,
Haud mora: continuò perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antemnarum,
Grajugenumq; domos, ſuſpectaq; linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei (ſi vera eſt fama) Tarenti
Cernitur: attollit ſe diva Lacinia contra,
Cauloniſque arces, & navifragum Scylacæum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Ætna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longè, fractaque ad litora voces:
Exultantque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
Et pater Anchiſes: nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, hęc ſaxa horrēda canebat.
Eripite, ò ſocii, pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt: primuſque rudentem
Contorſit læva proram Palinurus ad undas.
Lævam cuncta cohors remis, ventiſque petivit.
Tollimur in cœlum curvato gurgite, & iidem
Subducta ad manes imos deſcendimus unda.
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere:
Ter ſpumam eliſam, & rorantia vidimus aſtra.
Intereà feſſos ventus cum ſole reliquit,
Ignarique viæ, Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe;

Ipſe; ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente favilla,
Attollitque globos flammarum, & ſydera lambit;
Interdum ſcopulos, avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam; ruptis flammam expirare caminis:
Et, feſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Marmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſylvis immania monſtra
Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorũ ignes, nec lucidus æthra
Syderea polus; obſcuro ſed nubila cœlo,
Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat,
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram,
Cùm ſubitò è ſylvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti nova forma viri, miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus ad littora tendit.
Reſpicimus: dira illuvies, immiſſaque barba,
Conſertum tegmen ſpinis: at cætera Grajus,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus, & Troja vidit
Arma procul, paulùm aſpectu conterritus hæſit,
Continuitque gradum, mox ſeſe ad littora præceps
Cum fletu, precibuſque tulit: per ſydera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cœli ſpirabile lumen.
Tollite me, Teucri, quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit: ſcio me Danaïs è claſſibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque immergite Ponto.
Si pereo, manibus hominum periiſſe juvabit.
Dixerat: & genua amplexus, genibuſque volutans
Hærebat, qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur, quæ deinde agitet fortuna fateri,
Ipſe pater dextrã Anchiſes, haud multa moratus,
Dat juveni, atque animũ præſenti pignore firmat;
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur.
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyſſi,

Nomine Achæmenides; Trojã genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque utinam fortuna) profectus.
Hìc me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere: domus ſanie, dapibuſque cruentis
Intus opaca, ingens; ipſe arduus, altaque pulſat
Sydera (Dii talem terris avertite peſtem.)
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli:
Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cùm corpora noſtro,
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro,
Frangeret ad ſaxum, ſanieque adſperſa natarent
Limina: vidi, atro cùm membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus:
Haud impunè quidem: nec talia paſſus Ulyſſes:
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus,
Cervicem inflexam poſuit, jacuitque per antrum
Immenſum, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commiſta mero: nos magna precati
Numina, ſortitique vices, unà undique circùm
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolùm ſub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis inſtar;
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite, ò miſeri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam, qualis, quantuſq; cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat,
Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam Lunæ ſe cornua lumine complent,
Cùm vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
Luſtra, domoſque traho, vaſtoſq; ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum, vocemq. tremiſco:
Victum infelicem, baccas, lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc primum ad litora claſsẽ
Conſpexi venientem: huic me, quæcumque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hãc potiùs quocumq abſumite letho.
Vix ea fatus erat: ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem

Paſtorem Polyphemum, & litora nota petentem:
Monſtrũ horrendũ, informe, ingẽs, cui lumẽ adem-
Trunca manu pinus regit, & veſtigia firmat; (ptũ:
Lanigeræ comitantur oves; ea ſola voluptas,
Solamenque mali, de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu, graditurq; per æquor
Jam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit,
Nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
Supplice, ſic merito; taciti que incidere funem;
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit,
Verùm ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Jonios fluctus æquare ſequendo:
Clamorem immenſum tollit: quo Pontus, & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque immugiit Ætna cavernis.
At genus è ſylvis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complet.
Cernimus adſtantes nequicquam lumine torvo
Ætneos fratres, cœlo capita alta ferentes:
Concilium horrendum: quales cùm vertice celſo
Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterant, ſylva alta Jovis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit, quocumque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis, (dim
Contra juſſa monent Heleni, Scyllam atq; Charyb-
Inter utramque viam leti diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro:
Ecce autem Boreas anguſta à ſede Pelori
Miſſus adeſt: vivo præter vehor oſtia ſaxo
Pantagiæ, Megaroſque ſinus, Tapſumque jacentẽ,
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achæmenides, comes infelicis Ulyſſi.
Sicanio prætenta ſinu jacet inſula contra
Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare: qui nunc
Ore Aretuſa tuo Siculis confunditur undis,
Numina magna loci juſſi veneramur: & inde
Exupero præpingue ſolum ſtagnantis Elori.
Hinc altas cautes, projectaque ſaxa Pachyni

Radimus, & fatis numquam conceſſa moveri
Apparet Camarina procul, campique Geloi,
Immaniſque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Agragas oſtentat maxima longè
Mœnia, magnanimûm quondam generator equorû.
Teque datis linquo ventis palmoſa Selinis,
Et vada dura lego ſaxis Lilybeia cæcis,
Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit hic pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ caſuſque levamen,
Amitto Anchiſen. hic me pater optime, feſſum
Deſeris, heu, tantis nequicquam erepte periclis.
Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris deus appulit oris.
Sic pater Æneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat Divûm, curſuſque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

ÆNEIDOS LIB. IV.

ARG. Amorem Didonis in Æneam continet, Furtivas nuptias, eas ſolutas, deo jubente: & Didonis mortem impotentia amoris.

At regina gravi jam dudum ſaucia cura
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igne.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaque, nec placidam membris dat cura quietê.
Poſtera Phœbæa luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cùm ſic unanimem alloquitur maleſana ſororem:
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!
Quem ſe ſe ore ferens quàm forti pectore, & armis?
Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe deorû.
Degeneres animos timor arguit: heu quibus ille
Jactatus fatis quæ bella exhauſta canebat?
Si mihi non animo fixum, immotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquàm primus amor deceptam morte fefellit;

Si non pertæſum thalami, tedæque fuiſſet:
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos fraterna cæde Penates,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus opē prius ima dehiſcat, (bras
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad um-
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam.
Ante pudor quàm te violem, aut tua jura reſolvā.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervetque ſepulcro.
Sic effata, ſinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetua mærens carpere juventa?
Nec dulces gnatos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?
Eſto: ægram nulli quondam flexere mariti,
Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Jarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum conſederis arvis?
Hinc Gætulæ urbes; genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infreni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. quid bella Tyro ſurgentia dicam,
Germanique minas?
Diis equidem auſpicibus reor, & Junone ſecunda
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
Quā tū urbē ſoror hāc cernes? quæ ſurgere regna
Conjugio tali? Teucrum comitantibus armis
Punica ſe quantis attollet gloria rebus?
Tu modò poſce Deos veniam, ſacriſque litatis
Indulge hoſpitio, cauſaſque innecte morandi:
Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion,
Quaſſatæque rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incenſum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, ſolvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo,
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido

Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deùm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis, pecudumque recluſis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
HEU VATUM ignaræ mentes, quid vota furentē,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Intereà, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens, qualis conjecta cerva ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius: illa fuga ſylvas, ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit,
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit,
Iliacoſque iterùm demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterùm narrantis ab ore.
Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſydera ſomnos:
Sola domo mæret vacua, ſtratiſque relictis
Incubat: illum abſens abſentem auditque, viditque
Aut gremio Aſcanium genitoris imagine capta
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres; non arma juventus
Exercet, portuſve, aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Cara Jovis conjux, nec famam obſtare furori:
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam verò laudem, & ſpolia ampla refertis
Tuque, puerq; tuus, magnū, & memorabile nomen,
Una dolo divùm ſi fœmina victa duorum eſt.
Nec me adeò fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nūc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactoſque Hymenęos
Exercemus? habes, tota quod mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hūc ergo populum, paribuſque rega-
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito, (mus-
Do-

Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ,
Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contra eſt ingreſsa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modò, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed ſatis incerta feror, ſi Juppiter unam
Eſſe velit, Tyriis urbem, Trojaque profectis,
Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux: tibi fas animum tentare precando:
Perge, ſequar, tum ſic excepit regia Juno:
Mecũ erit iſte labor: nũc, qua ratione, quod inſtat,
Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas, unàque miſerrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem:
His ego nigrantem commiſta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ. ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo,
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca:
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient: adero, & tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenæus erit. non adverſata petenti
Annuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.
Oceanum intereà ſurgens Aurora reliquit,
It portis jubare exorto delecta juventus,
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant, oſtroque inſignis, & auro
Stat ſonipes, ac frena ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur, magna ſtipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum.
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem;
Necnon & Phrygii comites, & lætus Julus
Incedunt: ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hibernam Lyciam, Xantique fluenta
Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratque choros, miſtique altaria circùm
Creteſque, Dryopeſque fremunt, pictiq; Agathyrſi:

Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Frōde premit crinem fingens, atq; implicat auro:
Tela ſonant humeris, haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventū in mōtes, atque invia luſtra
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis: alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulēta fuga glomerāt, monteſq; relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo jamque hos curſu, jam pręterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leo-
Intereà magno miſceri murmure cœlum nem.
Incipit: inſequitur commiſta grandine nimbus
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris diverſa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Deveniunt, prima & Tellus, & pronuba Juno
Dant ſignum: fulſere ignes, & conſcius æther
Connubii, ſummoque ulularunt vertice nymphæ.
Ille dies primus lethi, primuſque malorum
Cauſa fuit. neque enim ſpecie, famave movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat; hoc prætexit nomine culpam.
Extemplò Libyæ magnas it fama per urbes,
Fama, malum quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo.
Parva metu primo, mox ſe ſe attolit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam ut perhibent Cœo, Enceladoq; ſororē
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
Monſtrum horrendum, ingens: cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguę, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno:
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti:
Turribus aut altis, & magnas territat urbes:
Tam ficti, pravique tenax, quàm nuntia veri.

Hæc

Hæc tum multiplici populos ſermone replebat
Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat:
Veniſſe Æneam Trojano à ſanguine cretum,
Cui ſe pulcra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hyemem inter ſe luxu, quam longa, fovere,
Regnorũ immemores, turpique Cupidine captos.
Hæc paſſim dea fœda virum diffundit in ora,
Protinus ad regem curſus detorquet Jarbam,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, rapta Garamantide nympha,
Templa Jovi centum, latis immania regnis,
Centum aras poſuit, vigilemque ſacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina Divum,
Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.
Juppiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris, Lenæum libat honorem,
Aſpicis hæc? an te, genitor, cùm fulmina torques,
Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Fœmina, quæ noſtris errans in finibus, urbem
Exiguam pretio poſuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu
Mœonia mentum mitra, crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens, oculoſque ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age, gnate, voca Zephyros, & labere pennis,
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatiſque datas non reſpicit urbes,
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit, Grajumque ideò bis vindicat armis,
Sed fore qui gravidã Imperiis, belloque frementẽ
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
Proderet, at totum ſub leges mitteret orbem.

Si

Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem,
Aſcanione pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam, & Lavinia reſpicit arva?
Naviget, hæc ſumma eſt; hic noſtri nuncius eſto.
Dixerat: ille patris magni parere parabat
Imperio: & primùm pedibus talaria nectit
Aurea: quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit;
Dat ſomnos, adimitque, & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila: jamq; volans apicē, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit,
Atlantis, cinctum aſſiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulſatur, & imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba:
Hic primùm paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit; hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit, avi ſimilis, quæ circùm littora, circùm
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter, cœlumque volabat,
Litus arenoſum Libyæ, ventoſque ſecabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primùm alatis tetigit magalia plantis:
Ænean fundantem arces, ac tecta novantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus jaſpide fulva
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice læna
Demiſſa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Continuò invadit: tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulcramque uxorius urbem
Extruis, heu regni, rerumque oblite tuarum
Ipſe Deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cœlum, & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras.
Quid ſtruis? aut quā ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum.
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem,
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Juli

Reſpice. cui regnum Italiæ, Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At verò Æneas adſpectu obmutuit amens,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fuga, dulceſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioque Deorum.
Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentē
Audeat affatu? & quæ prima exordia ſumat?
Atq; animum nunc huc celerē, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt:
Mneſthea, Sergeſtumq; vocat, fortemq; Cloanthū,
Claſsē aptent taciti, ſocioſque ad litora cogant,
Arma parent, &, quæ ſit rebus cauſa novandis
Diſſimulent: ſeſe intereà, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus: ocyus omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (QUIS fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens. eadem impia fama furenti
Detulit, armari claſſem, curſumque parari.
Sævit inops animi, totamque incenſa per urbem
Bacchatur: qualis commotis excita ſacris
Thyas, ubi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithæron,
Tandem his Æneam compellat vocibus ultrò,
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas? taciruſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondā,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris ſydere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum?
Crudelis! quid, ſi non arva aliena, domoſque
Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret?
Troja per undoſam peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis? per ego has lacrymas, dextrāq; tuā te,
Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui,
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos,
Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dul-

Dulce meum: miſerere domus labentis, & iſtam
Oro (ſi quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Lybicæ gentes, Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrii, te propter eundem
Extinctus pudor, &, qua ſola ſydera adibam,
Fama prior. cui me moribundam deſeris hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deſtruat? aut captam ducat Gætulus Jarbas?
Saltem, ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi parvulus aula
Luderet Æneas, qui te tantùm ore referret:
Non equidem omninò capta, aut deſerta viderer.
Dixerat. ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, numquam regina negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ,
Dum memor ipſe mei, dū ſpiritus hos reget artus.
Pro te pauca loquar. nec ego hāc abſcōdere furto
Speravi, ne finge, fugam. nec conjugis umquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, & ſponte meas componere curas:
Urbem Trojanam primùm, dulceſque meorum
Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent:
Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,
Italiam Lyciæ juſſere capeſſere ſortes.
Hic amor, hæc patria eſt, ſi te Carthaginis arces
Phœniſſam, Libycæque aſpectus detinet urbis:
Quæ tandem, Auſonia Teucros conſidere terra,
Invidia eſt? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchiſæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis, & turbida terret imago:
Me puer Aſcanius, capitiſque injuria chari,
Quem regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres divum Jove miſſus ab ipſo
(Teſtor utrumq; caput) celeres mādata per auras
Detulit: ipſe deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine meque tuis incendere, teque querelis:
Ita-

Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem jam dudum averſa tuetur
Huc illuc volvens oculos, totumque perrerat
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur:
Nec tibi diva parēs, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæ admorunt ubera tigres.
Nā quid diſſimulo? aut quę me ad majora reſervo?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Nū lacrymas victus dedit, aut miſeratus amātē eſt?
Quę quibus anteferam? jam jā nec maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
NUSQUAM tuta fides. ejectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi:
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
Heu, Furiis incenſa feror: nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Jove miſſus ab ipſo
Interpres divum fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt: ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas:
Spero equidē mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum, ſequar atris ignibus abſens,
Et cùm frigida mors anima ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero. dabis, improbe, pęnas
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama ſub imos.
His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit, ſeque ex oculis avertit, & aufert.
Linquens multa metu cunctantē, & multa parantē
Dicere. ſuſcipiunt famulæ, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.
At pius Æneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas,
Multa gemens magnoq; animū labefactus amore:
Juſſa tamen Divum exequitur, claſſemque reviſit.
Tum verò Teucri incumbunt, & littore celſas
Deducunt toto naves: natat uncta carina:
Frondenteſque ferunt remos, & robora ſylvis
Infabricata, fugę ſtudio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes:
Ac velut ingentem formicæ farris acervum
Cùm populant hyemis memores, tectoq; reponunt:

It

It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle angusto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus? cùm litora fervere latè
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
IMPROBE amor, quid nō mortalia pectora cogis?
Ire iterùm in lacrymas, iterùm tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori,
Ne quid inexpertum fruſtrà moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum:
Undique convenere: vocat jam carbaſus auras:
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre, ſoror, potero: miſerę hoc tamen unum
Exequere Anna mihi, ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri molles aditus, & tempora noras.
I ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum;
Non ego cum Danais Trojanā excindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſæ cineres, maneſve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruis? extremū hoc miſeræ det munus amanti;
Expectet facilemque fugam, ventoſque ferentes.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro
Nec pulcro, ut Latio careat, regnumq; relinquat.
Tempus inane peto, requiem, ſpatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam (miſerere ſororis)
Quā mihi cum dederis, cumulatā morte relinquā.
Talibus orabat, taleſque miſerrima fletus
Fertque, refertque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant, placidaſq; viri Deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſam valido cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor, & altè
Conſternunt terram, concuſſo ſtipite, frondes.
Ipſa hæret ſcopulis, & quantùm vertice ad auras
Ætherias, tantùm radice in Tartara tendit.

Haud

Haud ſecus aſſiduis hinc, atq; hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas.
Mens immota manet: lacrymæ volvuntur inanes.
Tum verò infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
Quo magis inceptũ peragat, lucemque relinquat:
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris,
Horrendum dictu, latices nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcænum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis, & feſta fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Viſa viri, nox cùm terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Æneas: ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deſerta quærere terra;
Eumenidũ veluti demens videt agmina Pentheus,
Et Solem geminũ, & duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamennonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris,
Cùm fugit, ultriceſque ſedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit Furias, evicta dolore,
Decrevitque mori; tempus ſecum ipſa, modumque
Exigit, & mæſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat;
Inveni germana viam (gratare ſorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat, amantem,
Oceani finem juxta, ſolemque cadentem,
Ultimus Æthiopum locus eſt, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos; epulaſque Draconi
Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, ſoporiferumque papaver.
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes
Quas velit: eſt aliis duras immittere curas.
Siſtere aquam fluviis, & vertere ſydera retro:
No-

Nocturnoſque cier manes. mugire videbis
Sub pedibus terram & deſcendere mõtibus ornos,
Teſtor, chara deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exuviaſque omnes, lectumque jugalem,
Quo perii, ſuper imponas. abolere nefandi
Cuncta viri monumẽta jubet, monſtratq; ſacerdos,
Hæc effata ſilet: pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, quàm morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.
At regina, pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingenti, tædis, atque ilice ſecta,
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funerea: ſuper exuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri,
Stant aræ circùm, & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore deos, Erebumque, Chaoſque
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni:
Falcibus & meſſæ ad Lunam quærentur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni:
Quæritur & naſcentis equi de fronte revulſus,
Et matri præreptus amor.
Ipſa mola, manibuſque piis altaria juxta
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura deos, & conſcia fati
Sydera. tum, ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ Numẽ habet, juſtumque, memorq; precatur.
Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque, & ſæva quierant
Æquora: cùm medio volvuntur ſydera lapſu,
Cùm tacet omnis ager: pecudes, pictæque volucres
Quæque lacus latè liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa, nec umquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve, aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curæ, rurſuſque reſurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.

Sic adeò inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:
En quid agam? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petã connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque ultima Teucrum
Juſſa ſequar? quiane auxilio juvat ante levatos?
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem(fac velle ſinet? ratibuſq; ſuperbis
Irriſam accipiet? neſcis heu perdita, necdum
Laomedonteæ ſentis perjuria gentis?
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ovantes?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inſequar? & quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroq; averte dolorē.
Tu lacrymis evicta meis; tu prima furentem
His germana malis oneras, atque obiicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ? tales nec tangere curas?
Non ſervata fides, cineri promiſſa Sichæo?
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam ritè paratis,
Huic ſe forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt,
Omnia mercurio ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos & membra decora juventæ:
Nate dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec, quæ circumſtent te deinde pericula, cernis
Demens? nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore verſat
Certa mori, varioque irarum fluctuat æſtu.
Non fugis hinc pręceps. dum pręcipitare poteſtas?
Jam mare turbari trabibus, ſævaſque videbis
Collucere faces, jam fervere littora flammis,
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eja age, rūpe moras: VARIUM, & mutabile ſēper
Fœmina. ſic fatus, nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum verò Æneas ſubitis exterritus umbris,
Corripit è ſomno corpus, ſocioſque fatigat:
Præcipites vigilate viri & conſidite tranſtris:
Solvite vela citi. Deus æthere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam, tortoſque incidere funes,

Ecce

Ecce iterùm ſtimulat. ſequimur te, ſancte Deorum
Quiſquis es, imperioque iterùm paremus ovantes,
Adſis, ò placidusque juves, & ſydera cœlo
Dextra feras, dixit, vaginaque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idē omnes ſimul ardor habet rapiuntq; ruuntque
Littora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina è ſpeculis ut primùm albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis,
Litoraque, & vacuos ſenſit ſine remige portus;
Terque, quaterque manus pectus percuſſa decorū,
Flaventeſque abſciſſa comas, proh Juppiter, ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient? totaque ex urbe ſequentur?
Diripientque rates alii navalibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi ſū, quę mentē inſania mutat?
Infelix Dido, nunc te facta impia tangunt.
Tum decuit, cùm ſceptra dabas; en dextra, fideſq;
Quem ſecum patrios ajunt portare Penates:
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentē
Non potui abreptum divellere corpus, & undis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium? patriiſque epulandū apponere menſis?
Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna; fuiſſet
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem.
Impleſſemque foros flammis, gnatūque, patremq;
Cum genere extinxem: memet ſuper ipſa dediſsē.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras,
Tuque harum interpres curarū, & conſcia Juno,
Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbes,
Et Diræ ultrices, & Dii morientis Eliſæ,
Accipite hæc meritumque malis advertite numē,
Et noſtras audite preces, ſi tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt,
Et ſi fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret;
At bello audacis populi vexatus, & armis,
Finibus extorris, complexu avulſus Juli,
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera: nec, cùm ſe ſub leges pacis iniquæ
Tra-

Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hæc precor: hãc vocẽ extremã cũ ſanguine fundo.
Tum vos, ò Tyrii, ſtirpem & genus omne futurum
Exercete odiis, cinerique hæc mittite noſtro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera ſunto.
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt ſe tempore vires.
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipſique nepotes.
Hæc ait, & partes animum verſabat in omnes,
Inviſam quærens quam primùm abrumpere lucẽ.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
(Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat:)
Annam cara mihi nutrix huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum, & monſtrata piacula ducat
Sic veniat; tuque ipſa pia tege tempora vitta.
Sacra Jovi Stygio, quæ ritè incepta paravi,
Perficere eſt animus, finemque imponere curis,
Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait, illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida, & cœptis immanibus effera Dido
Sanguineam volvens aciem, maculiſq; trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura.
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hæc poſtquam Iliacas veſtes, notumque cubile
Conſpexit, paulùm lacrymis, & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque noviſſima verba:
Dulces exuviæ, dum fata, deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem præclaram ſtatui; mea mœnia vidi:
Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi.
Felix, heu nimium felix, ſi litora tantùm
Numquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.
Dixit: & os impreſſa toro, moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. ſic ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto

Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis,
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapſam adſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem. ſparſaſque manus, it clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque, & fœmineo ululatu
Tecta fremunt: reſonat magnis plangoribus æther;
Non aliter, quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago aut antiqua Tyros; flammæque furent.
Culmina perq; hominum volvantur, perq; deorũ.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes, araque parabant?
Quid primùm deſerta querar? comitemq; ſororem
Spreviſt moriens? eadem me ad fata vocaſſes.
Idem ambas ferro dolor, atq; eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocavi
Voce deos, ſic te ut poſita crudelis abeſſem?
Extinxi te, meque ſoror, populumque, patreſque
Sidonios, urbemque tuam. date, vulnera lymphis
Abluam, &, extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. ſic fata, gradus evaſerat altos,
Semianimemq; ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens, cubitoque innixa levavit;
Ter revoluta toro eſt, oculiſque errantibus alto
Quæſivit cœlo lumen, ingemuitque reperta.
Tum Juno omnipotens longum miſerata dolorē,
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam, nexoſq; reſolveret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore:
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco:
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis:
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat, & ſupra caput adſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.

Sic

Sic ait, & dextra crinem ſecat: omnis & unà
Dilapſus clamor, atque in ventos vita receſſit.

ÆNEIDOS LIB. V.

ARG. Æneas Siciliam appellit, patri parentat, & ludos funebres facit. Claſſis à feminis fraude Junonis exuritur. Ipſe cum robore, & flore virorum Italiam petit.

INTEREA medium Æneas jam claſſe tenebat
Certus iter, fluctuſque atros Aquilone ſecabat,
Mœnia reſpiciens, quæ jam infelicis Eliſæ
Collucent flammis, quæ tantum accenderit ignē,
Cauſa latet: duri magno ſed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid femina poſſit,
Triſte per augurium Teucrorum pectore ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus maria undique, & undique cęlum:
Olli cæruleus ſupra caput adſtitit imber.
Noctē hyemēq; ferens, & inhorruit unda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta.
Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve, pater Neptune, paras? ſic deinde locutus,
Colligere arma jubet, validiſq; incumbere remis;
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non, ſi mihi Juppiter auctor
Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati tranſverſa fremunt, & Veſpere ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus, ſuperat quoniam fortuna, ſequamur:
Quòque vocat, vertamus iter, nec litora longè
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos:
Si modò ritè memor ſervata remetior aſtra.
Tum pius Æneas: Equidem ſic poſcere ventos
Jam dudum, & fruſtrà cerno te tendere contra:
Flecte viam velis, an ſit mihi gratior ulla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naves,
Quàm quæ Dardanium tellus mihi ſervat Aceſtē,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa?
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela ſecundi
Intendunt Zephyri, fertur cita gurgite claſſis,

Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis
Adventum, ſociaſque rates, occurrit Aceſtes.
Horridus in jaculis, & pelle Libyſtidis urſæ:
Troja Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit. veterum non immemor ille parentũ
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cùm primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies: ſocios in cœtum litore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur;
Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine divum,
Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo reliquias, divinique oſſa parentis
Condidimus terra, mæſtaſque ſacravimus aras.
Jamq;dies,ni fallor,adeſt,quem ſemper acerbum,
Semper honoratum, ſic Dii voluiſtis, habebo.
Hunc ego Getulis agerem ſi Syrtibus exul,
Argolicove mari deprehenſus, & urbe Mycenæ:
Annua vota tamen, ſolemneſque ordine pompas
Exequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipſius, & oſſa parentis,
Haud equidẽ ſine mente reor,ſine numine divùm,
Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem,
Poſcamus ventos,atque hæc mea ſacra quotannis
Urbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troja generatus Aceſtes
Dat numero capita in naves: adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibuſque ſagittis.
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu:
Cuncti adſint,meritæque expectent præmia palmæ,
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materno tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.

Hic

Hìc duo rite mero libans carcheſia Baccho,
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro.
Purpureoſque jacit flores, ac talia fatur:
Salve, ſancte parens: iterùm ſalvete recepti
Nequicquam cineres, animæque, umbræq; paternæ:
Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
Nec tecum Auſoniũ (quicũq; eſt) quærere Tybrim.
Dixerat hæc: adytis cùm lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit.
Amplexus placidè tumulum, lapſuſque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo Sole colores.
Obſtupuit viſu Æneas, ille agmine longo
Tandem inter pateras & levia pocula ſerpens,
Libavitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores,
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet. cædit quinas de more bidentes,
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſæ magni. Maneſque Acheronte remiſſos.
Necnon & ſocii, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt, onerantq; aras, mactantq; juvencos.
Ordine ahena locant alii, fuſique per herbam
Subiiciunt verubus prunas, & viſcera torrent.
Expectata dies aderat; novamque ſerena
Auroram Phaethontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos, & clari nomen Aceſtæ
Excierat: læto complerant litora cœtu,
Viſuri Æneadas: pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio: ſacri tripodes, virideſque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus, armaque, & oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti, aurique talenta:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quattuor ex omni delectæ claſſe carinæ:
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin:
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Mēmi,
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimeram,
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu

Impellunt: terno conſurgunt ordine remi,
Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna; Scyllaque Cloanthus
Cærulea, genus unde tibi, Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum, ſpumantia contra
Litora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſydera Cori:
Tranquillo ſilet, immotaque attollitur unda
Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus:
Tum loca ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
Ductores longè effulgent, oſtroque decori.
Cætera populea velatur fronde juventus,
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis
Intenti, expectant ſignum, exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde, ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos, totumque dehiſcit
Convulſum remis, roſtriſque tridentibus æquor.
Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu, fremituq; virûm, ſtudiiſque faventũ
Conſonat omne nemus, vocemq; incluſa volutant
Litora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſque elabitur undis
Turbã inter, fremitũq; Gyas: quẽ deinde Cloãthus
Conſequitur, melior remis: ſed pondere pinus
Tarda tenet: poſt hos æquo diſcrimine Priſtis,
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis habet; nunc victam præterit ingens
Centaurus; nunc unà ambæ, junctiſque feruntur
Frontibus, & longæ ſulcant vada ſalſa carinæ.
Jamq; propinquabant ſcopulo, metamq; tenebant;
Cùm princeps, medioque Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menæten:
Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum,
Li-

Litus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alii teneant: dixit: ſed cæca Menætes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
Quò diverſus abis? iterùm pete ſaxa, Menæte.
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthũ
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ, ſcopuloſque ſonantes,
Radit iter lævum interior, ſubituſque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis,
Tum verò exarſit juveni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrymis caruere genæ: ſegnemque Menæten,
Oblitus decoriſque ſui, ſociûmque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaculo rector ſubit. ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte Menætes,
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem:
Et ſalſos rident removentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus
Sergeſto, Mneſteoque, Gyan ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloq; propinquat:
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior: partem roſtro premit æmula Priſtis.
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc, nunc inſurgite remis
Hectorei ſocii, Trojæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus uſi,
Jonioque mari, Maleæque ſequacibus undis.
Non jã prima peto Mneſtheus, neq; vincere certo:
(Quamquam ò) ſed ſuperent, quibus hoc, Neptune, dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe, hoc vincite cives
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt, vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturq; ſolum. tum creber anhelitus artus,
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namq; furens animi, dũ proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo:
Infelix, ſaxis in procurrentibus hæſit.

Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit,
Conſurgunt nautæ: & magno clamore morantur,
Ferrataſque ſudes, & acuta cuſpide contos
Expediunt: fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito commota columba,
Cui domus, & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumq; exterrita pennis
Dat tecto ingentem; mox aere lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres neq; commovet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Priſtrix
Æquora, ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyam, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur: cedit quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urget.
Tum verò ingeminat clamor, cunctique ſequētem
Inſtigant ſtudiis: reſonat clamoribus æther.
Hi proprium decus, & partum indignātur honorē,
Ni teneant, vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris,
Ni palmas ponto tendens utraſque Cloanthus,
Fudiſſetque preces, divoſque in vota vocaſſet:
Dii, quibus imperium pelagi quorum ęquora curro
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit, eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereidum, Phorcique chorus, Panopæaque virgo,
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit. illa Noto citius, volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro,
Muneraque in naves ternos aptare juvencos.

Vina-

Vinaque,& argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamidem auratam, quam plurima circũ
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Veloces jaculo cervos, curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſydera tendunt
Cuſtodes. ſævitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam, auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoenta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus, & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus, Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus, curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.
Jamque adeò donati omnes, opibuſque ſuperbi
Puniceis ibant evincti tempora tænis:
Cùm ſævo è ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo, lacerumque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, ſeq; in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus, ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus Pholoe, geminique ſub ubere gnati.
Hoc pius Æneas miſſo certamine, tendit
Gramineum in cãpum, quẽ collibus undiq; curvis
Cingebant ſylvæ: mediaque in valle theatri
Circus erat, quò ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, extructoque reſedit.

Hìc, qui fortè velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, mixtique Sicani:
Niſus, & Euryalus primi.
Euryalus forma inſignis, viridique juventa,
Niſus amore pio pueri, quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul & Patron: quorũ alter Acarnã,
Alter ab Arcadio Tegææ ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes. Helymus, Panopeſq;,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:
Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſſia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos. tres præmia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto;
Alter Amazoniam pharetram plenamque ſagittis
Threiciis: lato quam circùm amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc ubi dicta, locum capiunt, ſignoque repentè
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt:
Effuſi nimbo ſimiles; ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longèque ante omnia corpora Niſus
Emicat: & ventis, & fulminis ocyor alis,
Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius; ſpatio poſt deinde relicto
Tertius Eurialus.
Euryalũq; Helymus ſequitur, quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero: ſpatia & ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguumve relinquat.
Jamque ferè ſpatio extremo, feſſique ſub ipſam
Finem adventabant: lævi cum ſanguine Niſus
Labitur infelix: cæſis ut fortè juvencis
Fuſus humũ, virideſq; ſuper madefecerat herbas.
Hic juvenis jam victor ovans veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit, immundoque fimo, ſacroque cruore.
Non

Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens:
Ille autem ſpiſſa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat, fremituq; ſecundo:
Poſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulcro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, & magna proclamat voce Diores:
Qui ſubiit palmæ, fruſtraque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas, veſtra, inquit, munera vobis
Certa manēt pueri & palmā movet ordine nemo,
Me liceat caſum miſerari inſontis amici.
Sic fatus, tergum Getuli immane leonis
Dat Salio, villis oneroſum, atque unguibus aureis,
Hic Niſus, ſi tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret, quæ munera Niſo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam:
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet.
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & udo
Turpia membra fimo. riſit pater optimus olli,
Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat:
Poſt ubi confecti curſus, & dona peregit:
Nunc ſi cui virtus, animuſque in pectore præſens,
Adſit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem;
Victori velatum auro, vittiſque juvencum:
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora; continuò vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemq; ad tumulum quò maximus occubat Hector
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulva moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit,
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat

Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tãto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.
Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palma,
Æneæ ſtetit ante pedes: nec plura moratus.
Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate Dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quò me decet uſque teneri?
Ducere dona jube. cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promiſſa jubebant:
Hic graves Entellum dictis caſtigat Aceſtes.
Proximus ut viridante toro conſederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtra:
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? ubi nunc nobis Deus ille, magiſter
Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnẽ
Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis?
Ille ſub hæc: Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu: ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentque effætæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quõdam fuerat quaque improbus iſte
Exultat fidens, ſi nunc foret illa juventa:
Haud equidem pretio inductus, pulcroq; juvenco
Veniſſem: nec dona moror. ſic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Projecit: quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi, tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto, ferroque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longèque recuſat:
Magnanimuſque Anchiſiades & pondus, & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.
Tum ſenior tales referebat pectore voces:
Quid ſi quis cæſtus ipſius, & Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
Sanguine cernis adhuc; ſparſoque infecta cerebro:
His magnum Alcidem contra ſtetit: his ego ſuetus,
Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hæc Trojus arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes,
Æquemus pugnas: Erycis tibi terga remitto,
Solve

Solve metus, & tu Trojanos exue cæſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit acerna.
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longè capita ardua ab ictu:
Immiſcentq; manus manibus, pugnamq; laceſſunt,
Ille pedum melior motu, fretuſque juventa:
Hìc membris, & mole valens: ſed tarda trementi
Genua labant: vaſtos quatit æger anhelitus artus,
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera jactant.
Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus, erratque aures, & tempora circùm
Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, niſuque immotus eodem,
Corpore tela modo, atq; oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circùm caſtella ſub armis
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & altè
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit: & ultro
Ipſe gravis, graviterq; ad terram pondere vaſto
Concidit: ut quondã cava concidit aut Erymãtho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri, & Trinacria pubes,
It clamor cœlo: primuſque accurrit Aceſtes,
Æquævumq; ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim ſuſcitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora nec requies quam multa grãdine nimbi
Culminibus crepitant: ſic denſis ictibus heros
Creber utraque manu pulſat, verſatque Dareta.
Tum pater Æneas procedere longiùs iras,

Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis.
Sed finem impoſuit pugnæ, feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede deo. dixitque. & prælia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorē
Ore rejectantem, mixtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves: galeamque, enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello, taurumq; relinquunt.
Hic victor ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate dea, voſque hæc, inquit, cognoſcite Teucri,
Et mihi quæ fuerunt juvenili in corpore vires,
Et qua ſervetis revocatum à morte Dareta.
Dixit, & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum aſtabat pugnæ, duroſque reducta
Libravit dextra media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſq; tremens procûbit humi bos.
Ille ſuper tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorē animā pro morte Daretis
Perſolvo. hic victor cæſtus, artemque repono.
Protinus Æneas celeri certare ſagitta
Invitat, qui fortè velint, & præmia ponit,
Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit, & volucrem trajecto in fune columbam,
Quò tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenere viri: dejectamque ærea ſortem
Accepit galea, & primus clamore ſecundo
Hyrtacidę ante omnes exit locus Hippocoontis:
Quem modo navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus ô clariſſime frater
Pandare: qui quondam juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus, galeaque ima ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris.
Primaque per cœlum, nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras:
Et venit, adverſique infigitur arborę mali.
In-

Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu
Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit.
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit: nodos, & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos, atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jam dudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit:
Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, & alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aeriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen æthereas telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubitò obiicitur, magnumque futurum
Augurio monſtrum: docuit poſt exitus ingens.
Seraque terrifici cecinerunt omina vates,
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſydera ducunt.
Attonitis hæſere animis, Superoſque precati
Trinacrii, Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas, ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Summe pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exſortem ducere honorem:
Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis,
Cratera impreſſum ſignis, quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monumẽtum, & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro;
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſtẽ.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori:
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas non dum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe, comitemque impubis Juli
Æpytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:

Va-

Vade age, & Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſq; inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis,
Dic, ait. ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe patentes.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis, quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona.
Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro:
Pars leves humero pharetras. it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri biſſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara Polite
Progenies, auctura Italos, quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atyi duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Julo.
Extremus, formaque ante omnes pulcher Julus
Sidonio eſt invectus equo: quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monumentum, & pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ, veterumq; agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum, oculoſq; ſuorũ
Luſtravere in equis, ſignum clamore paratis
Epytides longè dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrere pares, atque agmina terni
Diductis ſolvere choris, rurſuſque vocati
Convertere vias, infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus
Adverſis ſpatiis, alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugæ nudant; nunc ſpicula vertunt
Infenſi, facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, quà ſigna ſequendi
Falle-

Falleret indeprenſus, & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrum gnati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas, & prœlia ludo,
Delphinum ſimiles: qui per maria humida nando
Carpathiũ, Libycumq; ſecant, luduntq; per undas.
Hunc morẽ. hos curſus, atq, hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troja pubes,
Albani docuere ſuos. hinc maxima porrò
Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem:
Trojaque nunc, pueri Trojanum dicitur agmen,
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primùm fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolemnia ludis,
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem, ventoſque aſpirat eunti.
Multa movens, nec dũ antiquum ſaturata dolorẽ.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, & litora luſtrat,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum adſpectabant flentes; heù, tot vada feſſis,
Et tantùm ſupereſſe maris, vox omnibus una;
Urbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Coniicit, & faciemque deæ, veſtemque reponit.
Fit Beroe, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen, gnatique fuiſſent:
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert:
O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaica bello
Traxerit ad lethum patriæ ſub mænibus; ò gens
Infelix, cui te exitio fortuna reſervat?
Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas,
Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhoſpita ſaxa,
Sideraq; emenſæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, & volvimur undis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes.
Quid prohibet muros jacere, & dare civibus urbẽ?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte Penates,
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hecto-

Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoenta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: Hic quærite Trojam,
Hic domus eſt, inquit, vobis: nunc tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis. en quatuor aræ
Neptuno: Deus ipſe faces, animumque miniſtrat.
Hæc memorãs, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruſcat,
Et jacit. arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. hic una è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami gnatorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non hæc Rhæteja, matres,
Eſt Dorycli conjux: divini ſigna decoris,
Ardentesque notate oculos, qui ſpiritus illi,
Qui vultus, vociſque ſonus, vel greſſus eunti:
Ipſa egomet dudum Beroen digreſſa reliqui
Ægram, indignantem tali quòd ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres primò ancipites, oculiſque malignis
Ambiguæ, ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ, fatiſque vocantia regna:
Cùm dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monſtris, actæque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem.
Pars ſpoliant aras frondem, ac virgulta, faceſque
Coniiciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per, & remos, & pictas abjete puppes.
Nuntius Anchiſæ ad tumulum, cuneoſque theatri
Incenſas perfert naves Eumelus: & ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Aſcanius, curſus ut lætus equeſtres
Ducebat, ſic acer equo turbata petivit
Caſtra, nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
Quis furor iſte novus? quò nũc, quò têditis, inquit,
Heu miſeræ cives? non hoſtem inimicaque caſtra
Argivum, veſtras ſpes uritis. en ego veſter
Aſcanius. galeam ante pedes projecit inanem,
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrum:
Aſt illæ diverſa metu per litora paſſim

Diffu-

Diffugiunt, ſylvaſque, & ſicubi concava furtim
Saxa petunt. piget incepti, lucisque, ſuoſque
Mutatæ agnoſcunt, excuſſaque pectore Juno eſt.
Sed non idcircò flammæ, atque incendia vires
Indomitas poſuere: udo ſub robore vivit
Stupa vomens tardum fumum, lentuſque carinas
Eſt vapor, & toto deſcendit corpore peſtis.
Nec vires heroum, infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare deos, & tendere palmas;
Juppiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad unum
Trojanos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos, da flammam evadere claſſi
Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe letho.
Vel tu quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hìc obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cùm effuſis imbribus, atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, denſiſq; nigerrimus Auſtris,
Implenturque ſuper puppes; ſemiuſta madeſcunt
Robora, reſtinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quattuor amiſſis, ſervatæ à peſte carinæ.
At pater Æneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat, verſans, Siculiſne reſideret arvis,
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte,
Hæc reſponſa dabat, vel quæ protenderet ira
Magna deum, vel quæ fatorum poſceret ordo,
Iſque his Æneam ſolatus vocibus infit:
Nate dea, quò fata trahunt, retrahuntq; ſequamur.
Quidquid erit, SUPERANDA omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes:
Hunc cape conſiliis ſocium, & conjunge volentem:
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus, & quos
Pertæſum magni incepti, rerumque tuarum eſt:
Longævoſque ſenes, ac feſſas æquore matres,
Et quidquid tecum invalidū, metuenſq; pericli eſt,
Delige, & his habeant terris ſine mœnia feſſi:
Urbem appellabunt permixto nomine Aceſtam.
Ta-

Talibus incenſus dictis ſenioris amici.
Tum verò in curas animus diducitur omnes:
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat:
Viſa deinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ, ſubitò tales effundere voces;
Gnate, mihi vita quondam; dum vita manebat,
Care magis, gnate Iliacis exercite fatis,
Imperio Jovis huc venio: qui claſſibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos juvenes, fortiſſima corda,
Defer in Italiam, gens dura, atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & Averna per alta
Congreſſu pete gnate meos, non me impia namque
Tartara habent, triſteſq; Umbræ, ſed amœna piorũ
Concilia, Elyſiumque colo, huc caſta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.
Tum genus omne tuũ, &, quæ dẽtur mœnia, diſces.
Jamque vale: torquet medios nox humida curſus:
Et me ſævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras.
Æneas, quò deinde ruis? quò proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te noſtris cõplexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes.
Pergameumque Larem, & canæ penetralia Veſtæ
Farre pio, & plena ſupplex veneratur acerra.
Extemplò ſocios, primumque arceſſit Aceſten,
Et Jovis imperium, & cari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis: nec juſſa recuſat Aceſtes.
Tranſcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipſi tranſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora navigiis aptant remoſque, rudenteſque,
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Intereà Æneas urbem deſignat aratro,
Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Trojæ
Eſſe jubet, gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Inciditque forum, & patribus dat Jura vocatis:
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ, tumuloque ſacerdos,
Et lucus latè ſacer additur Anchiſeo

Jam-

Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi ſtraverunt æquora venti:
Creber & aſpirans rursùs vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter ſe noctemque, diemq; morantur.
Ipſæ jam matres, ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa matris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ.
Tres Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet, ſolvique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaq; ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus intereà Neptunum exercita curis
Alloquitur, taleſque effundit pectore queſtus:
Junonis gravis ira, & inexſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcēdere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla,
Nec Jovis imperio, fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Urbem odiis ſatis eſt, pœnam traxiſſe per omnem
Reliquias Trojæ: cineres, atque oſſa peremptæ
Inſequitur: cauſas tanti ſciat illa furoris,
Ipſe mihi nuper Libycis tu teſtis in undis
Quam molem ſubitò excierit. maria omnia cœlo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis,
In regnis hoc auſa ſuis.
Proh ſcelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
Exuſſit fœde puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignotæ linquere terræ.
Quòd ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt Cytherea meis te fidere regnis,
Unde genus ducis: merui quoque: ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœlique, mariſque:
Nec minor in terris Xanthum, Simoentaq; teſtor),
Æneæ mihi cura tui. cùm Troja Achilles
Exa-

Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam, atque evolvere poſſet
In mare ſe Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Ænean, nec dis, nec viribus æquis,
Nube cava eripui; cuperem cùm vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoq; mens eadē perſtat mihi: pelle timores:
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
Unus erit tantùm, amiſſum quem gurgite quæret:
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi læta Deæ permulſit pectora dictis;
Jungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
Fræna feris, manibuſque omnes effundit habenas,
Ceruleo per ſumma levis volat æquora curru.
Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto ęthere nimbi,
Tum variæ comitum facies, immania cete,
Et ſenior Glauci chorus. Inouſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis, & Melite, Panopæaque virgo,
Neſæe, Spejoque, Thalejaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis,
Unà omnes fecere pedem; pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſolvere ſinus: unà ardua torquent
Cornua, detorquentque: ferunt ſua flamina claſsē.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamque fere mediam cæli nox humida metam
Contigerat; placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:
Cùm levis ætheriis delapſus Somnus ab aſtris
Aera dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras,
Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti: puppique deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, funditque has ore loquelas;
Jaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem;
Æquatæ ſpirant auræ: datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori:
Ipſe ego paulisper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:

Mene

Mene ſalis placidi vultum, fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
Æneam credam? quid enim fallacibus Auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabant, clavumque affixus, & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia, ſuper utraque quaſſat
Tempora, cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuper incumbens, cùm puppis parte revulſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Præcipitem ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem,
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeò ſcopulos Sirenum advecta ſubibat
Difficiles quondam, multorum oſſibus albos;
Tum rauca aſſiduo longè ſale ſaxa ſonabant:
Cùm pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
O nimium cœlo, & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

ÆNEIDOS LIB. VI.

ARG. Æneæ iter ad antrum Sibyllæ: inde ad inferos. Utrobique inſtantia pericula, futurique belli eventum perdiſcit.

SIc fatur lacrymans, claſſique immittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Ancora fundabat naves, & litora curvæ
Prætexunt puppes: juvenum manus emicat ardens
Litus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit, ſylvas, inventaque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ
Antrum immane petit: magnã cui mentẽ, animũq;
Delius inſpirat vates, aperitque futura.

Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama eſt, fugiens Minoja regna,
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicaque levis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primùm terris, tibi, Phœbe, ſacravit
Remigium alarum, poſuitque immania templa.
In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pęnas
Cecropidæ juſſi (miſerum) ſeptena quotannis
Corpora gnatorum. ſtat ductis ſortibus urna.
Contra elata mari reſpondet Gnoſſia tellus:
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphae, mixtumque genus, prolesque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monumenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti, ambageſque reſolvit,
Cæca regens filo veſtigia. tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare habe-
Bis conatus erat caſus effingere in auro: (res.
Bis patriæ cecidere manus, quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni jam præmiſſus Achates
Afforet. atque unà Phœbi, Triviæque ſacerdos
Deiphobæ Glauci, fatur quæ talia regi:
Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit:
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam, (nec ſacra morantur
Juſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quò lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sybillæ.
Ventum erat ad limen, cùm virgo poſcere fata
Tempus ait: Deus ecce, Deus. cui talia fanti
Ante fores ſubitò, non vultus, non color unus,
Non comptæ manſere comæ: ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale ſonans, afflata eſt numine, quando
Jam propiore dei. ceſſas, in vota, preceſque
Tros, ait, Ænea, ceſſas? nec enim ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domus, & talia fata
Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, funditque preces rex pectore ab imo:

Phœ-

Phębe, graves Trojæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela, manuſque
Corpus in Æacidæ; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te: penituſque repoſtas
Maſsylum gentes, prætentaque Syrtibus arva:
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras,
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti
Dique, Deęque omnes, quibus obſtitit Iliũ, & ingẽs
Gloria Dardaniæ: tuque, ò ſanctiſſima vates
Præſcia venturi, da, non indebita poſco
Regna meis fatis, Latio conſidere Teucros,
Erranteſque deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phębo, & Triviæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phæbi.
Te quoq; magna manent regnis penetralia noſtris:
Hic ergo namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam, lectoſque ſacrabo
Alma viros: foliis tantùm ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipſa canas, oro. finem dedit ore loquendi.
At Phębi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſse deum, tantò magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premẽdo.
Oſtia jamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis:
Sed terræ graviora manent, in regna Lavini
Dardanidæ venient. (mitte hanc de pectore curã)
Sed non veniſse volent: bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint; alius Latio jam partus Achilles.
Natus & ipſe dea. nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit: cùm tu ſupplex in rebus egenis
Quas gentes Italum, aut quas non oraveris urbes?
Cauſa mali tanti conjux iterùm hoſpita Teucris,
Externique iterùm thalami:
Tu ne cede malis: ſed contra audentior ito,
Quàm tua te fortuna ſinet, via prima ſalutis,
Quod minimè reris, Graja pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla.

Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens, ea frena furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primùm ceſſit furor, & rabida ora quierunt:
Incipit Æneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies, inopinave ſurgit:
Omnia percepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum oro (quando hìc inferni janua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo)
Ire ad conſpectum cari genitoris, & ora
Contingat; doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas, & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra, ſortemque ſenectæ.
Quin, ut te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. gnatique, patriſque
Alma precor miſerere. potes namq; omnia: nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit Manes arceſſere conjugis Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties. quid Theſea, magnum
Quid memorē Alcidē? & mi genus ab Jove ſūmo.
Talibus orabat dictis, araſque tenebat.
Tum ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine divum
Tros Anchiſiade, FACILIS deſcenſus Averni:
Noctes, atque dies patet atri janua Ditis.
Sed revocare gradum, ſuperaſq; evadere ad auras,
Hoc opus hic labor eſt, pauci, quos æquus amavit
Juppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Dis geniti, potuere: tenent media omnia ſylvæ,
Cocytuſque ſinu labens circumfluit atro.
Quòd ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & inſano juvat indulgere labori;
Accipe, quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus & foliis, & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus ſacer. hunc tegit omnis
Lucus, & obſcuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante datur telluris operta ſubire,
Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus,

Hoc

Hoc ſibi pulcra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. primo avulſo non deficit alter
Aureus, & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo altè veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu, nāque ipſe volens, faciliſq; ſequetur:
Si te fata vocant, aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
Heu neſcis, totamque inceſtat funere claſſem,
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes:
Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Adſpicies. dixit. preſſoque obmutuit ore.
Æneas mæſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum, cæcoſque volutans
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ſerebant:
Quē ſocium exanimū vates quod corpus humandū
Diceret, atque illi Miſenum in litore ſicco,
Ut venere, vident indigna morte peremptum;
Miſenum Æolidem, quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circùm
Et lituo pugnas inſignis obibat, & haſta.
Poſtquam illum victor vita ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum, forte cava dum perſonat æquora concha
Demens & cantu vocat in certamina divos:
Æmulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)
Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat unda.
Ergo omnes magno circùm clamore fremebant,
Præcipue pius Æneas. tum juſſa Sibyllæ
Haud mora, feſtinant flentes, aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.

Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam, & ſic ore precatur,
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia verè
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi ſedere ſolo. tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, lætuſque precatur:
Eſte duces, ò ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum, tuque, ò dubiis ne deſice rebus
Diva parens. ſic effatus, veſtigia preſſit,
Obſervans quæ ſigna ferant, quò tendere pergant.
Paſcentes illæ tantùm prodire volando,
Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentem.
Inde, ubi venere ad fauces graveolentis Averni
Tollunt ſe celeres; liquidumque per aera lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt:
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum
Fronde virere nova, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplò Æneas, avidusque refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus intereà Miſenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tædis, & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantq; ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices, & ahena undantia flammis
Expediunt, corpuſque lavant frigentis, & ungunt.
Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtes, velamina nota,
Coniiciunt, pars ingenti ſubiere pheretro
Triſte miniſterium, & ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem, congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit;
Relliquias vino, & bibulam lavere favillam:
Oſſa-

Oſſaque lecta cado texit Chorineus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ:
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque
Monte ſub aerio: qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſæcula nomen.
His actis properè exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu.
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam ſuper haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis; talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens, ſupera ad convexa ferebat:
Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.
Quatuor hìc primùm nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos,
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cœloque, Ereboq; potentē.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris, ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam,
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis,
Ecce autem primi ſub lumina ſolis & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & juga cœpta moveri
Sylvarum, viſæque canes ululare per umbram,
Adventante dea, Procul, ò procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco:
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantùm effata, furens antro ſe immiſit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dii quibus imperiū eſt animarū, Umbraſq; ſilētes,
Et Chaos, & Phlegeton, loca nocte ſilentia late,
Sit mihi fas audita loqui, ſit numine veſtro
Pandere res, alta terra, & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per Umbras,
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna.
Quale per incertam Lunam ſub luce maligna

Eſt iter in ſylvis: ubi cœlum condidit umbra
Juppiter, & rebus nox abſtulit atra colorem,
Veſtibulum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci
Luctus, & ultrices poſuere cubilia Curæ,
Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,
Et Metus, & maleſuada Fames, & turpis Egeſtas,
Terribiles viſu formæ, Lethumque, Laborque,
Tum conſanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverſo in limine Bellū,
Ferreiq; Eumenidū thalami, & Diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos, annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam ſedem Somnia vulgò
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæq; biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammiſq; armata Chimæra,
Gorgones, Harpyæq; & forma tricorporis umbræ.
Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert.
Et, ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare, cava ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtrà ferro diverberet Umbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas:
Turbidus hic cœno, vaſtaque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet: ſtant lumina flamma:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferruginea ſubvectat corpora cymba
Jam ſenior; ſed cruda deo, viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat.
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum.
Quàm multa in ſylvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerātur aves, ubi frigidus annus
Trans Pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes, primi tranſmittere curſum,

Ten-

Tendebantque manus ripæ ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos:
Aſt alios longè ſummotos arcet arena.
Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, ò virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos:
Anchiſa generate, deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dii cujus jurare timent, & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumataque turba eſt.
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quàm ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantq; hæc litora circũ:
Tum demum admiſſi, ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit.
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquã.
Cernit ibi mæſtus, & mortis honore carentes
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos ſimul à Troja ventoſa per æquora vectos,
Obruit Auſter, aqua involvens navemq; viroſque:
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat.
Qui Libyco nuper curſu, dum ſydera ſervat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in undis:
Hunc ubi vix multa mæſtum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age. namque mihi fallax haud ante repertus,
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te Ponto incolumen, fineſque canebat
Venturum Auſonios. en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem: neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade, nec me deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multa vi fortè revulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum, maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quàm tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Tres Notus hybernas immenſa per æquora noctes

Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam ſumma ſublimis ab unda,
Paulatim adnabam terræ, jam tuta tenebam:
Ne gens crudelis madida cum veſte gravatum,
Prenſantemq; uncis manibus capita aſpera montis
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putaſſet:
Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.
Quòd te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Juli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Iniice, (namque potes) portuſque require Velinos:
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi diva creatrix
Oſtendit, (neque enim credo ſine numine divûm
Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas,
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam:
Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Unde hæc, ò Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas amnemque ſeverum
Eumenidum adſpicies, ripamve injuſſus abibis?
Deſine, fata deûm flecti ſperare precando;
Sed cape dicta memor duri ſolatia caſus.
Nam tua finitimi longè, latèque per urbes
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt,
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolemnia mittent;
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti; gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ:
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus, qui noſtra ad flumina tendis,
Fare, age, quid venias, jam iſtinc & côprime greſſũ.
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec verò Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea, Pirythoumque:
Dis quamquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit,
Ipſius à ſolio regis, traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata eſt Amphryſia vates:

Nullæ

Nullæ hìc inſidiæ tales: abſiſte moveri:
Nec vim tela ferunt: licèt ingens janitor antro
Æternum latrans exangues terreat umbras:
Caſta licèt patrui ſervet Proſerpina limen.
Trojus Æneas, pietate inſignis, & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad Umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago:
At ramum hunc (aperit ramum, qui veſte latebat)
Agnoſcas. tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foras: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accèpit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemq; virumq;
Informi limo, glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam, & medicatis frugibus offam
Objicit: ille, fame rabida tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuò auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exſortes, & ab ubere raptos
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos juxta falſo damnati crimine mortis.
Nec verò hæ ſine ſorte datæ, ſine judice ſedes.
Quæſitor Minos urnam movet; ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque, & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Projecere animas. quàm vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!
Fata obſtant, triſtique palus inamabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coercet.
Nec procul hinc partem fuſi monſtrãtur in omnẽ
Lugentes campi, ſic illos nomine dicunt.

Hìc, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circùm
Sylva tegit: curæ non ipſa in morte relinquunt.
Hìc Phædram, Procrinque locis, mæſtamque Eriphylen
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,
Evadnenque, & Paſiphaen: his Laodamia
It comes & juvenis quondã, nunc fœmina, Cœneus,
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſylva in magna: quam Trojus heros.
Ut primùm juxta ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram, qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt, aut vidiſſe putat per nubila Lunam,
Demiſit lacrymas, dulcique affatus amore eſt:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferroque extrema ſecutam.
Funeris heu tibi cauſa fui, per ſydera juro,
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt,
Invitus regina tuo de litore ceſſi:
Sed me juſſa deùm, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egere ſuis: nec credere quivi,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc eſt.
Talibus Æneas ardentem, & torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrymaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Nec magis incepto vultum ſermone movetur,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſe ſe, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: comes ubi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas caſu percuſſus iniquo,
Proſequitur lacrymans longè, & miſeratur euntẽ.
Inde datum molitur iter: jamque arva tenebant
Ultima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hìc illi occurrit Tydeus, hìc inclytus armis
Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hìc multum fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens

In-

Ingemuit, Glaucumque, Medontaque, Therſilocumque.
Tres Antenoridas, Cererique ſacrum Polybeten,
Idæumque etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumſtant animæ dextra, lævaque frequentes,
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt, juvat uſque morari,
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
At Danaum proceres, Agamemnoniæq; phalãges
Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit, lacerumque crudeliter ora.
Ora manuſque ambas, populataq; tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares,
Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia: & notis compellat vocibus ultrò.
Deiphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teucri;
Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama ſuprema
Nocte tulit, feſſum vaſta te cæde Pelaſgum
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem
Conſtitui, & magna Manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant: te amice nequivi
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
Atque hic Priamides: Nihil ò tibi amice relictum:
Omnia Deiphobo ſolviſti, & funeris umbris.
Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis: illa hæc monumenta reliquit.
Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti; & nimiùm meminiſſe neceſſe eſt:
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.
Illa chorum ſimulans, ovantes Orgia circùm
Ducebat Phrygias: flamma media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me, confectum curis, ſomnoque gravatum,
Infelix habuit thalamus; preſſitque jacentem
Dulcis, & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia intereà conjux arma omnia tectis

Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrúpunt thalamo: comes additur unà
Hortator ſcelerum Æolides. Di talia Graiis
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco;
Sed te qui vivum caſus, age, fare viciſſim,
Attulerint, pelagine vanis erroribus actus,
An monitu divum? an quæ te fortuna fatigat,
Ut triſtes ſine Sole domos, loca turbida, adires?
Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Jam medium ætherio curſu trajecerat axem.
Et fors omne datum traherent per talia tempus
Sed comes admonuit breviterq; affata Sibylla eſt:
Nox ruit, Ænea: nos flendo ducimus horas.
Hìc locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas:
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit,
Hac iter Elyſium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas. & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne ſævi, magna ſacerdos;
Diſcedam: explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i noſtrum: melioribus utere fatis.
Tandem effatus, & in verbo veſtigia torſit,
Reſpicit Æneas ſubitò, & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro,
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa, ingẽs, ſolidoq; adamante columnę;
Vis ut nulla virum, non ipſi excindere ferro
Cælicolæ valeant, ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccinta cruenta,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctesque, dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare
Verbera, tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitumque exterritus hauſit;
Quæ ſcelerum facies? ò virgo, effare, quibuſve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrum,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
Sed me, cùm lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa Deum pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſſius hęc Radamanthus habet duriſſima regna

Caſtigatque, auditque dolos: ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuò ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans, torvoſque ſiniſtra
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ: cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sævior intus habet ſedem, tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditq; ſub Umbras,
Quantus ad ætherium cœli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti: fundo volvuntur in imo.
Hic & Aloidas geminos, immania vidi
Corpora: qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea penas,
Dum flammas Jovis, & ſonitus imitatur Olympi,
Quatuor hìc invectus equis. & lampada quaſſans
Per Grajum populos, mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, divumque ſibi poſcebat honorem;
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære, & cornipedum curſum ſimularat equorum;
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit, non ille faces, nec fumea tædis
Lumina, præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non & Tityon Terræ omniparentis alumnum
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulas, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos ſuper atra ſilex jam jam lapſura, cadentique
Imminet aſſimilis: lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu. Furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere mēſas:
Exſurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic, quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatusve parens, & fraus innexa clienti;
Aut

Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis: quæ maxima turba eſt:
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Incluſi pœnam expectant: ne quære doceri,
Quam pœnam, aut quæ forma viros, fortunave merſit.
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent, ſedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus: Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet: & magna teſtatur voce per Umbras:
DISCITE juſtitiam moniti, & non temnere divos:
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Impoſuit; fixit leges pretio, atque refixit:
Hic thalamũ invaſit natæ, vetitoſque Hymenæos:
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerũ comprehendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos:
Sed jam age carpe viam & ſuſceptũ perfice munus;
Acceleremus, ait: Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas:
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona:
Dixerat, & pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium mediũ, foribuſq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere divæ,
Devenere locos lætos, & amæna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos æther, & lumine veſtit
Purpureo, Solemque ſuum, ſua ſydera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris;
Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicũt.
Nec non Threicius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum,
Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroes, nati melioribus annis,
Iluſque, Aſſaracuſque, & Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, curruſque virûm miratur inanes.
Stant

Stant terræ defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. quæ gratia currùm,
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextra, lævaque per herbam,
Veſcentes, lætumque choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hic manus ob patriam pugnando vulnera paſſi,
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
Quique pii vates, & Phœbo digna locuti,
Inventas aut qui vitam excoluere per artes,
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sybilla:
(Muſæum ante omnes: medium nam plurima turba
Hunc habet, atq; humeris extantem ſuſcipit altis.)
Dicite, felices animæ, tuque optime vates,
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Riparumque toros, & prata recentia rivis
Incolimus. ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate jugum, & facili jam tramite ſiſtam.
Dixit, & ante tulit greſſum, campoſque nitentes
Deſuper oſtẽtat: dehinc ſũma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens, omneſque ſuorum
Forte recenſebat numerum, caroſque nepotes,
Fataque, fortunaſque virùm, moreſque, manuſq;
Iſque ubi tendentem adversùm per gramina vidit
Ænean, alacris palmas utraſque tetendit;
Effuſæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
Veniſti tandem, tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas: datur ora tueri
Gnate tua, & notas audire, & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio? quantis jactatum gnate periclis?
Quàm metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent?
Ille

Ille autem: Tu me, genitor, tua triſtis imago,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes. da jungere dextram,
Da genitor, teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circùm.
Ter fruſtrà comprehenſa manu effugit imago.
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Intereà videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſylvis,
Lethęumque, domos placidas qui pręnatat, amnẽ.
Hunc circùm innumerę gentes, populiq; volabant:
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circùm
Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſaſque requirit
Inſcius Æneas, quæ ſint ea flumina porrò,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: Animæ quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices, & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi, atq; oſtendere corã,
Jam pridem hanc prolẽ cupio enumerare meorũ:
Quo magis Italia tandem lætere reperta.
O pater, an ne aliquas ad cęlũ hinc ire putandũ eſt
Sublimes animas? iterùmque ad tarda reverti
Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te ſuſpenſum nate tenebo,
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
Principio cœlum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit: totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum, pecudumq; genus, vitæq; volantũ,
Et quę marmoreo fert monſtra ſub ęquore Pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniquе hebetant artus, moribundaq membra.
Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq nec au-
Reſpiciunt clauſæ tenebris, & carcere cæco. (ras
Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit,
Non tamẽ omne malũ miſeris, nec funditùs omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt
Mul-

Multa diù concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt: aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos; aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
QUISQUE ſuos patimur Manes: exinde per amplū
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem.
Has omnes ubi mille rotam volvere per annos,
Læthæum ad fluvium deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus & incipiant in corpore velle reverti.
Dixerat Anchiſes. gnatumque, unàque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamq; ſonantem,
Et tumulum capit, unde omnes logo ordine poſſit
Adverſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolē quæ deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille (vides?) pura juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
Ætherias Italo commixtus ſanguine ſurget
Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles,
Quem ſibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſylvis regem, regumque parentem:
Unde genus longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Trojanæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet
Sylvius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, ſi umquam regnandam acceperit Albā.
Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires.
Atque umbrata gerunt civili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Laude pudicitiæ celebres, addentque ſuperbos
Pomerios, Caſtrumque Inui, Bolamque, Coramque
Hęc tunc nomina erūt, nūc ſunt ſine nomine terrę.
Quin & avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet: viden, ut geminæ ſtant vertice criſtæ?

Et

Et pater ipſe ſuo ſuperum jam ſignat honore?
En hujus, gnate, auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemque una ſibi muro circumdabit arces:
Felix prole virûm, qualis Berecyntia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta deûm partu, centum complexa nepotes.
Omnes Cælicolas, omnes ſuper alta tenentes.
Huc geminas nũc flecte acies, hanc adſpice gentẽ,
Romanoſque tuos. hìc Cæſar, & omnis Juli
Progenies, magnum cœli ventura ſub axem,
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, divùm genus, aurea condet
Sæcula, qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam ſuper & Garamantas, & Indos
Proferet imperium. Jacet extra ſydera tellus
Extra anni, Soliſque vias, ubi cælifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hujus in adventu jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent divum, & Mæotica tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec verò Alcides tantùm telluris obivit,
Fixerit æripedem cervam licèt, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis,
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?
Quis procul ille autem ramis inſignis olivæ
Sacra ferens? noſco crines, incanaque menta
Regis Romani: primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum, cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque movebit
Tullus in arma viros, & jam deſueta triumphis
Agmina, quem juxta ſequitur jactantior Ancus.
Nunc quoq; jam nimiũ gaudẽs popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Ultoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſævaſque ſecures,
Accipiet, gnatoſque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulcra pro libertate vocabit,
Infelix: utcumque ferent ea fata minores.

Vin-

Vincet amor patriæ laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſævumque ſecuri
Adſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillū.
Ille autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint: quantas acies, ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens, gener adverſis inſtructus Eois,
Ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo
Proiice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque Æaciden, genus armipotentis Achilli,
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te magne Cato tacitū, aut te Coſſe relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina bel-
Scipiadas, cladem Libyæ? parvoque potentem (li
Fabricium, vel te ſulco Serrane ſerentem?
Quo feſſum rapitis Fabii? tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia mollius æra:
Credo equidem. vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt cauſas melius, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſydera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciſque imponere morem,
PARCERE ſubjectis, & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes, atque hæc mirantibus addit:
Adſpice ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes,
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Siſtet eques: ſternet Pœnos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Æneas (unà namque ire videbat
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis,
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille virum qui ſic comitatur euntem?
Filius, an ne aliquis magna de ſtirpe nepotū: (eſt?
Quis ſtrepitus circa comitū? quantū in ſtar in ipſo
Sed

ÆNEIDOS LIB. VII.

ARG. Hic alteram operis partem aggreditur, quæ eſt de bellis ab Ænea in Italia geſtis: eorumque ſemina, & cauſas enarrat.

TU quoque littoribus noſtris Æneja nutrix
Æternam moriens famam Cajeta dediſti:
Et nunc ſervat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna, ſi qua eſt ea gloria, ſignat.
At prius exequiis Æneas rite ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adſpirant auræ in noctem, nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine Pontus.
Proxima Circææ raduntur litora terræ:
Dives inacceſſos ubi ſolis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum,
Setigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominū ex facie dea ſęva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troes,
Delati in portus, neu litora dira ſubirent;
Neptunus ventis implevit vela ſecundis,
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Jamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Cùm venti poſuere, omniſque repentè reſedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit: hunc inter fluvio Tiberinus amœno,
Vorticibus rapidis, & multa flavus arena
In mare prorumpit: variæ circùmque, ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres, & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat, & lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,

Quis Latio antiquo fuerit ſtatus advena claſſem
Cùm primùm Auſoniis exercitus appulit oris
Expediam, & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu diva mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamq;manum,totamque ſub arma coactam
Heſperiam, major rerum mihi naſcitur ordo:
Majus opus moveo: rex arva Latinus, & urbes
Jam ſenior longa placidus in pace regebat.
Hunc Fauno, & nympha genitũ Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater; iſque parentem
Te, Saturne, refert: tu ſanguinis ultimus auctor.
Filius huic fato divùm, prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa eſt.
Sola domum, & tantas ſervabat filia ſedes,
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio, totaque petebant
Auſonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus avis, ataviſque potens: quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta deûm terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multoſque metu ſervata per annos:
Quam pater inventã, primas cùm conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurentiſque ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Hujus apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem; & pedibus per mutua nexis
Examen ſubito ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iiſdem, & ſumma dominarier arce.
Prætereà, caſtis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem adſtat Lavinia virgo,
Viſa (nefas) longis comprehendere crinibus ignẽ,
Atque omnem ornatũ flamma crepitante cremari,
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis, tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id verò horrendum, ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama, fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.

At rex ſollicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea: nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævamque exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omniſque Oenotria tellus
In dubiis reſponſa petunt, huc dona ſacerdos
Contulit, & cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit;
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinis,
Centum lanigeras mactabat ritè bidentes,
Atque harum effultus tergo, ſtratiſque jacebat
Velleribus: ſubita ex alto vox reddita luco eſt:
Ne pete connubiis gnatam ſociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumq; à ſtirpe nepotes,
Omnia ſub pedibus, quà Sol utrumque recurrens
Adſpicit Oceanum, vertique, regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus:
Sed circùm latè volitans jam fama per urbes
Auſonias tulerat; cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Julus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ,
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbas
Subiiciunt epulis (ſic Jupiter ipſe monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hìc fortè aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu, maliſque audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris:
Heus etiam menſas conſumimus, inquit Julus.
Nec plura alludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus Numine preſſit.
Continuò, Salve, fatis mihi debita Tellus,
Voſque, ait, ò fidi Trojæ ſalvete Penates.
Hìc domus, hęc patria eſt, genitor mihi talia, nāq;
(Nunc repeto) Anchiſes fatorum arcana reliquit;

Cùm te, gnate, fames ignora ad litora vectum
Accisis coget dapibus conſumere menſas:
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames, hæc nos ſuprema manebant
Exitiis poſitura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine Solis,
Quæ loca, quive habeāt homines, ubi mœnia gētis,
Veſtigemus, & à portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, Geniumque loci, primamque deorum
Tellurem, nymphaſque, & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctiſque orientia ſigna,
Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrē
Invocat, & duplices cœloque, Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radiiſque ardentem lucis, & auro,
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem:
Diditur hic ſubitò Trojana per agmina rumor,
Advenisſe diem, quò debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.
Poſtera cùm prima luſtrabat lampade terras
Orta dies: urbem, & fines, & litora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Tybrim fluvium hìc fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velati Palladis omnes,
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora, feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus: ipſe humili deſignat mœnia foſſa,
Moliturque locum, primaſque in littore ſedes,
Caſtrorum in morem, pinnis, atque aggere cingit,
Jamque iter emenſi, turres, ac tecta Latinorum,
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant.
Ante urbem pueri, & primævo flore juventus
Exercentur equis domitantque in pulvere currus;
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque, ictuque laceſſunt:
Cùm prævectus equo longævi regis ad aures
Nun-

Nuntius ingentes ignota in veſte reportat
Adveniſſe viros, ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit avito.
Tectum auguſtum ingens, centū ſublime columnis
Urbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſilvis, & relligione parentum.
Hic ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illi curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis, hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua ex cedro, Italuſque, paterque Sabinus,
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem,
Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo adſtabant aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multaque prætereà ſacris in poſtibus arma.
Captivi pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus equûm domitor: quē capta cupidine conjux
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo divûm, patriaque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocavit,
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neque enim neſcimus & urbē,
Et genus, auditique advertitis æquore curſus
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intraſtis ripas, portuque ſedetis:
Ne fugite hoſpitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte ſua, veteriſque dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes. his ortus ut agris
Dardanus, Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes.
Treiciamq; Samum, quæ nunc Samothracia fertur
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab ſede profectum,

Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli
Accipit, & numerum divorum altaribus auget.
Dixerat, & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris,
Nec ſidus regione viæ, lituſque fefellit:
Conſilio hanc omnes, animiſq; volentibus urbem
Afferimur, pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol adſpiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis: Jove Dardana pubes
Gaudet avo: rex ipſe Jovis de gente ſuprema
Trojus Æneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos: quibus actus uterque
Europæ, atque Aſiæ fatis concurrerit orbis,
Audiit, & ſi quem tellus extrema refuſo
Submovet Oceano, & ſi quem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vaſta per æquora vecti
Diis ſedem exiguam patriis, lituſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamq; auramq; patentem.
Non erimus regno indecores: nec veſtra feretur
Fama levis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Trojam Auſonios gremio excepiſſe pigebit,
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, ſeu quis bello eſt expertus, & armis:
Multi nos populi, multa (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
Et petiere ſibi, & voluere adjungere gentes.
Sed nos fata deum veſtras exquirere terras
Imperiis egere ſuis, hinc Dardanus ortus,
Huc repetit, juſſiſque ingentibus urget Apollo:
Tyrrhenũ ad Tybrim, & fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi præterea fortuna parva prioris
Munera, relliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cùm jura vocatis
More daret populis, ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor, veſtes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque immobilis hæret,
Intentos volvens oculos, nec purpura regem
Picta movet, nec ſceptra movent Priameja tantũ,
Quan-

Quantum in connubio gnatæ, thalamoq;moratur:
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa ab ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis; hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem,
Tandem lætus ait: Di noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum: dabitur, Trojane, quod optas,
Munera nec ſperno; non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
Ipſe modò Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſve vocari
Adveniat, vultus neve exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi gnata, viro gentis quam jungere noſtræ
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. hunc illum poſcere fata
Et reor, &, ſi quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplò Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent,
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Æneæ currum, geminoſque jugales
Semine ab ætherio ſpirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit,
Talibus Æneadæ donis, dictiſque Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, auraſque invecta tenebat:
Et lætum Æneam, claſſemque ex æthere longè
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deſeruiſſe rates. ſtetit acri fixa dolore:
Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum. num Sigeis occumbere campis?
Nunc capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros? medias acies, medioſque per ignes

Invenere viam? at, credo, mea numina tandem
Feſſa jacent, odiis aut exſaturata quievi.
Quin etiam patria excuſſos infeſta per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere Ponto.
Abſumptæ in Teucros vires cœlique mariſque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charibdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alveo,
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit, conceſſit in iras
Ipſe deũ antiquã genitor Calydona Dianæ: (rēte?
Quod ſcelus aut Lapithis tantũ, aut Calydone me-
Aſt ego, magna Jovis conjux, nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. quòd ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis, dubitem haud equidem implorare
quod uſquam eſt.
Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo,
Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux;
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener, atque ſocer coeant mercede ſuorum.
Sanguine Trojano, & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
Ciſſeis prægnans ignes enixa jugales:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter.
Funeſtæque iterum recidiva Pergama tædæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum
Inferniſque ciet tenebris: cui triſtitia bella,
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum, tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo ſata Nocte, laborē,
Hanc operam: nec noſter honos infractave cedat
Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
Æneade poſſint, Italoſve obſidere fines
Tu potes unanimes armare in prœlia fratres,
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis,
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes; fecundum concute pectus,

Di-

Diſiice compoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque Juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ:
Quam ſuper adventu Teucrum, Turniq; Hymeneis,
Femineæ ardentem curæque, iræque coquebant.
Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
Coniicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domũ monſtro permiſceat omnẽ.
Ille inter veſtes, & levia pectora lapſus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inſpirans animam, fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem;
Necdum animus toto percepit pectore flammam:
Mollius, & ſolito matrum de more locuta eſt,
Multa ſuper gnata lacrymans, Phrygiiſque Hymeneis:
Exulibuſve datur ducenda Lavinia Teucris.
O genitor? nec tu miſeret gnatæque, tuique?
Nec matris miſeret, quã primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis:
Omnem equidem ſceptris terrã, quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor, & ſic dicere divos.
Et Turno, ſi prima domus repetatur origo,
Inachus, Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
Hic ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt, penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat:
Tum verò infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo:
Quem pueri magno in gyro vacua atria circùm
Intenti ludo exercent. ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,

Impubiſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non curſu ſegnior illo
Per medias urbes agitur, populoſque feroces.
Quin etiam in ſilvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat, & gnatam frondoſis montibus abdit,
Quòd thalamum eripiat Teucris, tędaſq; moretur,
Evoe Bacche fremens, ſolùm te virgine dignum
Vociferans. etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama volat, Furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit, nova quærere tecta
Deſeruere domos: ventis dant colla, comaſque.
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac gnatæ, Turnique canit Hymenæos,
Sanguineam torquens aciem, torvamque repentè
Clamat: Io matres audite ubi quæque Latinæ,
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, ſi juris materni cura remordet:
Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.
Talem inter ſilvas, inter deſerta ferarum,
Regina Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque, omnemque domum vertiſſe Latini:
Protinus hinc fuſcis triſtis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros; quam dicitur urbem
Acriſionæis Danae fundaſſe colonis,
Præcipiti delata Noto: locus Ardea quondam
Dictus avis: & nunc magnū manet Ardea nomen:
Sed fortuna fuit: tectis hìc Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem:
Alecto torvam faciem, & furialia membra
Exuit, in vultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcænam rugis arat, induit albos
Cum vitta crines; tum ramum innectit olivæ.
Fit Calybe Junonis anus, templique ſacerdos:
Et juveni ante oculos his ſe cum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores?
Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæſitas ſanguine dotes
Abneget, externuſque in regnum quæritur hæres?
I nunc,

I nunc, ingratis offert te irriſe periclis:
Tyrrhenas, i, ſterne acies, tege pace Latinos.
Hæc adeò tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipſa palàm fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, & armari pubem, portiſque moveri
Lætus in arma para, & Phrygios, qui flumine pulcro
Conſedere, duces, pictaſque exure carinas,
Cœleſtum vis magna jubet. rex ipſe Latinus,
Ni dare conjugium, & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hìc juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim
Ore refert: Claſſes invectas Tybridis undam,
Non, ut rere, meas effugit nuncius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu, verique effæta ſenectus,
O mater curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi divûm effigies, & templa tueri:
Bella viri, pacemque gerant, quis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras:
At juveni oranti ſubitus tremor occupat artus;
Diriguere oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Repulit, & geminos erexit crinibus angues,
Verberaque inſonuit, rabidoque hæc addidit ore;
En ego victa ſitu, quam veri effæta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit.
Reſpice ad hæc. adſum Dirarum ab ſede ſororum:
Bella manu, lethumque gero.
Sic effata, facem juveni conjecit, & atro
Lumine fumantes fixit ſub pectore tædas:
Olli ſomnum ingens rupit pavor, oſſaque, & artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit, arma toro, tectiſque requirit:
Sævit amor ferri, ſcelerata inſania belli:
Ira ſuper: magno veluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,
Exſultantque æſtu latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus, atque altè ſpumis exuberat amnis:
Nec jam ſe capit unda: volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum

Indicit primis juvenum, & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire, Latiniſque.
Hæc ubi dicta dedit, divoſque in vota vocavit,
Certatim ſe ſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet, atq; juventæ:
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis,
Arte nova ſpeculata locum, quo litore pulcher
Inſidiis, curſuque feras agitabat Iulus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, & noto nares contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſa fuit, belloque animos accendit agreſtes.
Cervus erat forma præſtanti, & cornibus ingens;
Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheuſque pater, cui regia parent
Armenta, & late cuſtodia credita campi.
Aſſuetum imperiis ſoror omni Silvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſilvis, rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commovere canes, fluvio cùm forte ſecundo
Deflueret, ripaque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam eximiæ laudis ſuccenſus amore
Aſcanius, curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit, actaque multo
Perque uterum ſonitu, perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis, queſtuque cruentus,
Atque imploranti ſimilis tectum omne replevit.
Silvia prima ſoror palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, & duros conclamat agreſtes.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſilvis)
Improviſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis. quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrheus
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans immane ſecuri.

At

At ſæva è ſpeculis tempus dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, ſtabuli & de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem, qua protinus omne
Contremuit nemus, & ſilvæ intonuere profundæ,
Audiit & Triviæ longe lacus: audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini:
Et trepidæ matres preſſere ad pectora gnatos.
Tum verò ad vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: nec non & Troja pubes
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.
Direxere acies: non jam certamine agreſti.
Stipitibus duris agitur, ſudibuſve præuſtis:
Sed ferro ancipiti decernunt. atraque latè
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, æraque fulgent
Sole laceſſita, & lucem ſub nubila jactant.
Fluctus uti primo cœpit cùm albeſcere vento,
Paulatim ſeſe tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Gnatorum Tyrrhei fuerat qui maximus, Almon
Sternitur. hæſit enim ſub gutture vulnus, & unde
Vocis iter, tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virùm circa, ſeniorque Galeſus,
Dum pacis medium ſe offert: juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promiſſi dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Imbuit, & primæ commiſit funera pugnæ,
Deſerit Heſperiam, & cœli convexa per auras
Junonem victrix affatur voce ſuperba:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti:
Dic, in amicitiam coeant, & fœdera jungant:
Quandoquidē Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos inſani Martis amore:
Undiq; ut auxilio veniant, ſpargā arma per agros.
Tum contra Juno, Terrorū, ac fraudis abunde eſt,
Stant belli cauſæ: pugnatur comminus armis.

Quæ fors prima dedit, ſanguis novus imbuit arma.
Talia connubia, & tales celebrent Hymenæos
Egregium Veneris genus, & rex ipſe Latinus,
Te ſuper ætherias errare licentius auras,
Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.
Teve locis, ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. tales dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſuperna ardua linquens.
Eſt locus Italiæ in medio ſub montibus altis
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Anſancti valles: denſis hunc frondibus atrum
Urget utrimque latus nemoris, medioq; fragoſus
Dat ſonitum ſaxi, & torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: quis condita Erinnys,
Inviſum numen, terras, cœlumque levabat.
Nec minus intereà extremam Saturnia bello
Imponit regina manum: ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus, cæſoſque reportant
Almonem puerum, fœdatique ora Galeſi:
Implorantque deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine cædis, & ignis
Terrorem ingeminat: Teucroſque in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam: ſe limine pelli.
Tum quorum attonitę Baccho nemora avia matres
Inſultant thyaſis (neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti coeunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deum perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini,
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circùm latrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequicquam, & ſpumea circũ
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verùm ubi nulla datur cæcum exſuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Junonis eunt res:
Multa deos, auraſque pater teſtatus inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas
O miſeri, te, Turne, nefas, te triſte manebit?
Sup-

Supplicium, votiſque deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus.
Funere felici ſpolior. nec plura locutus,
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cùm prima movent in prælia Martem,
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaniſve, Arabiſve parat, ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminæ belli portæ, ſic nomine dicunt,
Relligione ſacræ, & ſævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Janus.
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina conſul:
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes:
Æreaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſteſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cæcis ſe condidit umbris.
Tum regina deùm cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos ruit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia, atque immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
Pulverulentus equis furit, omnes arma requirunt.
Pars leves clypeos, & ſpicula lucida tergunt
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecures:
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeò magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant, Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta cavant capitû, flectuntque ſalignas
Umborum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leves ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes.
Claſſica jamque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit. Ille frementes
Ad juga cogit equos, clypeumq; auroque trilicem.

Loricam induitur, fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque movete,
Qui bello exciti reges, quæ quemque ſecutæ
Complerint campos acies, quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis,
Et meminiſtis enim divæ, & memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contẽptor Divum Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lauſus, quo pulcrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus equùm domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex urbe ſecutos
Mille viros dignus patriis qui lætior eſſet,
Imperiis, & cui pater haud Mezentius eſſet
Poſt hos inſignem palma per gramina currum,
Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulcro
Pulcher Aventinus, clypeoque inſigne paternum,
Centũ angues, cinctamq; gerit ſerpẽtibus hydram:
Collis Aventini ſilva quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit auras,
Miſſa deo mulier, poſtquam Laurentia victor,
Geryone exſtincto, Tirynthius attigit arva,
Tirrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu, ſævoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſeta, cùm dentibus albis
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat,
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque, acerque Coras, Argiva juventus:
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur:
Ceu duo nubigenæ cùm vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, Homolen, Othrynq; nivalẽ
Linquentes: curſu rapido dat eventibus ingens
Silva locum, & magno cedunt virgulta fragore,
Nec Præneſtinæ fundator defuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventumque focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus, hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Præneſte viri, quique arva Gabinæ
Juno-

Junonis; gelidumque Anientem, & roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt: quos dives Anagnia paſcit,
Quos Amaſene pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei, curruſve ſonant. pars maxima glandes
Liventis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis; crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Quem neque fas igni cuiquam, nec ſternere ferro,
Jam pridem reſides populos, deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubitò, ferrumq; retractat,
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cymini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant;
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Cùm ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos; ſonat amnis, & Aſia longè
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet; aeriam ſed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem,
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine magnum
Agmen agens Clauſus, magniq; ipſe agminis inſtar
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens:
Per Latium, poſtquã in partem data Roma Sabinis.
Unà ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites,
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum urbem, qui roſcida rura Velini;
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemq; Severum,
Caſperiamq; colunt: Foruloſq; & flumen Himellæ:
Qui Tiberim, Fabarimq; bibunt, quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen:
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hibernis conditur undis;
Vel cùm Sole novo denſæ torrentur ariſtæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis;
Scuta ſonant, pulſuſq; pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hoſtis,
Curru jungit Alæſus æquos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho

Maſſ-

Maſſica qui raſtris, & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres, Sidicinaque juxta
Æquora, quique Cales linquunt amniſque vadoſi
Accola Vulturni, pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus teretes ſunt aclides illis
Tela; ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.
Læva ſcetra tegit, falcati comminus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis
Oebale: quē generaſſe Telon Sebethi de Nympha
Fertur, Theleboūm Capreas cūm regna teneret
Jam ſenior: patriis ſed non & filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
Quiq; Rufas, Batulumq; tenent, atq; arva Celænæ,
Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ,
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias;
Tegmina quies capitum raptus de ſubere cortex,
Æratæque micant peltæ, micat æreus enſis.
Et te montoſæ miſere in prælia Nurſæ
Ufens, inſignem fama, & felicibus armis:
Horrida præcipuè cui gens, aſſuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis,
Armati terram exercent, ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos.
Fronde ſuper galeam, & felici comptus oliva,
Archippi regis miſſu, fortiſſimus Umbro:
Vipereo generi, & graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantuque, manuque ſolebat,
Mulcebatque iras, & morſus arte levabat:
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Evaluit, neque eum juvere in vulnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Viribus; inſignem quem mater Aricia miſit,
Eductum Egeriæ lucis, & Hymettia circum
Litora, pinguis ubi, & placabilis ara Dianæ.
Nāq; ferūt fama, Hippolytū, poſtquā arte novercæ
Occiderit, patriaſque explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætheria, & ſuperas cæli veniſſe ſub auras,
Pæo-

Præoniis revocatum herbis, & amore Dianæ,
Tū pater omnipotens, aliquē indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis, & artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & nymphæ Egeriæ, nemoriq́ue relegat:
Solus ubi in ſylvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, verſoque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam Triviæ templo, luciſque ſacratis
Cornipedes arceantur equi, quòd litore currum,
Et juvenem monſtris pavidi effudere marinis.
Filius ardentes haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt:
Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quàm magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At levem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos
Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,
Cælataque amnem fundens pater Inachus urna.
Inſequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, vetereſque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrumque Numici
Litus arant, Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque jugum, quis Juppiter Anxirus arvis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Quà Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
Quærit iter valles, atque in mare conditur Ufens.
Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,
Bellatrix. non illa colo, calathiſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus, ſed prœlia virgo
Dura pati, curſuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Illam omnis tectis, agriſque effuſa juventus,
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem
Attonitis inhians animis, ut regius oſtro
Velet honos leves humeros, ut fibula crinem
Auro internectat, Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

ÆNEIDOS LIB. VIII.

ARG. Turni, Æneaque belli apparatus deſcribitur: ille ſibi finitimarum urbium, Diomediſque auxilia: hic Arcades, Evandrumque regem cum filio Pallante adjungit.

Ut belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Utque acres concuſſit equos, utque impulit arma:
Extemplò turbati animi, ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, ſævitque juventus
Effera. ductores primi Meſſapus, & Ufens,
Contemptorque deûm Mezentius, undiq; cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, & Latio conſiſtere Teucros.
Advectum Æneam claſſi, victoſque Penates
Inferre, & fatis regem ſe dicere poſci,
Edoceat, multaſque viro ſe adjungere gentes
Dardanio, & latè Latio increbreſcere nomen.
Quid ſtruat his cœptis, quem, ſi fortuna ſequatur,
Eventum pugnæ cupiat, manifeſtius ipſi,
Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æſtu:
Atq; animum nunc huc celerem, nũc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat latè loca, jamque ſub auras
Erigitur, ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia feſſa per omnes
Alituum, pecudumque genus ſopor altus habebat:
Cùm pater in ripa, gelidique ſub ætheris axe
Æneas, triſti turbatus pectora bello,
Procubuit, ſeramque dedit per membra quietem.

Huic deus ipſe loci, fluvio Tiberinus amœno,
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus, eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, & crines umbroſa tegebat arundo.
Tunc ſic affari, & curas his demere dictis:
O ſate gente deûm, Trojanam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama ſervas,
Exſpectate ſolo Laurenti, arviſque Latinis,
Hic tibi certa domus, certi, ne abſiſte, Penates:
Neu belli terrere minis. tumor omnis, & iræ
Conceſſere deûm.
Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere ſomnum,
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa, jacebit
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.
Hìc locus urbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
Archades his oris, genus à Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum:
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina:
Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdera junge.
Ipſe ego te ripis, & recto flumine ducam,
Adversùm remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
Surge, age, nate dea, primiſque cadentibus aſtris
Junoni fer ritè preces, iramque, minaſque
Supplicibus ſupera votis. mihi victor honorem
Perſolves, ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hìc mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto,
Ima petens: nox Æneam, ſomnuſque reliquit.
Surgit, & ætherii ſpectans orientia Solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effundit ad æthera voces: (de eſt,
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus un-
Tuque, ô Tybri, tuo genitor cum flumine ſancto,
Accipite Æneam, & tandem arcete periclis.

Quò te cumq; lacus miſerantē incommoda noſtra
Fonte tenet, quocumque ſolo pulcherrimus exis,
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum,
Adſis ò tandem, & propius tua numina firmes.
Sic memorat; geminaſque legit de claſſe biremes,
Remigioque aptat, ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum, atq; oculis mirabile monſtrū,
Candida per ſilvam cum fætu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conſpicitur ſus:
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris ea fluvium, quam longa eſt nocte tumentē
Lenit, & tacita refluens ita ſubſtitit unda,
Mitis ut in morem ſtagni, placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo;
Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
Miratur nemus inſuetum fulgentia longè
Scuta virùm fluvio, pictaſque innare carinas,
Olli remigio noctemque, diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, virideſq; ſecant placido æquore ſilvas.
Sol medium cæli conſcenderat igneus orbem,
Cùm muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocyus advertunt proras, urbique propinquant.
Fortè die ſolemnem illo res Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno, diviſque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius unà,
Unà omnes juvenum primi, pauperque ſenatus
Thura dabant, tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas videre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis. audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe;
Et procul è tumulo, Juvenes, quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit. (ma?
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an ar-
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:

Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis:
Quos illi bello profugos egere ſuperbo:
Evandrum petimus, ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto percuſſus nomine Pallas:
Egredere, ò quicumque es, ait, coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccedere Penatibus hoſpes:
Accepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Grajugenum, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos,
Nō equidē extimui, Danaū quòd ductor, & Arcas,
Quòdq; à ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis;
Sed mea me virtus, & ſancta oracula divûm,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus Iliacæ primus pater urbis, & auctor,
Electra, ut Graii perhibent, Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios humero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maja
Cyllenes gelido conceptum in vertice fudit.
At Majam, auditis ſi quidquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, cæli qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
His fretus, non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: me meipſe, meumque
Objeci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnē Heſperiā penitus ſua ſub juga mittant,
Et mare, quod ſupra, teneant, quodque alluit infra.
Accipe, daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus ſpectata juventus.
Dixerat Æneas, ille os, oculoſque loquentis,
Jam dudum & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: ut te, fortiſſime Teucrum,
Accipio, agnoſcoque libens! ut verba parentis,
Et vocem Anchiſæ magni, vultumque recordor.
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedontiadem Priamum Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inviſere fines.

Tum

Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa:
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipſum
Laomentiaden; ſed cunctis altior ibat
Anchiſes, mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextrę conjungere dextram.
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas,
Diſcedens, clamydemque auro dedit intertextam,
Frænaque bina meus quę nunc habet aurea, Pallas.
Ergo & quā petitis, juncta eſt mihi fędere dextra:
Et, lux cùm primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibuſque juvabo.
Intereà ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiſcum. & jam nunc ſociorum aſſueſcite mēſis.
Hæc ubi dicta, dapes jubet, & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili,
Præcipuumque toro, & villoſi pelle leonis
Accipit Æneam, ſolioque invitat acerno.
Tunc lecti juvenes certatim, aræque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantq; caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant,
Veſcitur Æneas ſimul, & Trojana juventus
Perpetui tergo bovis, & luſtralibus extis.
Poſtquā exempta fames, & amor compreſſus edēdi
Rex Evandrus ait: Non hæc ſolemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana ſuperſtitio, veterumque ignara deorum
Impoſuit. ſævis, hoſpes Trojane, periclis
Servati facimus, meritoſque novamus honores.
Jam primum ſaxis ſuſpenſam hanc adſpice rupem,
Disjectæ procul ut moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam,
Hìc ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci facies quam dira tegebat,
Solis inacceſſam radiis, ſemperque recenti
Cæde tepebat humus, foribuſque affixa ſuperbis
Ora virum triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater, illius atros
Ore vomens ignes, magna ſe mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium, adventumque dei. nam maximus ultor,
Tergemini nece Geryonis, ſpoliiſque ſuperbus
Al-

Alcides aderat, tauroſque hàc victor agebat
Ingentes, vallemque boves, amnemque tenebant.
At furis Caci mens effera, ne quid incluſum
Aut intentatum ſceleriſve, dolive fuiſſet;
Quattuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
Avertit, totidem forma ſuperante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos ſaxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Intereà, cum jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
Diſceſſu mugire boves, atque omnes querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoſque ſub antro
Mugiit, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hìc verò Alcidæ furiis exarſerat atro
Felle dolor, rapit arma manu, nodiſque gravatum
Robur, & aerii curſu petit ardua montis,
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis, fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamque petit, pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit: ruptiſque immane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod, & arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit obiice poſtes:
Ecce furens animis aderat Tyrinthius, omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat, & illuc,
Dentibus infrendens, ter totum fervidus ira
Luſtrat Aventini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequicquam. ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo lævum incubebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, & imis
Avulſam ſolvit radicibus; indè repentè
Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther.
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis,
At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & umbroſæ penitus patuere cavernæ;
Non ſecus ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, diis inviſa, ſuperque immane Barathrum

Cer-

Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repentè,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, & ramis, vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autē (neq; enim fuga jam ſuper ulla pericli eſt)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis, glomeratq; ſub antro
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Præcipiti jecit ſaltu, quà plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Hìc Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Eliſos oculos, & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplò foribus domus atra revulſis,
Abſtractæque boves, abjuratæque rapinæ
Cælo oſtenduntur, pedibuſque informe cadaver
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque exſtinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem, primuſque Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Hanc aram luco ſtatuit, quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite, ò juvenes, tantarum in munere laudū
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communemq; vocate deum, & date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cùm populus umbra
Velavitque comas, foliiſque innixa pependit;
Et ſacer implevit dextram ſcyphus, ocyus omnes
In menſam læti libant, divoſque precantur,
Devexo intereà propior fit Veſper Olympo:
Jamque ſacerdotes, primuſque Potitius, ibant,
Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circùm,
Populeis adſunt evincti tempora ramis.
Hìc juvenū chorus, ille ſenum, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: ut prima novercæ
Mon-

Monſtra manu,geminoſq; premens eliſerit angues
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque,Oechaliamque: ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. tu nubigenas, invicte, bimembres,
Hylæumque, Pholumque, manu,tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci,
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento:
Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhoeus
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve, vera Jovis proles, decus addite divis:
Et nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant, ſuper omnia Caci
Speluncam adiiciunt,ſpirantemq; ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſq; reſultant,
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt, ibat rex obſitus ævo.
Et comitem Æneam juxta, gnatumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.
Miratur, facileſque oculos fert omnia circùm
Æneas, capiturque locis, & ſingula lætus
Exquiritque,auditque virùm monumenta priorũ,
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis,
Hęc nemora indigenę Fauni.Nymphæq;tenebant,
Genſque virùm truncis, & duro robore nata:
Quis neq;mos,neq;cultus erat:nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens. & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aureaque, ut perhibent, illo ſub rege fuere
Sæcula. ſic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes venere Sicanæ:
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Tybris;
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Di-

Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem,
Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
His poſuere locis, matriſque egere tremenda
Carmentis nymphę monita,& deus auctor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progreſſus,monſtrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam;
Quã memorant nymphæ priſcũ Carmentis honorẽ
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylũ
Rettulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi
Necnon & ſacri monſtrat nemus Argileti,
Teſtaturque locum,& lethum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpejam ſedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſilveſtribus horrida dumis.
Jam tum relligio pavidos terrebat agreſtes
Dira loci, jam tum ſilvam, ſaxumque tremebant.
Hoc nemus,hunc,inquit,frondoſo vertice collem,
Quis deus,incertũ eſt,habitat deus:Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem, cùm ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextra, nimboſque cieret.
Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
Reliquias, veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Janus pater,hanc Saturnus condidit urbem:
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri, paſſimque armenta videbant
Romanoque foro, & lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad ſedes, Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit:
Aude hoſpes contemnere opes,& te quoq; dignum
Finge deo, rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, & auguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit, ſtratiſque locavit
Effultum foliis, & pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquã exterrita mater,
Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
Vulcanũ alloquitur,thalamoq;hęc conjugis aureo
Incipit, & dictis divinum adſpirat amorem.
Dum

Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces:
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis, opiſque tuæ: nec te, cariſſime conjux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamvis & Priami deberem plurima gnatis,
Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem.
Nunc Jovis imperiis Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctū mihi numen
Arma rogo genitrix gnato. te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
Adſpice qui coeant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis in me, excidiumq; meorum.
Dixerat, & niveis hinc, atque hinc diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet, ille repente
Accepit ſolitam flammam, notuſque medullas
Intravit calor, & labefacta per oſſa cucurrit:
Non ſecus, atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia conjux.
Tum pater æterno fatur devinctus amore:
Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quò tibi diva mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decēq; alios Priamum ſuperaſſe per annos,
Et nunc ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt;
Quidquid in arte mea poſſunt promittere curæ,
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro:
Quantum ignes, animæq. valent, abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum: ceu fœmina primū,
Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva,
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſq; ad lumina longo
Exercet penſo, caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere gnatos,
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo,
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium juxta latus, Æoliamque

Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, ſtriduntque cavernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Huc tunc ignipotens cælo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſque, Steropeſque, & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cælo
Deiicit in terras, pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque, rotaſque volucres
Inſtabant; quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquamis ſerpentum, auroque polibant,
Connexoſque angues, ipſamque in pectore divæ
Gorgona defecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptoſque auferte labores,
Ætnæi Cyclopes, & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus uſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra:
Præcipitate moras. nec plura effatus, at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti: fluit æs rivis, aurique metallum,
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia cõtra
Tela Latinorum, ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt. alii ventoſis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris;
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
Tum

Tum lateri, atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem,
Demiſſa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumq; canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem, & ſecreta petebat,
Sermonum memor, & promiſſi muneris heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite nunquam
Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor,
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc Tuſco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, & murũ circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos, opulentaq; regnis
Jungere caſtra paro: quam fors inopina ſalutem
Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Urbis Agyllinæ ſedes: ubi Lydia quondam
Gens bello præclara, jugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
Imperio, & ſævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cędes? quid facta tyranni
Effera? di capiti ipſius, generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus, atque oribus ora,
Tormenti genus, & ſanie, taboque fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem cives infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumque, domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis Furiis ſurrexit Etruria juſtis:
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His ego te Ænea ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condenſæ litore puppes.
Signaque ferre jubent: retinet longævus haruſpex
Fata canens: O Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum, virtuſq; virũm, quos juſtus in hoſtē
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:

Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
Externos optate duces. tum Etruſca reſedit
Hoc acies campo, monitis exterrita divùm.
Ipſe oratores ad me, regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarchon,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu, ſæcliſque effœta ſenectus
Invidet imperium, ſeræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni miſtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret: tu, cujus & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere, ò Teucrùm, atque Italùm fortiſſime ductor.
Hunc tibi prætereà, ſpes, & ſolatia noſtri,
Pallanta adjungam; ſub te tolerare magiſtro
Militiam, & grave Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat, primis & te miretur ab annis,
Arcades huic equites bis centum, robora pubis
Lecta dabo, totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
Æneas Anchiſiades, & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant,
Ni ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repentè,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterũ, atq. iterùm fragor intonat ingẽs:
Arma inter nubem cœli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii: ſed Trojus heros
Agnovit ſonitum, & divæ promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne vero hoſpes, ne quęre profectò
Quem caſũ portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu, quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant?
Quas pęnas mihi, Turne, dabis! quã multa ſub ũdas
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora volves,
Tybri pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit; ſolio ſe tollit ab alto;
Et primùm Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat, heſternumque Larẽ, parvoſque penates.

Lætus adit; mactat lectas de more bidentes,
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſt hinc ad naves graditur, ſociosque reviſit;
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuntia ventura Aſcanio rerumque, patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito vulgata per urbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad litora regis.
Vota metu duplicant matres, propiusque periclo
It timor, & major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
O mihi præteritos referat ſi Juppiter annos:
Qualis eram, cùm primã aciem Præneſte ſub ipſa
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos.
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi:
Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma movenda;
Ter letho ſternendus erat: cui tum tamen omnes
Abſtulit hæc animas dextra, & totidẽ exuit armis;
Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam
Gnate tuo: neque finitimus Mezentius umquam
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, ò ſuperi, & divum tu maxime rector
Juppiter, Arcadii quæſo miſereſcite regis,
Et patrias audite preces. ſi numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant,
Si viſurus eum vivo, & venturus in unum:
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum Fortuna minaris,
Nunc ò nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri.
Dum te, care puer, mea ſera, & ſola voluptas,
Complexu teneo; gravior ne nuncius aures
Vulneret. hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.
Jamque adeò exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos, & fidus Achates:

Inde alii Trojæ proceres: ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde, & pictis conſpectus in armis:
Qualis ubi Oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculiſq; ſequuntur
Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedãte putrẽ ſonitu quatit ungula campũ.
Eſt ingnes gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Relligione patrum late ſacer: undique colles
Incluſere cavi, & nigra nemus abiete cingunt.
Silvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos,
Arvorum, pecoriſque deo, lucumque, diemque:
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis, celſoque omnis de colle videri
Jam poterat regio, & latis tendebat in arvis.
Huc pater Æneas, & bello lecta juventus
Succedunt, feſſique & equos, & corpora curant.
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat: gnatumque in valle reducta
Ut procul è gelido ſecretum flumine vidit,
Talibus affata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera. ne mox aut Laurentes, gnate ſuperbos,
Aut acrem dubites in prœlia poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus gnati Cytherea petivit:
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.
Ille deæ donis, & tanto lætus honore
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit,
Miraturque, interque manus, & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam, flammaſq; vomentem,
Fatiferumque enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis, cùm cærula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget:
Tum leves ocreas electro, auroque recocto,
Haſtamque, & clypei non enarrabile textum,
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturique inſcius ævi
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ

Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella
Fecerat: & viridi fętam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua. (nas
Nec procul hinc Romã, & raptas ſine more Sabi-
Conſeſſu caveæ, magnis Circenſibus actis,
Addiderat, ſubitòque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati, Jovis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant, & cæſa jungebant fœdera porca.
Haud procul inde, citę Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant, (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſilvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Necnon Tarquinium ejectum Porſena jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat:
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres, pontem auderet quòd vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpejæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat.
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hìc auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant; arcemque tenebant
Defenſi tenebris, & dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis
Virgatis lucent ſagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quiſque Alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hic exultantes ſalios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque apices, & lapſa ancilia cælo
Extuderat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis:
Et ſcelerum pœnas, & te, Catilina, minaci
Pendentem ſcopulo, Furiarumque ora trementẽ,
Secretoſque pios, his dantem jura Catonem.
Hæc inter tumidi latè maris ibat imago

Aurea: ſed fluctu ſpumabant cærula cano,
Et circùm argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella,
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videre
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prœlia Cæſar
Cum patribus, populoq; Penatibus, & magnis dis
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice ſidus.
Parte alia, ventis, & dis Agrippa ſecundis,
Arduus agmen agens: cui belli inſigne ſuperbum
Tempora navali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope barbarica, variiſque Antonius armis
Victor, ab Auroræ populis, & litore Rubro
Ægyptum, vireſque Orientis, & ultima ſecum
Bactra vehit: ſequiturque nefas, Ægyptia conjux.
Unà omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſam remis, roſtriſque tridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stuppea flamma manu, teliſque volatile ferrum
Spargitur: arva nova Neptunia cæde rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro:
Necdum etiam geminos à tergo reſpicit angues.
Omni genumq; deum monſtra, & latrator Anubis;
Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam
Tela tenent. ſævit medio in certamine Mavors,
Cælatus ferro, triſteſque ex æthere Diræ:
Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla:
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos jam jamque immittere funes.
Illam inter cædes pallentem morte futura
Fecerat ignipotens, undis, & Japyge ferri.
Contra autem magno mœrentem corpora Nilum,
Pandentemque ſinus, & tota veſte vocantem

Cæru-

Cęruleum in gremium,latebroſaq.flumina victos.
At Cæſar,triplici invectus Romana triumpho
Mœnia,diis Italis,votum immortale,ſacrabat
Maxima tercentum totam delubra per urbem.
Lætitia,Ludiſque viæ,plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrũ chorus,omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtravere juvenci.
Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum,aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis,habitu tam veſtis,& armis.
Hic Nomadũ genus,& diſcinctos Mulciber Afros:
Hic Lelegas,Caraſque,ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat: Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremique hominum Morini,Rhenuſq;bicornis,
Indomitique Daæ,& pontem indignatus Araxes.
Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet.
Attollens humero famamque, & fata nepotum.

ÆNEIDOS LIB. IX.

ARG. Turnus à Junone in Teucros inſtigatur, ille obſequitur, eorumque naves exurere conatur, verùm Jovis beneficio ſervantur, ac in totidem Nimphas marinas convertuntur. Niſus, & Euryalus à Trojanis ad Æneam miſſi confodiuntur. Turnus ingreditur Urbem, ſed ſtatim expellitur.

ATque ea diverſa penitùs dùm parte geruntur,
Irim de cælo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum.luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat:
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne, quod optanti divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro.
Æneas, urbe, & ſociis, & claſſe relicta,
Sceptra Palatini, ſedemque petivit Evandri;
Nec ſatis:extremas Coriti penetravit ad urbes:
Lydorumque manum,collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus:
Rumpe moras omnes, & turbata arripe caſtra.

Dixit, & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Agnovit juvenis, duplicesque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus cæli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terra? unde hæc tam clara repentè
Tempeſtas? video medium diſcedere cælum,
Palanteſque polo ſtellas: ſequor omina tanta,
Quiſquis in arma vocas, & ſic effatus ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa deos orans: oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictai veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coercent
Tyrrhidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt:
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus
Cùm refluit campis, & jam ſe condidit alveo.
Hìc ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat mole Caicus:
Quis globus, ò cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros.
Hoſtis adeſt. eja. ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent,
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas: ſi qua intereà fortuna fuiſſet,
Ne ſtruere auderent aciem, neu credere campo.
Caſtra modò, & tutos ſervarent aggere muros,
Ergo, & ſi conferre manum pudor, iraq; monſtrat,
Objiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt,
Armatique cavis exſpectant turribus hoſtem.
Turnus, ut ante volans tardũ præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improviſus adeſt: maculiſquem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra:
Ecquis erit mecũ, ò juvenes, qui primus in hoſtẽ?
En, ait, & jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ; & campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono: Teucrum mirantur inertia corda;
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma

Arma viros, ſed caſtra fovere. huc turbidus, atque
Luſtrat equo muros, aditũq; per avia quærit. (huc
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,
Cùm fremit ad caulas, ventos perpeſſus, & imbres
Nocte ſuper media: tuti ſub matribus agni
Balàtum exercent: ille aſper, & improbus ira
Sævit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces,
Haud aliter Rutulo, muros, & caſtra tuenti,
Ignoſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet,
Qua tentet ratione aditus, & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptem circum, & fluvialibus undis
Invadit, ſociosque incendia poſcit ovantes,
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum verò incumbunt, urget præſentia Turni,
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commiſtam Vulcanus ad aſtra favillam,
Quis Deus, ò Muſæ, tam ſæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. priſca fides facto, ſed famà perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas claſſem, & pelagi petere alta parabat:
Ipſa deum fertur genitrix Berecyntia magnum
Vocibus his affata Jovem: Da, gnate, petenti,
Quod tua cara parens domito te poſcit Olympo,
Pinea ſilva mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit ſumma, quò ſacra ferebant
Nigranti picea, trabibuſque obſcurus acernis:
Has ego Dardanio Juveni, cùm claſſis egeret,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius angit.
Solve metus, atq; hoc precibus ſine poſſe parentẽ,
Ne curſu quaſſatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur: proſit, noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:
O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ, immortale carinæ
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Æneas? cui tanta deo permiſſa poteſtas?
Immò, ubi defunctæ finem, portuſque tenebunt
Auſonios, olim quæcumque evaſerit undis,

Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris eſſe deas: qualis Nereja Doto,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes, atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant, cùm Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas.
Hic primum nova lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab Aurora cælum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum, Rutulorumq; agmine complet.
Ne trepidate meas Teucri defendere naves,
Neve armate manus: maria ante exurere Turno,
Quàm ſacras, dabitur pinus. vos ite ſolutæ.
Ite deæ pelagi, genitrix jubet. & ſua quæque
Continuò puppes abrumpunt vincula ripis.
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris,
Ima petunt hinc virgineæ, mirabile monſtrum,
Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ.
Reddunt ſe totidem facies, Pontoque feruntur.
Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, revocatq; pedem Tiberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Trojanos hæc monſtra petunt: his Juppiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit, non tela, nec ignes
Expectant Rutulos, ergo maria invia Teucris,
Nec ſpes ulla fugæ. rerũ pars altera adempta eſt:
Terra autem in manibus noſtris, tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant, reſponſa deorum.
Sat fatis, Venerique datum eſt, tetigere quod arva
Fertilis Auſoniæ Troes. ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
Conjuge prærepta: nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt, peccare fuiſſet
Ante ſatis, penitus modò non genus omne peroſos
Femineum, quibus hæc medii fiducia valli,

Foſſarumque moræ, lethi diſcrimina parva,
Dant animos. an non viderunt mœnia Trojæ
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes?
Sed vos, ò lecti, ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros: addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios: tenebras, & inertia furta
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant, nec equi cæca condemur in alvo:
Luce palàm certum eſt igni circumdare muros.
Haud ſibi cum Danais rem, faxo, & pube Pelaſga
Eſſe putent, decimũ quos diſtulit Hector in annũ.
Nunc adeò, melior quoniam pars acta diei,
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam ſperate parati.
Intereà vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſecuti
Purpurei criſtis juvenes, auroque coruſci,
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper è vallo proſpectant Troes, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, penteſque, & propugnacula jungunt,
Tela gerunt: inſtant Mneſtheus, acerque Sereſtus:
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum, & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendũ eſt.
Niſus erat portæ cuſtos acerrimus armis
Hyrtacides, comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem, levibuſque ſagittis:
Et juxta comes Eurialus, quo pulcrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma.
Ora puer prima ſignans intonſa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam ſtatione tenebãt.
Niſus ait, Dii ne hunc ardorem mentibus addunt,
Euriale? an ſua cuique deus fit dira cupido?

Aut pugnã, aut aliquid jamdudũ invadere magnũ
Mens agitat mihi, nec placida cõtenta quiete eſt.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant; ſomno, vinoque ſoluti
Procubuere: ſilent latè loca. percipe porrò
Quid dubitem, & quę nũc animo ſententia ſurgat.
Æneam acciri omnes, populuſque, patreſque
Expoſcunt, mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ poſco promittunt (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros, & mœnia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum percuſſus amore
Euryalus: ſimul his ardentem affatur amicum:
Me ne igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
Niſe, fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes,
Argolicum terrorem inter, Trojæque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Æneam, & fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemptor, & iſtum
Qui vita bene credat emi, quò tendis, honorem.
Niſus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar:
Ne fas: non: ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicũq; oculis hæc adſpicit ęquis.
Sed ſi quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in adverſum rapiat caſuſve, Deuſve,
Te ſupereſſe velim: tua vita dignior ætas.
Sit, qui me raptum pugna, pretiove redemptum
Mãdet humo ſolita: aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulchro:
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris:
Quæ te ſola, puer, multis è matribus auſa
Proſequitur, magni nec mænia curat Aceſtæ.
Ille autem: cauſas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit,
Acceleremus, ait: vigiles ſimul excitat. illi
Succedunt, ſervantque vices: ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrum primi, & delecta juventus
Conſilium ſummis regni de rebus habebant:
Quid facerent, quiſve Æneæ jam nuncius eſſet.

Stant

Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes,
Caſtrorum, & campi medio. tum Niſus, & unà
Euryalus confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumq; moræ fore. primus Julus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tunc ſic Hyrtacides? Audite ò mentibus æquis
Æneadæ, neve hæc noſtris ſpectentur ab annis
Quæ ferimus. Rutuli ſomno, vinoque ſoluti
Conticuere. locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima Ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur. ſi fortuna permittitis uti,
Quæſitum Æneam ad mœnia Pallantea
Mox hic cum ſpoliis, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis: nec nos via fallit euntes.
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu aſſiduo, & totum cognovimus amnem.
Hìc annis gravis, atque animis maturus Alethes:
Di patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cùm tales animos juvenum, & tam certa tuliſtis
Pectora. ſic memorans humeros, dextraſq; tenebat
Amborum, & vultum lacrymis, atq; ora rigabat.
Quæ vobis, quæ digna viri pro laudibus iſtis,
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Dii, moreſque dabunt veſtri: tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Aſcanius meriti tanti non immemor unquam.
Immò ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penates,
Aſſaracique Larem, & canæ penetralia Veſtæ,
Obteſtor, quæcunque mihi fortuna, fideſque eſt,
In veſtris pono gremiis: revocate parentem,
Reddite conſpectum: nihil illo triſte recepto.
Bina dabo, argento perfecta, atque aſpera ſignis
Pocula, devicta genitor quæ cepit Ariſba.
Et tripodas geminos, auri duro magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, ſceptriſque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem:
Vidiſti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipſum illum clypeum, criſtaſque rubentes
Excipiam forti, jam nunc tua præmia, Niſe.

Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora, captivoſque dabit, ſuaq; omnibus arma:
Inſuper his, campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te verò, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem caſus complector in omnes.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem, ſeu bella geram: tibi maxima rerum,
Verborumque fides. contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum fortuna ſecunda,
Aut adverſa cadat. ſed te ſuper omnia dona
Unum oro: genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Hanc ego nunc, ignarā hujus, quodcūq; pericli eſt,
Inque ſalutatam linquo, nox, & tua teſtis
Dextera quod nequeā lacrymas perferre parētis.
At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnes. perculſa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas: ante omnes pulcher Julus,
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omina cœptis.
Namque erit iſta mihi genitrix, nomenq; Creuſæ
Solùm defuerit: nec partum gratia talem
Parva manet, caſus factum quicumque ſequetur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matrique tuæ, generique manebunt.
Sic ait illacrymans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Cnoſſius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, juvenumq; ſenumque
Proſequitur votis: nec non & pulcher Julus,
Ante annos animumq; gerens, curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Ca-

Caſtra inimica petunt; multis tamen ante futuri
Exitio. paſſim vino, ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident, arrectos litore currus,
Inter lora, rotaſque viros, ſimul arma jacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra: nunc ipſa vocat res:
Hac iter eſt: tu, nequà manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longè.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam,
Sic memorat, vocemq; premit, ſimul enſe ſuperbũ
Rhamnetem aggreditur: qui fortè tapetibus altis
Exſtructus, toto proflabat pectore ſomnum:
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur;
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Treis juxta famulos temerè inter tela jacentes,
Armigerumque Remi premit, aurigamq; ſub ipſis
Nactus equis, ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, trũcumq; relinquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra, toriq; madẽt: nec nõ Lamyrumq; Lamumq;
Et juvenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque jacebat
Membra deo victus: felix, ſi protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditque, trahitque
Molle pecus, mutumq; metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus & ipſe
Perfurit, ac multam in medio ſine nomine plebẽ,
Fadumq; Hebeſumq; ſubit, Rhœtumq; Abarimque
Ignaros: Rhœtum vigilantem: & cuncta videntẽ:
Sed magnum, metuens, ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in adverſo totum cui comminus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa morte recepit.
Purpureã vomit ille animã, & cũ ſanguine miſta
Vina refert moriens. hìc furto fervidus inſtat:
Jamque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos; breviter cùm talia Niſus
(Senſit enim nimia cæde, atque cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhauſtũ ſatis eſt: via facta per hoſtes,
Multa virum ſolido argento perfecta relinquunt
Arma-

Armaque,crateraſq;ſimul, pulchroſque tapetas,
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tiburi Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cùm jungeret abſens
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti:
Poſt mortem bello Rutuli, prædaque potiti.
Hæc rapit,atq;humeris nequicquā fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem, criſtiſque decorā
Induit: excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.
Intereà præmiſſi æquites ex urbe Latina,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi reſponſa ferebant,
Tercentum,ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Jamque propinquabant caſtris,muroque ſubibāt,
Cùm procul hos lævo flectentes limite cernunt,
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis umbra
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſū,cōclamat ab agmine Volſcēs
State viri: quæ cauſa viæ? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? nihil illi tendere contra:
Sed celerare fugam in ſilvas, & fidere nocti.
Obiiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc,atq;hinc,omnemq; aditu cuſtode coronant.
Silva fuit latè dumis, atque ilicè nigra
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, oneroſaque præda
Impediunt, fallitque timor regione viarum.
Niſus abit: jamque imprudens evaſerat hoſtes,
Atque lacus, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani,tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit,& fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale infelix,qua te regione reliqui?
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revol- (vens
Fallacis ſilvæ, ſimul & veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos,audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.
Nec lōgum in medio tēpus,cum clamor ad aures
Pervenit, ac videt Euryalū,quē jam manus omnis
Fraude loci, & noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat?qua vi juvenem,quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inſe-

Inſerat,& pulcram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens hoſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:
Tu dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos,
Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſa meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
Hūc ſine me turbare globū,& rege tela per auras.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Coniicit. haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fixo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt: hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure,
Dum trepidant ita haſta Tago per tēpus utrumq;
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit.
Tu tamen intereà calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum, inquit ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. tunc verò exterritus, amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Ampliùs, aut tantum potuit perferre dolorem.
Me me: adſum qui feci: in me convertite ferrum,
O Rutuli. mea fraus omnis: nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit, cœlum hoc, & conſcia ſidera teſtor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rupit.
Volvitur Euryalus letho, pulcroſque per artus
It cruor, inq; humeros cervix collapſa recumbit:
Purpureus veluti cùm flos ſuccisus aratro
Langueſcit moriens; laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cùm fortè gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentē petit: in ſolo Volſcente moratur. (hinc
Quē circūglomerati hoſtes, hinc comminus, atque
Perturbant. inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
Cōdidit adverſo,& moriens animā abſtulit hoſti.

Tum

Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo: ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo,
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli, ſpoliiſque potiti
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, & primis una tot cæde peremptis,
Serranoque, Numaque. ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſemineceſque viros, tepidumque recenti
Cęde locum, & plenos ſpumanti ſanguine rivos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe; galeamque nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipſe,
Suſcitat, ærataſque acies in prælia cogit:
Quiſque ſuos, variiſque acuunt rumoribus iras,
Quin ipſa arrectis, viſu miſerabile, in haſtis
Præfigunt capita, & multò clamore ſequuntur,
Euryali, & Niſi.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem (nam dextra cingitur amni)
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti: ſimul ora virum præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Intereà pavidam volitans pennata per urbem
Nuntia fama ruit, matriſque allabitur aures
Euryali, ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa:
Evolat infelix, & fœmineo ululatu
Sciſſa comam, muros amens, atque agmina curſu
Prima petit. non illa virum, non illa pericli,
Telorumq; memor: cęlũ dehinc queſtibus implet:
Hunc ego te, Euriale, adſpicio, tu ne ille ſenectæ
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam
Crudelis? nec, te ſub tanta pericula miſſum,
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu, terra ignota canibus data præda Latinis,
Alitibuſque jaces. nec te tua funera mater

Pro-

Produxi, preſſive oculos, aut vulnera lavi,
Veſte tegens, tibi quam noctes feſtina, dieſque
Urgebam, & tela curas ſolabar aniles,
Quo ſequar? aut quæ nunc artus, avulſaq; membra,
Et funus lacerum tellus habet ? hoc mihi de te,
Gnate, refers? hoc ſum terraque, marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas; in me omnia tela
Coniicite, ò Rutuli, me primam abſumite ferro:
Aut tu, magne pater divum, miſerere, tuoque
Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitã;
Hoc fletu concuſſi animi, mæſtuſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prœlia vires.
Illam incendentem luctus Idæus, & Actor
Ilionei monitu, & multum lacrymantis Juli
Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit, ſequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci;
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum.
Quęrunt pars aditum, & ſcalis adſcendere muros,
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris. telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi qua
Poſſent tectã aciẽ perrumpere: cùm tamen omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus:
Nec jam ſufficiunt. nã quà globus imminet ingẽs,
Immanem Teucri molem volvuntque, ruuntque:
Quæ Rutulos ſtravit latè, armorumque reſolvit
Tegmina: nec curant cæco contendere Marte
Ampliùs audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
Vos, ò Calliope, precor, adſpirate canenti,
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quiſque virûm demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras evolvite belli.
Et meminiſtis enim divæ, & memorare poteſtis.

Turris

Turris erat vaſto ſuſpectu, & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali, ſummaque evertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere ſaxis,
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus.
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraque malorum
Velle fugam, dum ſe glomerant, retroque reſidunt
In partem, quæ peſte caret: tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cælum tonat omne fragore,
Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno veniunt, vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi, quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem ſerva Licymnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis,
Enſe levis nudo, parmaque inglorius alba.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atque hinc acies adſtare Latinas;
Ut fera, quæ denſa venantum ſepta corona
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, & ſaltu ſupra venabula fertur:
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtes
Irruit; & qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longè melior Lycus, inter & hoſtes,
Inter & arma fuga muros tenet, altaque certat
Prendere tecta manu, ſociùmq; attingere dextras.
Quem Turnus pariter curſu, teloque ſecutus,
Increpat his victor: Noſtras ne evadere demens
Speraſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem, & magna muri cum parte revellit:
Qualis ubi aut leporē, aut cādenti corpore cycnū
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus: undique clamor
Tollitur. invadunt, & foſſas aggere complent.
Ardentes tædas alii ad faſtigia jactant.
Ilioneus ſaxo, atque ingenti fragmine montis,
Lucetium portæ ſubeuntem, igneſque ferentem,
Emathiona Liger, Chorinæum ſternit Aſylas;
Hic jaculo bonus, hic longe fallente ſagitta,
Orty-

Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus,
Turnus Ityn, Cloniumq; Dioxippum, Promulumq;
Et Sagarim, & ſummis ſtantem pro turribus Idam:
Privernũ Capys. hũc primò levis haſta Themillæ
Strinxerat: ille manum, projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit. ergo alis allapſa ſagitta,
Et lævo infixa eſt lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Inſignis facie: genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Martis luco, Simæthia circum
Flumina: pinguis ubi, & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam, poſitis Mezentius armis,
Ipſe ter adducta circum caput egit habena,
Et media adverſi liquefacto tempora plumbo
Diſcidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bellum celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces
Aſcanius, fortemque manu fudiſſe Numanum;
Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam nuper thalamo ſociatus habebat.
Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque novo præcordia regno
Ibat, & ingenti ſeſe clamore ferebat:
Non pudet obſidione iterùm, valloque teneri
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt.
Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hìc Atridæ, nec fandi fictor Ulyſſes:
Durum à ſtirpe genus: gnatos ad flumina primùm
Deferimus, ſævoque gelu duramus, & undis,
Venatu invigilant pueri, ſilvaſque fatigant,
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum, parvoque aſſueta juventus,
Aut raſtris terrã domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, verſaque juvencum
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus, ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Vobis picta croco, & fulgenti murice veſtis,
Deſidiæ cordi, juvat indulgere choreis:

Et

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neq;enim Phryges, ite per alta
Dindyma: ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum,
Tympana vos, buxuſque vocat Berecyntia matris
Idææ: ſinite arma viris, & cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius, nervoque obverſus equino
Contendit telum, diverſaque brachia ducens.
Conſtitit ante Jovem ſupplex per vota precatus:
Juppiter omnipotens audacibus annue cœptis,
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona,
Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentē:
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
Audiit, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit lævum; ſonat unà lethifer arcus,
Et fugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & cava tēpora ferro
Traiicit: i, verbis virtutem illude ſuperbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittūt.
Hęc tantùm Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies, urbemque videbat,
Nube ſedens, atque his victorem affatur Julum:
Macte, nova virtute, puer, ſic itur ad aſtra,
Dis genite, & geniture deos. jure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troja capit. ſimul hæc effatus, ab alto
Æthere ſe mittit, ſpirantes dimovet auras,
Aſcaniumque petit. forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten. hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos.
Tum comitem Aſcanio pater addidit. ibat Apollo
Omnia longævo ſimilis, vocemque coloremque,
Et crines albos, & ſæva ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Julum:
Sit ſatis, Æneide, telis impune Numanum
Oppetiiſſe tuis. primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non invidet armis.
Cætera parce puer bello. ſic orſus Apollo
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.

Agnovere deum procères, divinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fuga ſenſere ſonantẽ.
Ergo avidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus.
Succedunt, animaſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis. tum ſcuta, cavæque
Dant ſonitum flictu galeæ: pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab Occaſu veniens pluvialibus Hædis
Verberat imber humũ, quã multa grandine nimbi
In vada prçcipitant, cùm Jupiter horridus Auſtris
Torquet aquoſã hyemẽ, & cçlo cava nubila rũpit.
Pandarus, & Bitias, Idæo Alcanore creti,
Quos Jovis eduxit luco ſylveſtris Hiera,
Abietibus juvenes patriis, & montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hoſtem:
Ipſi intus dextra, ac læva pro turribus aſtant
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci.
Quales aeriæ liquentia flumina circùm,
Sive Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt: aditus Rutuli ut videre patentes,
Continuò Quercens, & pulcher Equiçolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon
Agminibus totis aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ,
Et jam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audẽt.
Ductori Turno, diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius, hoſtem
Fervere cæde nova, & portas præbere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus ira,
Dardaniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos:
Et primum Antipathem, is enim ſe primus agebat,
Thebana de matre, nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo, volat Itala cornus
Aera per tenuem, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit, reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.

Tum Meropem, atque Erymantha manu, tum ſternit Aphidnum,
Tum Bitiam ardentem oculis, animiſq; frementem.
Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dediſſet,
Sed magnum ſtridens contorta Phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquama lorica fidelis, & auro
Suſtinuit. collapſa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, & clypeum ſuper intonat ingens.
Qualis in Euboico Bajarum litore quondam
Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
Conſtructam jaciunt ponto: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit.
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ.
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumq; cubile
Inarime, Jovis imperiis impoſta Typhoeo.
Hic Mars armipotens animum, vireſque Latinis
Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit,
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Undique conveniunt; quoniam data copia pugnæ,
Bellatorque animo Deus incidit.
Pandarus ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res,
Portam vi multa converſo cardine torquet,
Obnoxius latis humeris, multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes,
Demens, qui Rutulum in medio non agmine regē
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò nova lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inviſam, atq immania membra
Turbati ſubito Æneadæ, tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ fervidus ira,
Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:
Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram:
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Di-

Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet, ſummis adnixus viribus haſtam.
Excepere auræ vulnus, Saturnia Juno
Detorſit veniens: portæque infigitur haſta:
At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
Effugies: neque enim is teli, nec vulneris auctor.
Sic ait: & ſublatum alte conſurgit in enſem;
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus: ingenti concuſſa eſt pondere tellus.
Collapſos artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput, atque illuc humero ex utroq; pependit.
Diffugiunt verſi trepida formidine Troes:
Et, ſi continuò victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu ſocióſq; immittere portis,
Ultimus ille dies bello, gentique fuiſſet:
Sed furor ardentem, cædiſque inſana cupido
Egit in adverſos.
Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum: Juno vires, animumque miniſtrat.
Addit Halyn comitem, & confixa Phegea parma:
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrumq; Haliumq; Noemonaq; Prytaninque
Lyncea tendentem contra, ſocioſque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat. huic uno dejectum comminus ictu
Cum galea longe jacuit caput. inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare veneno:
Et Clytium Æolidem; & amicum Cretea Muſis,
Cretea Muſarum comitem, cui carmina ſemper,
Et citharæ cordi, numeroſque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virũ, pugnaſq; canebat.
Tandem ductores, audita cæde ſuorum,
Conveniunt Teucri, Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Palanteſque vident ſocios, hoſtemque receptum.
Et Mneſtheus: quò deinde fugã? quo tẽditis, inquit.
Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo, & veſtris, ò cives, undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?

Non infelicis patriæ, veterumque deorum,
Et magni Æneæ ſegnes miſeretque, pudetque?
Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem, quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum: ceu ſævum turba leonem
Cùm telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens retro redit, & neque terga
Ira dare, aut virtus patitur: nec tendere contra,
Ille quidem hoc cupiens, potis eſt, per tela, viroſque
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat ira.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes:
Bis converſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris properè coit omnis in unum;
Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere: aeriam cœlo nam Jupiter Irim
Demiſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: injectis ſic undique telis
Obruitur: ſtrepit aſſiduo cava tempora circùm
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt;
Diſcuſſæque jubæ capiti: nec ſufficit umbo
Ictibus, ingeminant haſtis & Troes, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum, nec reſpirare poteſtas,
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit: ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis,
Et lætum ſociis abluta cæde remiſit.

ÆNEI-

ÆNEIDOS LIB. X.

ARG. Juppiter convocato deorum concilio, ad concordiam eos hortatur. Trojani obſeſſi ſeſe pro viribus defendunt. Æneas interim triginta navium claſſe ad ſuos revenit. Utrimque acriter pugnatur, Pallas, Lauſus, atque Mezentius intereunt.

PANDITUR intereà domus omnipotentis Olympi,
Conciliumq; vocat divûm pater, atq; hominum rex
Sideream in ſedem: terras unde arduus omnes,
Caſtraq; Dardanidum aſpectat, populoſq; Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus: incipit ipſe.
Cælicolæ magni, quænam ſententia vobis
Verſa retro? tantùmque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quę contra vetitum diſcordia? quis metus aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnæ, ne arceſſite, tempus:
Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.
Nunc ſinite, & placitum læti componite fœdus.
Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, ò hominum, divumque æterna poteſtas,
Nāq; aliud quid ſit, quod jam implorare queamus?
Cernis, ut inſultent Rutuli, Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teucros:
Quin intra portas, atque ipſis prœlia miſcent
Aggeribus murorum, & inundant ſanguine foſſæ,
Æneas ignarus abeſt, numquamne levari
Obſidione ſines? muris iterùm imminet hoſtis
Naſcentis Trojæ: nec non exercitus alter.
Atque iterùm in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis
Tydeides. equidem, credo, mea vulnera reſtant:
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si ſine pace tua: atque invito numine Troes
Italiam petiere; luant peccata: neque illos

Juveris auxilio, ſin tot reſponſa ſecuti,
Quæ ſuperi, Maneſque dabant, cur nunc tua quiſquam
Flectere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata?
Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentes
Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) movet, & ſuperis immiſſa repentè
Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
Nil ſuper imperio moveor: ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
Dura: per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
Excidia obteſtor: liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſane ignotis jactetur in undis,
Et, quamcumque viam dederit fortuna, ſequatur.
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atq; Cythera,
Idaliæ domus. poſitis inglorius armis
Exigat hic ævum, magna ditione jubeto
Carthago premat Auſoniam: nibil urbibus inde
Obſtabit Tyriis. quid peſtem evadere belli
Juvit, & Argolicos medium fugiſſe per ignes?
Totque maris, vaſtæque exhauſta pericula terræ.
Dum Latium Teucri, recidivaq; Pergama quærunt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum, quo Troja fuit? Xanthū, & Simoenta
Redde oro miſeris: iterùmque revolvere caſus
Da pater Iliacos Teucris: tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Æneam hominum quiſquam, divumque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam petiit fatis auctoribus: eſto,
Caſſandræ impulſus Furiis: num linquere caſtra
Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
Egit? ubi hic Juno, demiſſave nubibus Iris?
Indignum eſt, Italos Trojam circumdare flammis,
Na-

Naſcentem, & patria Turnum conſiſtere terra;
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid, face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prędas?
Quid, ſoceros legere, & gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus ſubducere Grajûm,
Proque viro nebulam, & ventos obtendere inanes,
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe, nefandum eſt.
Æneas ignarus abeſt, ignarus & abſit.
Eſt Paphos, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera:
Quid gravidā bellis urbē, & corda aſpera tentas?
Noſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achivis
Objecit? quæ cauſa fuit conſurgere in arma
Europamque, Aſiamque, & fœdera ſolvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud juſtis aſſurgis, & irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno, cunctique fremebant
Cœlicolæ aſſenſu vario: ceu flamina prima
Cum deprenſa fremunt ſylvis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotēs, rerum cui ſumma poteſtas,
Infit. eo dicente, deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus; ſilet arduus æther:
Tū Zephyri poſuere: premit placida æquora pōtus.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios conjungi fędere Teucris
Haud licitum eſt, nec veſtra capit diſcordia finē:
Quæ cuique eſt fortuna hodie, quam quiſque
 ſecat ſpem,
Tros, Rutuluſque fuat, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italûm caſtra obſidione tenentur,
Sive errore malo Trojæ, monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſolvo, ſua cuique exorſa laborem,
Fortunamque ferent. rex Juppiter omnibus idem.
FATA viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes, atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi: ſolio tum Juppiter aureo

Surgit, cælicolæ medium quem ad limina ducunt.
Intereà Rutuli portis circùm omnibus inſtant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis:
Aſt legio Æneadum vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes ulla fugæ: miſeri ſtant turribus altis
Necquicquam, & rara muros cinxere corona.
Jaſius Imbraſides, Hicetaoniuſque Thymœtes,
Aſſaracique duo, & ſenior cum Caſtore Tybris,
Prima acies, hos germani, Sarpedonis ambo,
Et Clarus. & Hæmon Lycia comitantur ab alta,
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrneſius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis,
Moliriqne ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum:
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem,
Incluſum buxo, aut Oricia terebintho
Lucet ebur; fuſos cervix cui lactea crines
Accipit, & molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Iſmare, gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant, media Æneas freta nocte ſecabat.
Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis,
Regē adit, & regi memorat nomenque, genuſque;
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ ſit fiducia rebus,
Admonet, immiſcetque preces. haud fit mora, Tarchon
Jungit opes, fœduſque ferit, tum libera fatis
Claſſem conſcendit, juſſis gens Lydia divûm
Externo commiſſa duci. Æneia puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.

Hic

Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios. Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, jam quærit ſidera opacæ
Noctis iter, jam quæ paſſus terraque, marique.
Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque movete,
Quæ manus intereà Tuſcis comitetur ab oris
Ænean, armentque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus ærata Princeps ſecat æquora Tigri:
Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Cluſi,
Quique urbem liquere Coſas: quis tela, ſagittæ,
Corytique leves humeris, & letifer arcus.
Unà torvus Abas: huic totum inſignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos
Inſula, inexhauſtis Chalybum generoſa metallis,
Tertius, ille hominum, divumque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſydera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes,
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Piſæ,
Urbs Etruſca ſolo, ſequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens, & verſicoloribus armis.
Tercentum adiiciunt: mens omnibus una ſequêdi,
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis,
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te Ligurum ductor fortiſſime bello
Tranſierim, Cycne, & paucis comitate Cupavo:
Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ,
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeas inter frondes, umbramque ſororum
Dum canit, & mæſtum Muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe catervas
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis immanè minatur
Arduus, & longa ſulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris
Fatidicæ Mantus, & Tuſci filius amnis:
Qui muros, matriſque dedit tibi Mantua nomen,
Mantua dives avis, ſed non genus omnibus unum.

Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſa caput populis, Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens. ſpumāt vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in Priſtin deſinit alvus;
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojæ, & campos ſalis ære ſecabant.
Jamque dies cœlo conceſſerat: almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum;
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clavumque regit, veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum, nymphæ, quas alma Cybelle
Numen habere maris, nymphaſque è navibus eſſe
Juſſerat. innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot priùs æratæ ſteterant ad litora proræ.
Agnoſcunt longè regem, luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens, dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac læva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum alloquitur: vigilaſne deûm gens,
Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi nymphæ, claſſis tua, perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus, flammaque premebat:
Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. hanc genitrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe Deas, ævumque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro, foſſiſque tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenet forti permixtus Etruſco
Arcas eques. medias illi opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, & Aurora ſocios veniente vocari (ipſe
Primus in arma jube, & clypeum cape, quem dedit
Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putaris,

In-

Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat: & dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
Ocyor & jaculo, & ventos æquante ſagitta:
Inde aliæ celerant curſus. ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades, animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera adſpectās convexa precatur:
Alma parens Idæa deùm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones,
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu ritè propinques
Augurium. Phrygibuſque adſis pede diva ſecūdo.
Tantum effatus: & intereà revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Jamque in conſpectu Teucros habet, & ſua caſtra
Stans celſa in puppi, clypeum tum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem, clamorem ad ſydera tollunt
Dardanidæ e muris. SPES addita ſuſcitat iras.
Tela manu jaciunt: quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi, ducibuſque ea mira videri
Auſoniis, donec verſas ad litora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtiſque, ac vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes;
Non ſecus, ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei, lugubrè rubent, aut Sirius ardor:
Ille ſitim, morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Litora præripere, & venientes pellere terra:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Quod votis optaſtis, adeſt, perfringere dextra:
In manibus Mars ipſe, viri, nunc conjugis eſto
Quiſque ſuæ, tectique memor: nunc magna referre
Facta patrum, laudes, ultro occurramus ad undā,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
AUDENTES Fortuna juvat.
Hæc ait, & ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Intereà Æneas ſocios de puppibus altis

Pontibus exponit : multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, & brevibus ſe credere ſaltu;
Per remos alii, ſpeculatus litora Tarchon,
Qua vada nō ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu,
Advertit ſubitò proras, ſocioſque precatur:
Nunc, ò lecta manus, validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates, inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina,
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo,
Arrepta tellure ſemel, quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon ſocii conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates arvis inferre Latinis;
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedere carinæ
Omnes innocuæ, ſed non puppis tua Tarchon.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps ſuſtentata diù, fluctuſque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis;
Fragmina remorum, quos & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul unda relabens,
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in litore ſiſtit,
Signa canunt. primus turmas invaſit agreſtes
Æneas, omen pugnæ, ſtravitque Latinos,
Occiſo Therone, virum qui maximus ultrò
Æneam petit: huic gladio perque ærea ſcuta;
Per tunicam ſqualleſtem auro, latus haurit apertu,
Inde Lycam ferit, exſectum jam matre perempta;
Et tibi Phœbe ſacrum: caſus evadere ferri
Gui licuit parvo, nec longe Ciſſea durum,
Immanémque Gyan, ſternentes agmina clava,
Dejecit letho: nihil illos Herculis arma.
Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, uſque graves dum terra labores
Præbuit. ecce, Pharo voces dum jactat inertes,
Intorquens jaculum clamanti ſiſtit in ore.
Tu quoque, flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytiū infelix; nova gaudia, Cydon,
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande jaceres,
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies, ſeptem numero, ſeptenaque tela
Coniiciunt. partim galea, clypeoque reſultant
Irri-

Irrita: deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. fidum Æneas affatur Achatem:
Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtrà
Torſerit in Rutulos) ſteterunt quæ in corpore Grajum
Iliacis campis. tum magnam corripit haſtam,
Et jacit, illa volans clypei tranſverberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra. trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem:
Dexteraq; ex humero nervis moribunda pependit,
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: ſed non & figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hìc Curibus, fidens primævo corpore, Lauſus
Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus haſta,
Sub mentum graviter preſſa, pariterque loquentis
Vocem, animamque rapit trajecto gutture; at ille
Frõte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios Boreæ de gente ſuprema;
Et tres, quos Idas pater, & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. occurrit Aleſus,
Auruncæque manus: ſubit & Neptunia proles;
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniæ. magno diſcordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis, & viribus æquis;
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diù: ſtant obnixi omnia contra:
Haud aliter Trojanæ acies, acieſque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir,
At pater ex alia, qua ſaxa rotantia latè
Intulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis,
Arcadas inſuetos acies inferre pedeſtres
Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci;
Aſpera quis natura loci dimittere quando
Suaſit equos: unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accẽdit amaris:
Quò fugitis ſocii? per vos, & fortia facta,
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella;
Spemq; meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudis,
Fidite ne pedibus, ferro rumpenda per hoſtes

Eſt via, quà globus ille virùm denſiſſimus urget;
Hac vos, & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis animæque, manuſque.
Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
Deeſt jam terra fugæ: pelago Trojamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primùm, fatis adductus iniquis,
Fit Lagus: hunc magno vellit dum pōdere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium quà ſpina dedit, haſtamque receptat
Oſſibus hærentem, quem nō ſuper occupat Hisbō,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis
Excipit, atq; enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthelenum petit, & Rhæti de gente vetuſta
Anchemolum thalamos auſum inceſtare novercę.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia, Laridæ, Thymberque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput Evādrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum Laridæ dextera quærit:
Semianimeſque micant digiti, ferrumq; retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, mixtus dolor, & pudor armat in hoſtes.
Tùm Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Traiicit. hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo.
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhęteus intercipit, optime Theutra,
Te fugiens, fratremque Tyren, curruque volutus
Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arva:
Ac velut optato, ventis æſtate coortis,
Diſperſa immittit ſylvis incendia paſtor:
Correptis ſubitò mediis, extenditur unà
Horrida per latos acies vulcania campos;
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes:
Non aliter ſocium virtus coit omnis in unum,
Teque juvat Palla. ſed bellis acer Alæſus
Tendit in adverſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe
Elatam in jugulum; ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſa-

Oſſaque diſpergit cerebro permiſta cruento.
Fata canens ſylvis genitor celarat Alæſum.
Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit,
Injecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Evandri, quem ſic Pallas petit ante precatus.
Da nunc, Tybri pater, ferro, quod miſſile libro,
Fortunam, atque viam duri per pectus Alæſi.
Hæc arma, exuviaſque viri tua quercus habebit.
Audiit illa deus. dum texit Imaona Alæſus
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
Oppoſitum interimit, pugnæ nodumque, moramq;
Sternitur Arcadiæ proles: ſternuntur Etruſci,
Et vos ô Graiis imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibuſque, & viribus æquis:
Extremi addenſant acies: nec turba moveri
Tela, manuſque ſinit. hinc Pallas inſtat, & urget,
Hinc contra Lauſus. nec multùm diſcrepat ætas:
Egregii forma, ſed queis fortuna negarat
In patriam reditus. ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent majore ſub hoſte.
Intereà ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum, qui volucri curru medium ſecat agmen.
Ut vidit ſocios, Tempus deſiſtere pugnæ:
Solus ego in Pallanta feror; ſoli mihi Pallas
Debetur, cuperem; ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait: & ſocii ceſſerunt æquore juſſo.
At Rutulum abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno, corpuſque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu;
Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut letho inſigni: ſorti pater æquus utrique eſt:
Tolle minas. fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.
Deſiluit Turnus bijugis: pedes apparat ire
Comminus. utque leo, ſpecula cùm vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat: haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
Ire prior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum

Viribus imparibus, magnumq; ita ad æthera fatur:
Per patris hoſpitium, & mēſas, quas advena adiſti
Te precor, Alcide, cæptis ingentibus adſis:
Cernat ſeminecí ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrymaſq; effudit inanes:
Tum genitor gnatum dictis affatur amicis:
Stat ſua cuiq; dies; breve, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ; ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mænibus altis
Tot gnati cecidere deûm: quin occidit unà
Sarpedon, mea progenies: etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi:
Sic ait, atque oculos Rutulorum reiicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam,
Vaginaque cava fulgentem deripit enſem.
Illa volans, humeris ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diù librans jacit, atque ita fatur:
Adſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum,
Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu.
Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtrà de vulnere telum:
Una eademq; via ſanguiſque, animuſq; ſequuntur,
Corruit in vulnus: ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quam Turnus ſuper aſſiſtens ſic ore profatur.
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quidquid ſolamen humandi eſt,
Largior: haud illi ſtabunt Æneja parvo
Hoſpitia, & lævo preſſit pede talia fatus,
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas: una ſub nocte jugali
Cæſa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti:
Quæ Clonus Eurytides multo cælaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat ſpolio, gaudetque potitus;

NESCIA mens hominum fati, ſortiſque futuræ.
Et ſervare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cùm optaverit emptum
Intactum Pallanta, & cùm ſpolia iſta, diemque
Oderit. at ſocii multo gemitu, lacrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti;
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ, tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumq; per agmen
Ardens limitem agit ferro, te, Turne, ſuperbum
Cæde nova, quærens. Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ, quas advena primus
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quattuor hìc juvenes, totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam cùm tenderet haſtam,
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſupervolat haſta:
Et genua amplectens effatur talia ſupplex;
Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Juli,
Te precor, hanc animam ſerves natoque, patrique
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti. ſunt auri pondera facti,
Infectique mihi. non hìc victoria Teucrum
Vertitur: haud anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti, atque Auri memoras quæ multa talenta;
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Julus.
Sic fatus, galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi, Triviæq; ſacerdos,
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veſte, atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumq; ſuperſtãs
Immolat, ingentique umbra tegit. arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradive trophæum.
Inſtaurant acies, Vulcani ſtirpe creatus

Cæcu-

Viribus imparibus, magnumq; ita ad æthera fatur:
Per patris hoſpitium, & mēſas, quas advena adiſti
Te precor, Alcide, cæptis ingentibus adſis:
Cernat ſeminecí ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrymaſq; effudit inanes:
Tum genitor gnatum dictis affatur amicis:
Stat ſua cuiq; dies; breve, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ; ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mænibus altis
Tot gnati cecidere deûm: quin occidit unà
Sarpedon, mea progenies: etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi:
Sic ait, atque oculos Rutulorum reiicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam,
Vaginaque cava fulgentem deripit enſem.
Illa volans, humeris ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diù librans jacit, atque ita fatur:
Adſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum,
Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu.
Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtrà de vulnere telum:
Una eademq; via ſanguiſque, animuſq; ſequuntur,
Corruit in vulnus: ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quam Turnus ſuper aſſiſtens ſic ore profatur.
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quidquid ſolamen humandi eſt,
Largior: haud illi ſtabunt Æneja parvo
Hoſpitia, & lævo preſſit pede talia fatus,
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas: una ſub nocte jugali
Cæſa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti:
Quæ Clonus Eurytides multo cælaverat auro:
Quo nunc Turnus ovat ſpolio, gaudetque potitus;

NESCIA mens hominum fati, ſortiſque futuræ
Et ſervare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cùm optaverit emptum
Intactum Pallanta, & cùm ſpolia iſta, diemque
Oderit. at ſocii multo gemitu, lacrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti;
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ, tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumq; per agmen
Ardens limitem agit ferro, te, Turne, ſuperbum
Cæde nova, quærens. Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ, quas advena primus
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quattuor hìc juvenes, totidem, quos educat Uſens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam cùm tenderet haſtam,
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſupervolat haſta:
Et genua amplectens effatur talia ſupplex;
Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Juli,
Te precor, hanc animam ſerves natoque, patrique
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti. ſunt auri pondera facti,
Infectique mihi. non hìc victoria Teucrum
Vertitur: haud anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti, atque Auri memoras quæ multa talenta;
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Julus,
Sic fatus, galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi, Triviæq; ſacerdos,
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veſte, atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumq; ſuperſtãs
Immolat, ingentique umbra tegit. arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradive trophæum.
Inſtaurant acies, Vulcani ſtirpe creatus

Cæculus,& veniens Marſorum montibus Umbro:
Dardanides contra fuit: Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille,aliquid magnum, vimq; affore verbo
Crediderat, cæloque animum fortaſſe ferebat,
Canitiemque ſibi, & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Sylvicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit. ille reducta
Loricam, clypeique ingens onus impedit haſta.
Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ: truncumque repente
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur:
Iſtic nunc metuende jace: non te optima mater
Condet humi,patriove onerabit mẽbra ſepulchro
Alitibus linquere feris: aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſque impaſti vulnera lambent.
Protinus Antæum,& Lycam,prima agmina Turni,
Proſequitur,fortemq;Numam,fulvumq;Camertẽ
Magnanimo Volſcente ſatum: ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum,& tacitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque arſiſſe, Jovis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes:
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
Ut ſemel intepuit mucro: quin ecce Niphæi
Quadrijuges in equos,adverſaque pectora tendit:
Atque illi longè gradientem, & dira frementem
Ut videre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem,rapiuntque ad litora currus.
Intereà bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes,
Irruit, adverſaque ingens apparuit haſta,
Cui Liger:
Non Diomedis equos, non currus cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis, & ævi
His dabitur terris. Veſano talia latè
Dicta volant Ligeri: ſed non & Trojus heros
Dicta parat contra:jaculum nam torquet in hoſtẽ.
Lucagus ut pronus pendens in verbera telo

Ad-

Admovit bijugos, projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei; tum lævum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus umbræ:
Ipſe rotis ſaliens juga deſeris. hæc ita fatus,
Arripuit bijugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, ſine hanc animã, & miſerere precãtis.
Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne deſere frater.
Tum, latebras animæ, pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ, vel turbinis atri
More furens, tandẽ erumpunt, & caſtra relinquunt
Aſcanius puer, & nequicquam obſeſſa juventus.
Junonem intereà compellat Juppiter ultro:
O germana mihi, atque eadem gratiſſima conjux,
Ut rebare, Venus, nec te ſententia fallit,
Trojanas ſuſtentat opes, non vivida bello
Dextra viris, animuſque ferox; patienſque pericli.
Cui Juno ſubmiſſa: Quid, ò pulcherrime conjux,
Sollicitas ægram, & tua triſtia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamq; eſſe decebat,
Vis in amore foret. non hoc mihi namque negares
Omnipotens, quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti.
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen:
Pilumnuſque illi quartus pater; & tua larga
Sæpe manu: multiſque oneravit limina donis.
Cui rex ætherei breviter ſic fatur Olympi:
Si mora præſentis lethi, tempuſque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis:
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe vacat: ſin altior iſtis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri,
Mutarive putas bellum, ſpes paſcis inanes.
Cui Juno illacrymans, Quid ſi, quod voce gravaris,
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?

Nunc

Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror: quod ut ò potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua, qui potes, orſa reflectas.
Hæc ubi dicta dedit, cælo ſe protinus alto
Miſit, agens hyemem nimbo ſuccincta per auras,
Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petivit.
Tum dea nube cava tenuem ſine viribus umbram
In faciem Æneæ, viſu mirabile monſtrum.
Dardaniis ornat telis, clypeumque, jubaſque
Divini aſſimulat capitis: dat inania verba,
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis.
Morte obita, quales fama eſt volitare figuras.
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exſultat imago,
Irritatque virum telis, & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Coniicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum verò Ænean averſum ut cedere Turnus
Credidit, atq; animo ſpem turbidus hauſit inanem;
Quò fugis, Ænea? thalamos ne deſere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Fortè ratis celſi conjuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato.
Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſe ſe trepida Æneæ fugientis imago
Coniicit in latebras; nec Turnus ſegnior inſtat,
Exſuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat; rumpit Saturnia funem,
Avulſamque rapit revoluta per æquora navim.
Illum autem Æneas abſentem in prœlia poſcit;
Obvia multa virum demittit corpora morti,
Tum levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cum Turnum medio intereà fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
Et duplices cum voce manus ad ſydera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti, & tales voluiſti expendere pœnas? (cet?
Quò feror? unde abii? quæ me fuga? quemve redu-
Laurenteſne iterùm muros, aut caſtra videbo?
Quid manus illa virùm, qui me, meaq; arma ſecuti?
Quo-

Quoſque, nefas, omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
Accipio, quid agam? aut quę jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos ò potius miſereſcite venti:
Iu rupes, in ſaxa, volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, ſævifque vadis immittite Syrtes;
Quò neq; me Rutuli, neq; conſcia fama ſequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc:
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem;
Fluctibus an jaciat mediis, & litora nando
Curva petat, Teucrumq; iterùm ſe reddat in arma.
Ter conatus utramque viam; ter maxima Juno
Continuit, juvenemque animo miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuque, æſtuque ſecundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis intereà monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Uni, odiiſque viro, teliſque frequentibus inſtant.
Ille velut rupes, vaſtum quæ prodit in æquor
Obvia ventorum Furiis, expoſtaque ponto;
Vim cunctam, atque minas perfert cæliq; mariſque
Ipſa immota manens; prolem Dolichaonis Hebrũ
Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumq; fugacẽ
Sed Latagum ſaxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os, faciemque adverſam poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit, armaque Lauſo
Donat habere humeris, & vertice figere criſtas.
Necnon Evantem Phrygium, Paridiſque Mimanta
Æqualem comitem: una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Ciſſeis regina Parin creat: urbe paterna
Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
At velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque Laurentia, ſylva
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia vẽtum eſt,
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos;
Nec cuiquam iraſci, propiuſve accedere virtus:
Sed jaculis, tutiſque procul clamoribus inſtant.
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,

Non

Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longè. & vaſto clamore laceſſunt.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Grajus homo, infectos linquens profugus Hymenęos;
Hunc ubi miſcentem longè media agmina vidit
Purpureum pennis, & pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans,
(Suadet enim veſana fames) ſi fortè fugacem
Conſpexit capreã, aut ſurgentem in cornua cervũ,
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum exſpirans, infractaq; tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jacta cæcum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit, haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus, & haſta,
Pars belli haud tremẽda viris, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii lætum pæana ſecuti.
Ille autem exſpirans; Non me, quicumq; es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atq; eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira:
Nunc morere; aſt de me divûm pater, atque hominum rex
Viderit, hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cędicus Alcathoum obtruncat. Sacrator Hydaſpẽ.
Partheniumq; Rapo, & prædurum viribus Orſen;
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericatem:
Illum infrænis equi lapſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes; & Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Deiicit, Atronium Salius, Saliumque Neacles,
Inſignis jaculo, & longe fallente ſagitta.
Jam gravis æquabat luctus, & mutua Mavors
Funera; cædebant pariter, pariterque ruebant

Vi-

Victores, victique: neque his fuga nota, neque illis.
Dii Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Juno:
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At verò ingentem quatiens Mezentius haſtam,
Turbidus ingreditur campo, quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna, viam ſcindēs, humero ſupereminet undas:
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat: manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſua ſtat,
Atque oculis ſpatium emenſus, quantū ſatis haſtæ,
Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro,
Nunc adſint: voveo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis, ipſum te, Lauſe, trophæum
Æneæ: dixit: ſtridentemque eminus haſtam
Jecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Anthorem latus inter, & ilia figit:
Herculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Evandro, atque Itala conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cælumque
Adſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine, ſed vires haud pertulit. ocyus enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit à femore, & trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus, lacrymæque per ora volutæ:
Hic mortis duræ caſum, tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem, nec te juvenis memorande ſilebo;
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoque inimicum haſtile trahebat.
Proripuit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis:
Jamque aſſurgentis dextræ, plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit. ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum

Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaque coniiciunt, proturbantq; eminus hoſtem
Miſſilibus, furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis, diffugit arator
Omnis & agricola; & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris, ut poſſint, Sole reducto,
Exercere diem. ſic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum detinet, omnes
Suſtinet, & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur:
Quo moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. nec minus ille
Exultat demens: ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt. validum namque exigit enſem,
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Tranſiit & parmam mucro, levia arma, minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro,
Implevitque ſinum ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit mæſta ad Manes, corpuſque reliquit.
At verò ut vultum vidit morientis, & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit,
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Æneæ magni dextra cadis, increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terra ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Intereà genitor Tiberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis, corpuſque levabat
Arboris acclinis trunco. procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia arma quieſcunt,
Stant lecti circùm juvenes: ipſe æger anhelans
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam:
Multa ſuper Lauſo rogitat, multoſque remittit,
Qui revocent, mæſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.

Agno-

Agnovit longè gemitum præſaga mali mens:
Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret.
Tantane me tenuit vivendi, gnate, voluptas,
Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ,
Quē genui? tuane hæc genitor per vulnera ſervor,
Morte tua vivens? heu, nunc miſero mihi demum
Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
Idem ego, gnate, tuum maculavi crimine nomen
Pulſus ob invidiam ſolio, ſceptriſque paternis.
Debueram patriæ pœnas, odiiſque meorum:
Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſem.
Nunc vivo: neq; adhuc homines, lucēq; relinquo?
Sed linquam. ſimul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur; &, quamquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus, equum duci jubet: hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus: alloquitur mærentem, & talibus inſit:
Rhœbe diù (RES ſi qua diù mortalibus ulla eſt)
Viximus: aut hodie victor ſpolia illa cruenta,
Et caput Æneæ referes, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum; aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim, fortiſſime, credo
Juſſa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
Dixit, & exceptus tergo conſueta locavit
Membra, manuſq; ambas jaculis oneravit acutis,
Ære caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in medios rapidus dedit. æſtuat ingens
Imo in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus;
Atque hic Æneam magna ter voce vocavit,
Æneas agnovit eum, lætuſque precatur,
Sic pater ille deùm faciat, ſic altus Apollo;
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infeſta ſubit obvius haſta.
Ille autem: Quid me erepto, ſæviſſime, gnato
Terres? hæc via ſola fuit, qua perdere poſſes:
Nec mortem horremus, nec divùm parcimus ulli:
Deſine, jam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. dixit, telumque intorſit in hoſtem.
Inde aliud ſuper, atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro, ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circùm adſtantem lævos equitavit in orbes,

Tela manu jaciens: ter ſecum Trojus heros
Immanem ærato circumfert tegmine ſilvam,
Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, & urgetur pugna congreſſus iniqua;
Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo,
Clamore incendunt cœlum Troeſque, Latinique,
Advolat Æneas, vaginaque eripit enſem,
Et ſuper hæc, ubi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentemque recepit:
Hoſtis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas: nec ſic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Unum hoc per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro,
Corpus humo patiare tegi. ſcio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc oro defende furorem,
Et me conſortem gnati concede ſepulchro.
Hæc loquitur, juguloq; haud inſcius accipit enſẽ,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

ÆNEIDOS LIB. XI.

ARG. Æneas, occiſo Mezentio, Marti trophæum erigit. Utrinque cæſis ſepulturæ honos redditur. Diomedes Latinis ſociare arma negat. Drances, & Turnus ſe mutuis conviciis proſcindunt. Equeſtre prælium dubio eventu committitur, verùm Camillæ nece conſternati Rutuli ſe ſe in fugam recipiunt.

OCEANUM intereà ſurgens Aurora reliquit.
Æneas (quamquam & ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens eſt)
Vota deûm primo victor ſolvebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma.
Mezenti ducis exuvias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas.

Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum,
Perfoſſumque locis, clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios, namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum, ſic incipiens hortatur ovantes:
Maxima res effecta, viri: timor omnis abeſto,
Quod ſupereſt: hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ, manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis, muroſque Latinos.
Arma parate animis, & ſpe præſumite bellum;
Ne qua mora ignaros, ubi primùm vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris,
Impediat, ſegneſque metu ſententia tardet.
Intereà ſocios, inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ab imo eſt.
Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus; mæſtamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas; quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina greſſum,
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acœtes
Servabat ſenior: qui Parrhaſio Evandro
Armiger ante fuit, ſed non felicibus æquè
Tum comes auſpiciis caro datus ibat alumno.
Circùm omnes, famulùmq; manus, Trojanaq; turba,
Et meſtæ Iliades crinem de more ſolutæ.
Ut verò Æneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, mæſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput nivei fultum Pallantis, & ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
Te ne, inquit, miſerande puer, cùm læta veniret,
Invidit fortuna mihi, ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam, cùm me complexus euntem
Mittere in magnum imperium, metuenſq; moneret
Acres eſſe viros, cum dura prœlia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multùm captus inani
Fors, & vota facit, cumulatque altaria donis.

M 2 Nos

Nos juvenem exanimũ,& nil jam cœleſtibus ullis
Debentem vano mæſti comitamur honore.
Infelix gnati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides. at non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulſum adſpicies: nec ſoſpite dirum
Optabis gnato funus pater. hei mihi quantum
Præſidium Auſonia, & quantum tu perdis, Jule.
Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrymis, ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates, & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno,
Eſtructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agreſti ſublimẽ in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi,
Cui neq; fulgor adhuc, nec dum ſua forma receſſit,
Non jam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tunc geminas veſtes, oſtroque, auroque rigentes,
Extulit Æneas; quas illi, læta laborum,
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro:
Harum unam juveni, ſupremum, mœſtus honorẽ,
Induit, arſuraſque comas obnubit amictu:
Multaque prætereà Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos, & tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat, & poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas.
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:
Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus, poſitis inſignibus, Æthon
It lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.
Haſtam alii, galeamq; ferunt: nam cætera Turnus
Victor habet, tum mæſta phalanx, Teucrique ſequuntur.

Tyrrhenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longè comitum proceſſerat ordo:
Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas, eadem horrida belli
Fata vocant. ſalve æternum mihi, maxime Palla.
Æternumque Vale. nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ.
Nullum cum victis certamen, & æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam, ſocerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantes,
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna Latini
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum, ſedemque dediſſent,
Nec bellum cum gente gero. rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis.
Æquius huic Turno fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis:
Vixet, cui vitam deus, aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſupponite civibus ignem.
Dixerat Æneas. olli obſtupuere ſilentes:
Converſique oculos inter ſe, atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſemperque odiis, & crimine Drances
Infenſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Juſtitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos verò hæc patriam grati referemus ad urbem,
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat hæc, unàque omnes eadem ore fremebāt.
Bis ſenos pepigere dies, & pace ſequeſtra
Per ſilvas Teucri, mixtique impune Latini
Erravere jugis: ferro ſonat alta bipennis

Fraxinus; evertunt actas ad ſidera pinus.
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam fama volans tanti prænuntia luctus,
Evandrum, Evandrique domos, & mœnia cõplet,
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad porta ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuere faces; lucet via longo
Ordine flammarum, & latè diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina: quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, mæſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis eſt vis ulla tenere:
Sed venit in medios: pheretro Pallanta repoſto
Procumbit ſuper atq; hæret lacrymanſq; gemenſq;
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt:
Non hæc, ò Palla, dederas promiſſa parenti,
Cautius ut ſævo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantũ nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet.
Primitiæ juvenis miſeræ, belli que propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
Vota, precesſque meæ: tuque, ò ſanctiſſima conjux,
Felix morte tuâ, neque in hunc ſervata dolorem.
Contra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor: Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem;
Atque hęc pompa domũ me, nõ Pallanta, referret.
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera; nec quas
Junximus hoſpitio dextras; ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtra. quòd ſi immatura manebat
Mors gnatum, cæſis Volſcorum millibus ante;
Ducentem in Latium Teucros, cecidiſſe juvabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quàm pius Æneas & quam magni Phryges, & quã
Tyrrheniq; duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
Magna trophęa ferunt, quos dat tua dextera lethõ.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par ætas, & idem ſi robur ab annis,
Turne. ſed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inviſam, Pallante perempto,
Dextra cauſa tua eſt, Turnum gnatoque, patrique

Quam

Quam debere vides: meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus: non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed gnato Manes perferre ſub imos.
Aurora intereà miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera, atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarcon
Conſtituere pyras: huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum: ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cælum.
Ter circùm accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos: ter mœſtum funeris ignem
Luſtravere in equis, ululatuſque ore dedere,
Spargitur & tellus lacrymis, ſparguntur & arma.
It cælo clamorque virûm, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia, occiſis direpta Latinis,
Conjiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frænaque, ferventeſque rotas. pars munera nota,
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti,
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum litore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemiuſtaque ſervant
Buſta; nec avelli poſſent; nox humida donec
Invertit cælum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras, & corpora partim
Multa virûm terræ infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cætera, confuſæque ingentem cædis acervum,
Nec numero, nec honore cremant tũc undiq; vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cælo dimoverat umbram:
Mærentes altum cinerem, & confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Jam verò in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus,
Hic matres, miſeræque nurus, hic cara ſororum
Pectora mærentum, puerique parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turnique Hymenæos:
Ipſum armis, ipſumque jubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ, & primos ſibi poſcat honores.
Ingravat hæc ſævus Drances, ſolumque vocari
Teſtatur, ſolum poſci in certamina Turnum.

Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis ſuſtentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce ſuper mæſti magna Diomedis ab urbe
Legati reſponſa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum: nil dona, nec aurum,
Nec magnas valuiſſe preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano a b rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus:
Fatalem Æneam manifeſto Numine ferri
Admonet ira deum, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit.
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis: ſedet in mediis & maximus ævo,
Et primus ſceptris, haud læta fronte Latinus.
Atque hìc legatos Ætola ex urbe remiſſos,
Quæ referant, fari jubet, & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo: tunc facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens, ita farier infit:
Vidimus, ò cives, Diomedem, Argivaque caſtra,
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnes,
Contigimuſque manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Japygis agris.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi,
Munera præferimus, nomen, patriamq; docemus;
Qui bellũ intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos.
Auditis; ille hæc placido ſic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicũmque Iliacos ferro violavimus agros.
(Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſub altis.
Quot Simois premat ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expandimus omnes,
Vel Priamo miſeranda manus ſcit triſte Minervæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.
Militia ex illa diverſum ad litus abacti,
Atreides Protei Menelaus aduſque columnas
Exulat; Ætnæos vidit Cyclopas Ulyſſes.
Regna Neoptolemi referam; verſoſque Penates
Ido-

Idomenei, Libycove habitantes litore Locros?
Ipſe Myceneus magnorum ductor Achivum
Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit: devicta Aſia ſubſedit adulter.
Invidiſſe deos, patriis ut redditus oris,
Conjugium optatũ, & pulcram Calydona viderẽ?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis:
Fluminibuſque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia) & ſcopulos lacrymoſis vocibus implet.
Hæc adeò ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore, cùm ferro cœleſtia corpora demens
Appetii: & Veneris violavi vulnere dexteram.
Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta, bellum
Pergama; nec veterum memini, lætorve malorum.
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Æneam. ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus: experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtã.
Si duo præterea tales Idæa tuliſset
Terra viros; ultrò Inachias veniſset ad urbes
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quidquid apud duræ ceſsatum eſt mœnia Trojæ,
Hectoris, Æneæque manu victoria Grajum
Hæſit, & in decumum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis:
Hic pietate prior. coeant in fœdera dextræ,
Quà datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et, reſponſa ſimul quæ ſint, rex optime, regis
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati, variuſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremor: ceu, ſaxa morantur
Cùm rapidos amnes, clauſo fit gurgite murmur.
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primùm placati animi, & trepida ora quierunt,
Præfatus divos, ſolio rex infit ab alto:
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſse Latini,
Et vellem, & fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cùm muros obſidet hoſtis.
Bellum importunum, cives, cum gente deorum,
Invictiſque viris gerimus, quos nulla fatigant
Prœlia, nec victi poſsunt obſiſtere ferro.

Spem ſi quam accitis Ætolum habuiſtis in armis,
Ponite: ſpes ſibi quiſq; ſed hæc quã anguſta, videtis.
Cætera quâ rerum jacent perculſa ruina,
Ante oculos, interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec quemquam incuſo: potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit: toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam, & paucis, animos adhibete, docebo.
Eſt antiquus ager, Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum, fines ſuper uſque Sicanos,
Aurunci, Rutulique ſerunt, & vomere duros
Exercent colles, atque horum aſperrima paſcunt.
Hæc omnis regio, & celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum, & fœderis æquas
Dicamus leges, ſociosque in regna vocemus:
Conſidant, ſi tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines, aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro;
Bis denas Italo texamus robore naves,
Seu plures complere valent; jacet omnis ad undã
Materies: ipſi numerumque, modumque carinis
Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisque manu prætendere ramos,
Munera portantes, eboriſque, aurique talenta,
Et ſellam regni, trabeamque, inſignia noſtri.
Conſulite in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.
Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
Obliqua invidia, ſtimuliſque agitabat amaris,
Largus opum, & lingua melior, ſed frigida bello
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis, ô bone rex, cuncti ſe ſcire fatentur
Qui fortuna ferat populi, ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum, moreſque ſiniſtros
(Dicã equidẽ, licet arma mihi, mortemq; minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe urbem luctu, dum Troja tentat

Caſtra,

Caſtra, fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Unum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis, ducique jubes, unum optime regum
Adiicias: nec te ullius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero, digniſque Hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
Quòd ſi tantus habet mentes, & pectora terror;
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo:
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miſeros toties in aperta pericula cives
Proiicis? ô Latio caput horum, & cauſa malorum.
Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
Turne, ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
Primus ego, inviſum quem tu tibi fingis, & eſſe
Nil moror; en ſupplex venio: miſerere tuorum:
Pone animos, & pulſus abi: ſat funera fuſi
Vidimus, ingentes & deſolavimus agros.
Aut, ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
Concipis, & ſi adeò dotalis regia cordi eſt,
Aude atque adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet ut Turno contingat regia conjux,
Nos animæ viles, inhumata, infletaque turba,
Sternamur campis, etiam tu ſi qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum adſpice contra,
Qui vocat.
Talibus exarſit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem ſemper, Drance, tibi copia fandi,
Tum cùm bella manus poſcunt, patribuſq; vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tutò tibi magna volant, dum diſtinet hoſtem
Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio: ſolitum tibi; meque timoris
Argue tu, Drance, tot quando ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque trophæis
Inſignis agros: poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longè ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis: circumſtant undique muros.
Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi mavors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquam meritò fœdiſſime pulſum
Arguet? Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim

Sanguine, & Evandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias, & Pandarus ingens;
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello: capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis: proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonũ proceres Phrygia arma tre-
Nũc & Tydeides, & Lariſſæus Achilles (miſcunt,
Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus undas.
Vel cùm ſe pavidum contra mea jurgia fingit,
Artificis ſcelus, & formidine crimen acerbat,
Numquam animã talẽ dextra hac, abſiſte moveri,
Amittes; habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
Nũc ad te, & tua, magne pater conſulta revertor,
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, &, ſemel agmine verſo
Funditus occidimus. nec habet fortuna regreſſũ;
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quamquam ò ſi ſolitæ quidquam virtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios, fortunatuſque laborum,
Egregiuſque animi, qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, & humũ ſemel ore momordit.
Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italæ, populique ſupeſunt;
Sin & Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine: ſunt illis ſua funera, parque per omnes
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
MULTA dies, variuſque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius: multos alterna reviſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces: nec tarda ſequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.
Quòd ſi me ſolùm Teucri in certamina poſcunt;
Idque placet, tantùmq; bonis communibus obſto;
Non adeò has exoſa manus victoria fugit,

Ut tanta quidquam pro ſpe tentare recuſem,
Ibo animis contra: vel magnum prætet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet, vobis animam hanc, ſoceroque Latino
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devoveo. ſolum Æneas vocat? & vocet, oro.
Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira deorum,
Morte luat: ſive eſt virtus, & gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Æneas, aciemque movebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus implet,
Inſtructos acie Tiberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplò turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt, fremit arma juventus
Flent mæſti, muſſantq; patres: hinc undiq; clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras:
Haud ſecus atque alto in luco cùm forte catervæ
Conſedere avium, piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Immò, ait, ò cives, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruunt, nec plura locutus,
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu Voluſe armari Volſcorum edice maniplis,
Duc, ait, & Rutulos equites Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
Cætera, qua juſſo, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater, & magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
Dardanium Æneam, generumq; adſciverit urbi.
Præfodiunt alii portas, aut ſaxa, ſudeſque
Subvectant: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina: tunc muros varia cinxere corona
Matronæ, puerique: vocat labor ultimus omnes.
Nec non ad templū, ſummaſque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens, juxtaque comes Lavinia virgo,
Cauſa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.

Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mæſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli præſes Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.
Cingitur ipſe furens certatim in prœlia Turnus:
Jamque adeò Rutulum thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat enſem,
Fulgebatque alta decurrens aureus arce,
Exultatque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem.
Qualis ubi abruptis fugit præſepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in paſtus, armentaque tendit equarum,
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto;
Emicat, arrectiſque fremit cervicibus altè
Luxurians, luduntque jubæ per colla, per armos.
Obvia cui Volſcorum acie comitante Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit: quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, ſui meritò ſi qua eſt fiducia forti,
Audeo, & Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli;
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerva.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus,
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
Quaſve referre parem? ſed nunc eſt, omnia quando
Iſte animus ſupra, mecum patire laborem.
Æneas, ut fama fidem, miſſique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Præmiſit, quaterent campos. ipſe ardua montis
Per deſerta jugo properans adventat ad urbem,
Furta paro belli convexo in tramite ſilvæ,
Ut bivias armato obſidam milite fauces:
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis;
Tecum acer Meſſapus erit, turmæque Latinæ,
Tyburtique manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prœlia dictis
Hortatur, ſocioſque duces, & pergit in hoſtem.
Eſt curvo anfractu vallis, accommoda fraudi,
Armorumque dolis, quam denſis frondibus atrum
Urget

Urget utrinque latus, tenuis quà ſemita ducit,
Anguſtæque ferunt fauces, aditusque maligni:
Hanc ſuper in ſpeculis, ſummoq; in vertice montis
Planities ignota jacet, tutique receptus:
Seu dextra, lævaque velis occurrere pugnæ,
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis nota fertur regione viarum;
Arripuitque locum, & ſylvis inſedit iniquis.
Velocem intereà ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis, ſacraque caterva,
Compellabat, & has triſtes Latonia voces
Ore dabat: graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & noſtris nequicquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias neque enim novus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno, vireſque ſuperbas,
Priverno antiqua Metabus cùm excederet urbe,
Infantem fugiens media inter prœlia belli
Suſtulit exilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ, mutilata parte, Camillam.
Ipſe ſinu præ ſe portans juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undique ſæva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis: tantus ſe nubibus imber
Ruperat. ille innare parans infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet: omnia ſecum
Verſanti, ſubitò vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane, manu valida quod fortè gerebat
Bellator, ſolidum nodis, & robore coctum:
Huic natam libro, & ſilveſtri ſubere clauſam
Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ:
Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,
Ipſe pater famulam voveo: tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit: accipe, teſtor,
Diva tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit: ſonuere undæ: rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magna, propius jam urgente caterva,
Dat ſe ſe fluvio, atque haſtam cum virgine victor
Gramineo, donum Triviæ, de ceſpite vellit.

Non

Non illum tectis ullæ, non mænibus urbes
Accepere, neque ipſe manus feritate dediſſet?
Paſtorum, & ſolis exegit montibus ævum.
Hic gnatam in dumis, interque horrentia luſtra
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto,
Spiculaque ex humero parvę ſuſpendit, & arcum;
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ:
Tigridis exuviæ per dorſum à vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habena,
Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum: ſola contenta Diana
Æternum telorum, & virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros,
Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
Verùm age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
Labere Nympha polo, fineſque inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.
Hęc cape, & ultricem pharetra deprome ſagittã:
Hac quicumque ſacrum violarit vulnere corpus,
Tros, Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Poſt ego nube cava miſerandæ corpus, & arma
Inſpoliata feram tumulo, patriaque reponam.
Dixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus intereà muris Trojana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas. fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis
Huc obverſus, & huc, tum latè ferreus haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ
Adverſi campo apparent, haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
Adventuſque virûm, fremituſq; ardeſcit equorum.
Jamque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubito erũpunt clamore, fremunteſq;
Exhor-

Exhortantur equos: fundunt ſimul undique tela
Crebra, nivis ritu, cœlumque obtexitur umbra.
Continuò adverſis Tyrrhenus, & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primique ruinam
Dant ſonitu ingenti, præfractaq; quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longè, & vitam diſpergit in auras.
Extemplò turbatæ acies, verſique Latini
Reiiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt:
Troes agunt: princeps turmas inducit Aſylas.
Jamque propinquabant portis, rurſuſque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite Pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperjacit unda
Spumeus, extremamque ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atq; æſtu revoluta reſorbens
Saxa, fugit, lituſque vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos:
Bis rejecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prælia, totas
Implicuere inter ſe acies, legitque virum vir:
Tum verò & gemitus morientũ, & ſanguine in alto
Armaque, corporaque, & permixti cæde virorum
Semianimes volvuntur equis pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
Haſtam intorſit equo, ferrumq; ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura.
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Jolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
Deiicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæſaries, nudique humeri; nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet. latos hinc haſta per armos
Acta tremit, duplicatque, virum transfixa dolorẽ.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulcramq; petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exſultat Amazon,
Unum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſat:
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.

Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeja ſecurim,
Italides, quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, paciſque bonas, bellique miniſtras.
Quales Threiciæ cum flumina Thermodontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, ſeu cùm ſe Martia curru
Pentheſilea refert, magnoque ululante tumultu
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
Adverſi longa transverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humũ, morienſq; ſuo ſe in vulnere verſat.
Tum Lyrin, Pagaſumq; ſuper: quorũ alter habenas
Suffoſſo revolutus equo dum colligit, alter
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites, pariterque ruunt. his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturq; incumbens eminus haſta,
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta,
Chrominque:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. procul Ornytus armis
Ignotis, & equo venator Japige fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi cum dentibus albis,
Agreſtiſque manus armat ſparus: ipſe catervis
Vertitur in mediis, & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptũ, neq; enim labor agmine verſo,
Traiicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putaſti?
Advenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret. nomen tamen haud leve patrũ
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochũ, & Buten, duo maxima Teucrũ
Corpora: ſed Buten adverſum cuſpide figit
Loricam, galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem

Elu-

Eludit gyro interior; ſequiturque ſequentem,
Tum validam perq; arma viro, perque oſſa ſecurim
Altior inſurgens oranti, & multa precanti
Congeminat vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitoque adſpectu territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebãt,
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugna
Poſſe, neque inſtantem reginam evertere cernit:
Conſilio verſare dolos ingreſſus, & aſtu,
Incipit hæc: Quid tam egregium ſi fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
Jam noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.
Dixit: at illa furens, acrique incenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo, puraque interrita parma.
At juvenis viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
Haud mora, converſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligur, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentaſti lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno:
Hæc fatur virgo. & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, frenſque adverſa prehenſis
Congreditur, pœnaſque inimico à ſanguine ſumit.
Quàm facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto,
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam;
Comprenſamque tenet, pedibuſq; eviſcerat uncis:
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator, atque deorum
Obſervans oculis, ſummo ſedet altus Olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prœlia ſæva
Suſcitat, & ſtimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes, cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemq; vocans, reficitq; in prœlia pulſos.
Qui metus, ò numquam dolituri, ò ſemper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quo ferrũ, quidve hæc gerimus tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella;
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,

Ex-

Expectare dapes, & plenæ pocula menſæ.
Hic amor;hoc ſtudiũ,dũ ſacra ſecundus haruſpex
Nunciet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos,
Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipſe
Concitat, & Venulo adverſum ſe turbidus infert,
Direptumque ab equo dextra complectitur hoſtẽ,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertere oculos. volat igneus æquore Tarchon
Arma,virumq; ferens: tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Quà vulnus lethale ferat, contra ille repugnans
Suſtinet à jugulo dextram, & vim viribus exit.
Utque volans altè raptum cùm fulva draconem
Fert aquila,implicuitq;pedes,atq;unguibus hæſit,
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem roſtro, ſimul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtiũ ex agmine Tarchon
Portat ovans,ducis exemplum,eventumque ſecuti
Mæonidæ incurrunt, tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo, & multa prior arte Camillam
Circuit, & , quæ ſit fortuna facillima, tentat.
Qua ſe cumque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns ſubit, & tacitus veſtigia luſtrat:
Quà victrix redit illa, pedemq; ex hoſte reportat,
Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus,jamque hos aditus,omnemq; pererrat
Undiq;circuitum,& certã quatit improbus haſtã.
Forte ſacer Cybele Chloreus,olimque ſacerdos
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equũ.quem pellis ahenis
In plumam ſquamis, auro conſerta tegebat.
Ipſe peregrina ferrugine clarus, & oſtro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati
Caſſida:tum croceã chlamydemq;ſinuſq;crepãtes
Carbaſeos fulvo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſive ut templis præfigeret arma
Troja, captivo ſive ut ſe ferret in auro,
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ

Cæca ſequebatur, totumque incauta per agmen
Femineo prædæ, & ſpoliorum ardebat amore;
Telum ex inſidiis cùm tandem, tempore capto,
Conjicit, & ſuperos Aruns ſic voce precatur:
Summe deum, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna,
Da pater hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens, non exuvias, pulſæve trophæum
Virginis, aut ſpolia ulla peto; mihi cætera laudem
Facta ferant: hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem:
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit; partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubita turbata morte Camillam,
Annuit oranti: reducem ut patria arva videret,
Non dedit, inque Notos vocem vertere procellæ:
Ergo, ut miſſa manu ſonitū dedit haſta per auras,
Convertere animos acies, oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. nihil ipſa nec auras,
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli,
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque altè bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidę comites, dominamque ruentē
Suſcipiunt. fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mixtoque metu: nec jam ampliùs haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
At velut, ille, prius quàm tela inimica ſequantur,
Continuò in montes ſeſe avius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus, magnove juvenco,
Conſcius audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſilvaſque petivit.
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns,
Contentuſque fuga, mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro,
Labitur exanguis: labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic exſpirans Accam ex æqualibus unam
Alloquitur, fida ante alias quæ ſola Camillæ,
Qua cum partiri curas, atque hæc ita fatur:
Hactenus Acca ſoror potui: nunc vulnus acerbum
Con-

Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circùm:
Effuge, & hæc Turno mandata noviſſima perfer;
Succedat pugnæ, Trojanoſque arceat urbe:
Jamque vale. ſimul his dictis linquebat habenas
Ad terram non ſponte fluens; tum frigida toto
Paulatim exſolvit ſe corpore, lentaque colla,
Et captum letho poſuit caput, arma relinquens:
Viſaque cum gemitu fugit indignata ſub Umbras.
Tum vero immenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera; dejecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenique duces, Evan rique Arcadis alæ.
At Triviæ cuſtos jam dudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas:
Utque procul medio juvenum in clamore furentũ
Proſpexit triſti mulctatam morte Camillam,
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimium virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello:
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema jam in morte, neq; hoc ſine nomine lethũ
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum;
Hic Dea ſe primùm rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum,
Huc periture veni, capias ut digna Camillæ
Præmia. tu ne etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & aurata volucrem Treiſſa ſagittam
Deprompſit pharetra, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe, donec curvata coirent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextra, nervoque papillam.
Extemplò teli ſtridorem, auraſque ſonantes
Audiit unà Aruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum exſpirantem ſocii, atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt;

Opis

Opis ad ætherium pennis effertur Olympum.
Prima fugit, domina amiſſa, levis ala Camillæ.
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Disjectique duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad męnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros, lethumq; ferētes
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus:
Quadrupedumq; putri ē curſu quatit ungula campū.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, & e ſpeculis percuſſæ pectora matres
Fęmineum clamorem ad cęli ſidera tollunt.
Qui curſu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica ſuper mixto premit agmine turba;
Nec miſeram effugiunt mortem, ſed limine in ipſo,
Męnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi exſpirant animas. pars claudere portas;
Nec ſociis aperire viam, nec mænibus audent
Accipere orantes; oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi ante oculos, lacrymantumq; ora parentum
Pars in præcipites foſſas, urgente ruina,
Volvitur: immiſſis pars cæca, & concita frenis
Arietat in portas, & duros obiice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) ut videre Camillā,
Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro
Stipitibus ferrum, ſudibuſque imitantur obuſtis,
Præcipites, primæque mori pro mænibus audent.
Intereà Turnum in ſilvis ſæviſſimus implet
Nuncius, & juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam,
Ingruere infenſos hoſtes, & Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe, metum jam ad mænia ferri.
Ille furens (nam ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix e conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cùm pater Æneas ſaltus ingreſſus apertos,
Exſuperatque jugum, ſilvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi, totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
At ſimul Æneas, fumantes pulvere campos
Proſpexit longè, Laurentiaque agmina vidit,
Et

Et ſævum Æneam agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum, flatuſque audivit equorũ:
Continuò pugnas ineant, & prælia tentent:
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat,
Conſidunt caſtris ante urbem, & mœnia vallant.

ÆNEIDOS LIB. XII.

ARG. Turnus in ſingulari cum Ænea certamine dimicare vult, & in hanc rem fœdus ſcribitur, quod Rutuli rumpunt. Venus gnato vulnerato dictamno medetur. Poſtremò Turnus ad monomachiam coactus, ab Ænea vita ſpoliatur.

TUrnus ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſcit,
Se ſignari oculis: ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos. Pænorum qualis in arvis
Saucius ille gravi venantium vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudetq; comantes
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic affatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil eſt quòd dicta retractēt
Ignavi Æneadæ, nec, quæ pepigere, recuſent:
Congredior: fer ſacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra ſub Tartara mittam
Deſertorem Aſiæ (ſedeant, ſpectentque Latini)
Et ſolus ferro crimen commune refellam.
Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
O præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere, atq; omnes metuentē expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu, nec non aurumq; animuſq; Latino eſt.
Sunt aliæ innuptæ Latio, & Laurentibus agris,
Nec gēus indecores ſine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis, ſimul hæc animo hauri:
Me gnatam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat, idq; omnes divique, hominesq; canebant.

Victus

Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
Conjugis & mæſtæ lacrymis, vincla omnia rupi:
Promiſſam eripui genero: arma impia ſumpſi.
Ex illo, qui me caſus, quæ, Turne, ſequantur
Bella, vides, quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albēt.
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si, Turno extincto, ſocios ſum accire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia? ad mortem ſi te (fors dicta refutet)
Prodiderim, gnatam, & connubia noſtra petentē?
Reſpice res bello varias, miſerere parentis
Longævi, quem nunc mæſtum patria Ardea longè
Dividit. haud quaquam dictis violentia Turni
Flectitur, exſuperat magis, ægreſcitque medendo.
Ut primùm fari potuit, ſic inſtitit ore:
Quā pro me curā geris hanc precor optime pro me
Deponas, lethumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
Longe illi dea mater erit, quæ nunc fugacem
Fœminea tegat, & vanis ſeſe occulat umbris.
At regina, nova pugnæ conterrita ſorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas, per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum (ſpes tu nunc una ſenectæ;
Tu requies miſeræ: decus, imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)
Unum oro, deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cumque manent iſto certamine caſus,
Et me, Turne, manent: ſimul hæc inviſa relinquam
Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
Accepit vocem lacrymis Lavinia matris,
Flagrantes perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur, vel mixta rubent ubi lilia multa
Alba roſa: tales virgo dabat ore colores,
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus;
Ardet in arma magis, paucíſque affatur Amatam:

N Ne,

Ne, quæſo, ne me lacrymis, neve omine tanto
Proſequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuncius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: cùm primùm craſtina cœlo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit, (ſcant
Non Teucros agat in Rutulos; Teucrû arma quie-
Et Rutulûm; noſtro dirimatur ſanguine bellum:
Illo quæratur conjux Lavinia campo.
Hæc ubi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit,
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementes:
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithya:
Qui candore nives anteirent, curſibus auras.
Circumſtãt properi aurigæ, manibuſque laceſſunt
Pectora plauſa cavis, & colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem, alboque orichalco
Circumdat loricam humeris, ſimul aptat habendo
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ:
Enſem, quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda:
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus aſtabat, validam vi corripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium, quaſſatque trementem
Vociferans: nunc, ò numquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revulſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.
His agitur Furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat;
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minus intereà maternis ſævus in armis
Æneas acuit Martem, & ſe ſuſcitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios, mæſtique metum ſolatur Juli,
Fata docens, regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
Ora dies, cùm primùm alto ſe gurgite tollunt
Solis

Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:
Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus urbis
Dimenſi Rutulique viri, Teucrique parabant:
In medioque focos, & dis communibus aras
Gramineas; alii fontemque, ignemque ferebant:
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Auſonidum, pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Trojus omnis,
Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis;
Haud ſecus inſtructi ferro, quàm ſi aſpera Martis
Pugna vocet: nec non mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant, oſtroque decori,
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas,
Et Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Utque dato ſigno ſpatia in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inermum
Invalidique ſenes, turres, & tecta domorum
Obſedere, alii portis ſublimibus adſtant,
At Juno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur,
(Tū neq;nomen erat,neq;honos,aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, & ambas
Laurentum, Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt effata ſororem:
Diva deam, ſtagnis quæ, fluminibuſque ſonoris
Præſidet; hunc illi rex ætheris altus honorem
Juppiter, erepta pro virginitate ſacravit:
Nympha decus fluviorū, animo gratiſſima noſtro,
Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum aſcendere cubile,
Prætulerim, cœlique libens in parte locarim:
Diſce tuum, ne me incuſes, Juturna, dolorem.
Quà viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi:
Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:
Pancarumque dies, & vis inimica propinquat.
Non pugnā aſpicere hāc oculis, non fędera poſsū.
Tu pro germano, ſi quid præſentius audes,
Perge: decet: forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, cùm lacrymas oculis Juturna profudit,
Terque, quaterq. manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
Accelera, & fratrem, ſi quis modus, eripe morti:

Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus:
Auctor ego audendi. ſic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam vulnere mentis.
Intereà reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circùm
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis avi ſpecimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro:
Hinc pater Æneas, Romæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cœleſtibus armis,
Et juxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ)
Procedunt caſtris, puraque in veſte ſacerdos
Setigeræ fœtum ſuis, intoniamqu bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina Solem
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſque altaria libat.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno
Jam melior, jam diva precor, tuq; inclyte Mavors,
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
Fonteſque, fluvioſque voco, quæque ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto.
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno,
Convenit Evandri victos diſcedere ad urbem:
Cedet Julus agris: nec poſt arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, & potius Dii numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto, paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra, deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolemne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas: ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cælum, tenditque ad ſidera dextram:
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera, juro,
Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem.
Vimque deûm infernam, & duri ſacraria Ditis,
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit.

Tango aras, mediosque ignes, & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cumque cadent, nec me vis ulla volentem
Avertet, non ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens, cælumve in Tartara ſolvat:
Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam fortè gerebat)
Numquã fronde levi fundet virgulta, nec umbras,
Cum ſemel in ſilvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas, & brachia ferro,
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis
Conſpectu in medio procerum, tum ritè ſacratas
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At verò Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, & vario miſceri pectora motu,
Tũ magis, ut propiùs cernunt non viribus æquis.
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
In medias acies, formam aſſimulata Camerti,
Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis,
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, ò Rutuli, cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui
Non ſumus? en omnes & Troes, & Arcades hìc sũt,
Fataliſque manus, infenſa Etruria Turno:
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe devovet aris,
Succedet fama, vivuſque per ora feretur:
Nos, patria amiſſa, dominis parere ſuperbis
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus arvis.
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis,
Jã magis, atq; magis, ſerpitq; per agmina murmur,
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini,
Qui ſibi jam requiem pugnæ, rebuſque ſalutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœduſque precantur

Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, & alto
Dat ſignum cœlo quo non præſentius ullum
Turbavit mentes Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubra fulvus Jovis ales in æthra
Litoreas agitabat aves, turbamque ſonantem
Agminis aligeri, ſubitò cùm lapſus ad undas
Cycnũ excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam, mirabile viſu,
Ætheraque obſcurãt pennis, hoſtemque per auras
Facta nube premunt, donec vi victus, & ipſo
Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penituſque in nubila fugit.
Tum verò augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntq; manus: primuſque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpè petivi;
Accipio, agnoſcoque deos: me me duce ferrum
Corripite, ò Rutuli, quos improbus advena bello
Territat, invalidas ut aves, & litora veſtra
Vi populat: petet ille fugam, penituſque profundò
Vela dabit, vos unanimi denſate catervas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & adverſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens; ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat: ſimul hoc, ſimul ingẽs clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactáque corda tumultu:
Haſta volãs, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida crearat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gilippo:
Horum unum ad medium, teritur quà ſutilis alvo
Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis,
Transadigit coſtas, fulvaque extendit arena.
At fratres, animoſa phalanx, accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringũt manibus, pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt. quos agmina contra
Procurrunt Laurentũ: hinc denſi rurſus inundant
Troes, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateraſque, focoſque ferunt. fugit ipſe Latinus
Pul-

Pulſatos referens infecto fœdere divos.
Infrænant alii currus, aut corpora ſaltu
Subiiciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus;
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris
In caput inque humeros: at fervidus advolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hic habet, hæc melior magnis data victima divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorinæus ab ara
Corripit, & venienti Ebuſo, plagamque ferenti
Occupat os flammis, illi ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit. ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem læva turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens, terræ applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam, mentumque reducta
Diſiicit, & ſparſo latè rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.
Quò ruitis? quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras; ictum jam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges: mihi jus concurrere ſoli:
Me ſinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſne, deuſne
Attulerit: preſſa eſt inſignis gloria facti.
Nec ſeſe Æneæ jactavit vulnere quiſquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatoſque duces, ſubita ſpe fervidus ardet.
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Multa virum volitans dat fortia corpora letho.

Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atq; furens
Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos, Zephyrumq; volãt, gemit ultima pulſu
Thraca pedum, circumque atræ formidinis ora,
Iræque, inſidiæque, dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prœlia Turnus
Fumantes ſudore quatit, miſerabile, cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena.
Jamq; neci Sthenelũq; dedit, Thamyrimq; Pholumq;
Hũc congreſſus, & hũc; illũ eminus: eminus ambos
Imbraſidas, Glaucũ, atq; Laden, quos Imbraſus ipſe
Nutrierat Lycia, paribuſque oneraverat armis,
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte alia media Eumedes in prœlia fertur,
Antiqui proles belli, præclara Dolonis,
Nomine avum referens, animo, manibuſq; parentẽ:
Qui quondam, caſtra ut Danaum ſpeculator adiret,
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus:
Illum Tydeides alio pro talibus auſis
Affecit pretio: nec equis adſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conſpexit aperto,
Ante levi jaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos bijuges, & curru deſilit, atque
Semianimi, lapſoque ſupervenit, & pede collo
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tingit jugulo, atque hæc inſuper addit:
En agros, &, quam bello, Trojane, petiſti,
Heſperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.
Huic comitem Asbuten conjecta cuſpide mittit,
Chloreaque Sybarimq; Daretaq; Therſilocumque
Et ſternacis equi lapſum cervice Tymæten.
Ac velut Edonii Boreæ, cùm ſpiritus alto
Inſonat Ægeo, ſequiturque ad litora fluctus,
Quà venti incubuere, fugam dant nubila cælo:
Sic Turno, quacumque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantẽ Phegeus, animiſque frementẽ;

Ob-

Objecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frenis
Ora citatorum dextra detorſit equorum.
Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata retectũ
Lancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen, clypeo objecto, converſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat;
Quem rota præcipitem, & procurſu concitus axis
Impulit, effuditque ſolo: Turnuſque ſecutus
Imam inter galeam, ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arena,
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Intereà Æneam Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniuſque comes caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telique latebram
Reſcindant penitus, ſeſeque in bella remittant.
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Japis
Jaſides: acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo
Auguriũ, citharamque dabat, celereſque ſagittas;
Ille, ut depoſiti proferret fata parentis,
Scire poteſtates herbarum, uſumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat acerba fremens, ingentem nixus in haſtam
Æneas, magno juvenum, & mærentis Juli
Concurſu, lacrymiſque immobilis. ille retorto
Pæonium in morem ſenior ſuccinctus amictu,
Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam ſpicula dextra
Sollicitat, prenſatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit & ſævus campis magis, ac magis horror
Crebreſcit, propiuſq. malũ eſt, jam pulvere cœlum
Stare vident; ſubeunt equites, & ſpicula caſtris
Denſa cadunt mediis: it triſtis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, & duro ſub Marte cadentum;
Hic Venus indigno gnati concuſſa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo, non illa feris incognita capris

Gramina, cùm tergo volucres hæſere ſagittæ.
Hoc Venus obſcuro faciem circumdata nimbo
Detulit, hoc fuſcum labris ſplendentibus amnem
Inficit. occultè medicans, ſpargitque ſalubres
Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam panaceam.
Fovit ea vulnus lympha longævus Japis
Ignorans; ſubitòque omnis de corpore fugit
Quippe dolor: omnis ſtetit imo vulnere ſanguis.
Jamque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit, atque novæ rediere in priſtina vires.
Arma citi properate viro, quid ſtatis? Japis
Conclamat, primuſque animos accendit in hoſtes.
Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra
Proveniunt; neque te, Ænea, mea dextera ſervat:
Major agit deus, atque opera ad majora remittit:
Ille avidus pugnæ, ſuras incluſerat auro
Hinc atq; hinc, oditque moras, haſtamq; coruſcat.
Poſtquam abilis lateri clypeus, loricaq; tergo eſt;
Aſcanium fuſis circùm complectitur armis.
Summaque per galeam delibans oſcula, fatur:
DISCE puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito, mox, cùm matura adoleverit ætas,
Sis memor, & te, animo repetentē exempla tuorū,
Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit ingens
Telū immane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Antæus, Mneſtheuſque ruunt; omniſque relictis
Turba fluit caſtris. tum cæco pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientes aggere Turnus,
Videre Auſonii, gelidùſque per ima cucurrit
Oſſa tremor. prima ante omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium; miſeris, heu, præſcia longè
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis, ruet omnia latè:
Ante volant, ſonitumque ferunt ad littora venti.
Talis in adverſos ductor Rhœtejus hoſtes
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis

Agglo-

Agglomerant: ferit enſe gravem Tymbreus Oſirim,
Archetiũ Mneſtheus, Epulonẽ obtruncat Achates,
Uſentemque Gyas, cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in cælum clamor, verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque adverſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſos, nec equo, nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago
Aurigam Turni media inter lora Methyſcum
Excutit, & longè lapſum temone relinquit.
Ipſa ſubit; manibuſque undantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocẽq; & corpus, & arma Methyſci.
Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
Pervolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens, nidiſque loquacibus eſcas,
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat. ſimilis medios Juturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamque hìc germanum, jamq; hìc oſtendit ovantẽ,
Nec conferre manum patitur: volat avia longè.
Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
Veſtigatque virum & disjecta per agmina magna
Voce vocat, quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentavit equorum,
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu, quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu,
Diverſæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Meſſapus, uti læva duo fortè gerebat
Lenta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, & ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens, apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum verò aſſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus,
Diverſos ubi ſenſit equos, currumque referri,
Multa Jovem, & læſi teſtatur fœderis aras,
Jam tandem invadit medios, & Marte ſecundo
Terribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat, irarumque omnes effundit habenas. (des
Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cæ-

Diverſas, obitumque ducum, quos æquore toto,
Inque vicē nunc Turnus agit, nunc Trojus heros,
Expediat? tanton placuit concurrere motu
Jupiter æterna gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco ſtatuit Teucros) haud multa moratus,
Excipit in latus, & quà fata celerrima crudum
Tranſadigit coſt s, & crates pectoris enſe.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremq; Diorē
Congreſſus pedes: hunc, venientem cuſpide longa,
Hunc mucrone ferit; curruque abſciſſa duorum
Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
Ille Talon, Tanaimque neci, fortemque Cethegū,
Tres uno congreſſu, & mæſtum mittit Onyten,
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiæ.
Hìc fratres Lycia miſſos, & Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequicquam bella Menœten
Arcada: piſcoſæ cui circùm flumina Lernæ
Arsfuerat, pauperque domus; nec nota potentum
Munera, conductaque pater tellure ſerebat.
Ac velut immiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſilvam, & virgulta ſonantia lauro;
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitū ſpumoſi amnes, & in æquora currunt,
Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
Æneas, Turnuſque ruunt per prælia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus; rumpuntur neſcia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atavos, & avorum antiqua ſonantē
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo, atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effuditque ſolo: hunc lora, & juga ſubter
Provolvere rotæ: crebro ſuper ungula pulſu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Ilo, animiſque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te Grajum fortiſſime Creteu
Eripuit Turno: nec Dii texere Cupentum,
Ænea veniente, ſui: dedit obvia ferro
Pectora; nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, & latè terram conſternere tergo.
Occi-

Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hìc tibi mortis erant metæ: domus alta ſub Ida,
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.
Totæ adeò converſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mneſtheus, acerque Sereſtus
Et Meſſapus equùm domitor, & fortis Aſylas.
Tuſcorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ,
Pro ſe quiſque viri, ſumma nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vaſto certamine tendunt.
Hìc mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocyus, & ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit, adſpicit urbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit majoris imago:
Mneſthea, Sergeſtumq; vocat, fortemque Sereſtum,
Ductores, tumulumque capit, quo cætera Teucrum
Concurrit legio; nec ſcuta, aut ſpicula denſi
Deponunt: celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora: Juppiter hac ſtat:
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie, cauſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frenum accipere, & victi parere fatentur,
Eruam, & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem, libeat dum prœlia Turno
Noſtra pati, rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, ò cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, fœduſque repoſcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſaque ad muros mole feruntur.
Scalæ improvisò, ſubituſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mænia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum,
Teſtaturque deos, ſe invitum ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumque trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.

Incluſas ut cùm latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras;
Volvitur ater odor tectis: tum murmure cæco
Inter ſaxa ſonant; vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis:
Quæ totam luctu concuſſit funditùs urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Incendi muros, igneſque ad tecta volare;
Nuſquā acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Extinctum, & ſubito mentem turbata dolore
Se cauſam clamat crimenque, caputque malorum:
Multaque per mæſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ
Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roſeas laniata genas: tum cætera circùm
Turba furit: reſonat latè plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem:
Demittunt mentes: it ſciſſa veſte Latinus.
Conjugis attonitus fatis, urbiſque ruina.
Canitiem immundo perfuſam pulvere turpans:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque adſciverit ultro.
Intereà extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Jam minus atque minus ſucceſſu lætus æquorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commixtum clamorem, arrectaſq; impulit aures:
Confuſæ ſonus urbis, & illætabile murmur.
Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Methyſci
Aurigæ, currumque, & equos. & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hàc Turne ſequamur
Trojugenas, quà prima viam victoria pandit:
Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſunt.
Ingruit Æneas Italis, & prœlia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris:

Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes,
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum agnovi, cùm prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis dea. ſed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri lethum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jam ſpõdet fortuna ſalutẽ?
Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
Murranum, quo non fuerat mihi carior alter,
Oppetere ingentem, atque ingẽti vulnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Uſens
Adſpiceret: Teucri potiuntur corpore, & armis.
Exſcindi ne domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnũ fugientẽ hæc terra videbit?
USQUE ADEONE mori miſerum eſt? vos ò mihi manes
Eſte boni: quoniam ſuperis averſa voluntas:
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ,
Deſcendam, magnorum haud unquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat: medios volat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages. adverſa ſagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
Turne, in te ſuprema ſalus, miſerere tuorum:
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arces Italum, excidioque daturum:
Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
In te oculos referunt: muſſat rex ipſe Latinus
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea Regina tui fidiſſima, dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus, & acer Atinas
Suſtentant aciem, circùm hos utrimque phalanges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit, æſtuat ingens
Imo in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et Furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Ut primũ diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti eſt,
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torſit
Tur-

Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem,
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cælum undabat vortex, turrimque tenebat:
Turrim compactis trabibus, quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, ponteſque inſtraverat altos,
Jam jam fata, ſoror, ſuperant, abſiſte morari:
Quò deus, & quò dura vocat fortuna, ſequamur.
Stat conferre manum Æneæ: ſtat, quidquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem germana videbis
Ampliùs: hunc, oro, ſine me furere ante furorem,
Dixit, & è curru ſaltum dedit ocyus arvis:
Perque hoſtes, per tela ruit, mæſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac velut montis ſaxum de vertice præceps
Cùm ruit avulſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas,
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultatque ſolo, ſilvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum: disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtridentq; haſtilibus auræ:
Significatque manu, & magno ſimul incipit ore:
Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibete Latini:
Quæcumque eſt fortuna, mea eſt: me verius unum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro,
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit arces,
Præcipitatque moras omnes: opera omnia rumpit
Lætitia exultans, horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe coruſcis
Cùm fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
Vertice ſe attollens pater Apenninus ad auras.
Jam verò & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
Convertere oculos Itali, quique alta tenebant
Mænia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armàque depoſuere humeris, ſtupet ipſe Latinus,
Ingentes genitos diverſis partibus orbis
Inter ſe coiiſſe viros, & decernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido conjectis eminus haſtis,
Invadunt Martem clypeis, atque ære ſonoro.

Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant. fors, & virtus miſcentur in unum.
Ac veluti ingenti Syla, ſummove Taburno,
Dum duo converſis inimica in prelia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri,
Stat pecus omne metu mutum, muſſantq; juvencæ,
Quis pecori imperitet, quẽ tota armenta ſequãtur:
Illi inter ſe ſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo
Colla, armoſq; lavãt: gemitu nemus omne remugit.
Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera cõplet.
JUPITER ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diverſa duorum
Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethũ.
Emicat hic, impune putans, & corpore toto
Altè ſublatum conſurgit Turnus in enſem,
Et ferit: exclamant Troes, trepidique Latini,
Arrectæque amborum acies, at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu,
Ni fuga ſubſidio ſubeat: fugit ocyor Euro,
Ut capulum ignotum, dextramq; aſpexit inermẽ.
Fama eſt, præcipitem, cum prima in prælia junctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Methyſci:
Idque diù, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit, poſtquam arma dei ad Vulcania ventũ eſt,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit: fulva reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diverſa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim denſa Teucri incluſere corona:
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mænia cingũt.
Nec minus Æneas, quamquam, tardata ſagitta
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urget.
Incluſum veluti ſi quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu canis, & latratibus inſtat:
Ille autem inſidiis, & ripa territus alta,
Mille fugit, refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians, jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.

Tum

Tum vero exoritur clamor, ripæque, lacuſque
Reſponſant circa, & cælum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes,
Nomine quemq; vocans, notumq; efflagitat enſem.
Æneas mortem contra, præſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat; terretque trementes,
Exciſurum urbem minitans, & ſaucius inſtat.
Quinque orbes explent curſu, totidemq; retexunt,
Huc, illuc. nec enim levia, aut ludicra petuntur
Præmia: ſed Turni de vita, & ſanguine certant.
Fortè ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hìc ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti divo, & votas ſuſpendere veſtes.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hìc haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat, tum verò amens formidine Turnus,
Faune, precor, miſerere, inquit; tuq; optima ferrum
Terra tene, colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemque dei non caſſa in vota vocavit.
Nam diù luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas dum nititur acer, & inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Methyſci
Procurrit, fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Acceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer, & arduus haſta,
Inſiſtunt contra certamine Martis anheli.
Junonem intereà rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulva pugnas de nube tuentem:
Quæ jam finis erit conjux? Quid denique reſtat?
Indigitem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris,
Deberi cælo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere divum?
Aut enſem (quid enim ſine te Juturna valeret)

Ere-

Ereptum reddi Turno, & vim creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris;
Nec te tantus edat tacitam dolor: & mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. terris agitare, vel undis
Trojanos potuiſti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miſcere Hymenæos:
Ulterius tentare veto. ſic Juppiter orſus,
Sic dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu;
Iſta quidem quia nota mihi tua magne voluntas
Juppiter, & Turnum, & terras invita reliqui.
Nec tu me aeria ſolam nunc ſede videres
Digna, indigna pati; ſed flammis cincta ſub ipſa
Starem acie, traheremq; inimica in prœlia Teucros.
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro vita majora audere probavi,
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro Stygii caput implacabile fontis:
Una ſuperſtitio ſuperiſque quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cùm jam connubiis pacem felicibus, eſto,
Component, cùm jam leges, & fœdera jungent,
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari,
Aut vocem mutare viros. aut vertere veſtes.
Sit Latium, ſint Albani per ſæcula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.
Olli ſubridens hominum, rerumque repertor:
Es germana Jovis, Saturnique altera proles:
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verùm age, & inceptum fruſtra ſubmitte furorem.
Do quod vis, & me victuſque, volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium, moreſque tenebunt:
Utque eſt, nomen erit: commixti corpore tantùm
Subſident Teucri: morem, rituſque ſacrorum
Adiiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio mixtû quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire deos pietate videbis:
Nec gens ulla tuos æquè celebravit honores.
Annuit his Juno, & mentem lætata retorſit.
In-

Intereà excedit cœlo, nubemque relinquit.
His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat,
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ:
Quas & Tartaream Nox intempeſta Megeram
Uno eodemque tulit partu, paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hæ Jovis ad ſolium, ſævique in limine regis
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris,
Si quando lethum horrificum morboſq; deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demiſit ab æthere ſummo
Juppiter, inque omen Juturnæ occurrere juſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus ac nervo per nubem impulſa ſagitta,
Armatam ſævi Parthus quam felle veneni,
Parthus, ſive Cydon, telum immedicabile, torſit,
Stridens, & celeres incognita tranſilit umbras.
Talis ſe ſata Nocte tulit, terraſque petivit.
Poſtquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni;
Alitis in parvæ ſubitò collecta figuram,
Quæ quondam in buſtis, aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerum canit importuna per umbras:
Hanc verſa in faciem, Turni ſe peſtis ad ora
Fertque, refertq; ſonans, clypeumq; everberat alis.
Illi membra novus ſolvit formidine torpor,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
At procul ut Diræ ſtridorem agnovit, & alas,
Infelix crines ſcindit Juturna ſolutos,
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis.
Quid nunc te tua, Turne, poteſt germana juvare?
At quid jam miſeræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin poſſum me opponere monſtro?
Jam jam linquo acies, ne me terrete timentem
Obſcenæ volucres, alarum verbera noſco,
Lethalemque ſonum: nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Jovis. hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certè, & miſero fratri comes ire per umbras,
Immortalis ego? haud quidquã mihi dulce meorũ
Te ſine frater erit? ò quæ ſatis ima dehiſcat
Terra mihi, maneſque deam demittat ad imos?

Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, & ſe fluvio dea condidit alto.
Æneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſævo ſic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid jam, Turne, retractas?
Non curſu, ſævis certandum eſt comminus armis.
Verte omnes te te in facies, & contrahe quidquid
Sive animis, ſive arte vales; opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque cava te condere terra:
Ille caput quaſſans, non me tua fervida terrent
Dicta ferox: Dii me terrent, & Juppiter hoſtis.
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, campo qui forte jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis,
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem,
Altior inſurgens, & curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu, ſaxumque immane moventē:
Genua labant, gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri, vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium evaſit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Suffi ciunt vires. nec vox, aut verba ſequuntur:
Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Succeſſum dea dira negat. tum pectore ſenſus
Vertuntur varii. Rutulos adſpectat, & urbem,
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit.
Nec quò ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem,
Nec currus uſquam videt, aurigamque ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcans,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet. murali concita numquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens, oraſque recludit
Loricæ, & clypei extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens tranſit femur, incidit ictus

Ingens

Ingens ad terram duplicato poplite Turnus
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circùm,& vocem latè nemora alta remittũt.
Ille humilis,ſupplexq;oculos,dextramq;precantẽ
Protendens,Equidem merui,nec deprecor,inquit:
Utere ſorte tua. miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro, fuit & tibi talis
Anchiſes genitor, Dauni miſerere ſenectæ:
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis: vicisti, & victum tendere palmas
Auſonii videre. tua eſt Lavinia conjux:
Ulterius ne tende odiis, ſtetit acer in armis
Æneas volvens oculos, dextramque repreſſit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat, infelix humero cùm apparuit alto
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Straverat, atq; humeris inimicum inſigne gerebat,
Ille, oculis poſtquam ſævi monumenta doloris,
Exuviaſque hauſit, furiis accenſus, & ira
Terribilis: Tune hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus: aſt illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

FINIS ÆNEIDOS.

PUBLII

PUBLII VIRGILII MARONIS OPUSCULA.

CULEX.

LUſimus, Octavi, gracili modulante Thaleja,
Atque ut araneoli, tenuem formavimus orſum
Luſimus: hæc propter Culicis ſint carmina dicta,
Omnis & hiſtoriæ per ludum conſonet ordo,
Notitiæque ducum voces. licèt invidus adſit,
Quiſquis erit culpare jocos, Muſamque paratus,
Pondere vel Culicis levior, famaque feretur.
Poſterius graviore ſono tibi Muſa loquetur
Noſtra, dabũt cùm ſecuros mihi tempora fructus,
Ut tibi digna tuo poliantur carmina ſenſu.
Latonæ, magnique decus Jovis, aurea proles,
Phœbus erit noſtri princeps, & carminis auctor;
Et retinente lyra fautor, ſive educat illum
Alma Chimæreo Xantus perfuſa liquore,
Seu nemus Aſteriæ, ſeu qua Parnaſſia rupes
Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte,
Caſtaliæque ſonans liquido pede labitur unda.
Quare Pieriii laticis decus ite ſorores
Najades, & celebrate deum plaudente chorea.
Et tibi ſancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agreſtum bona cura, ſequi ſit cura tenentes
Aerios nemorum tractus, ſilvaſque virentes.
Te cultrice, vagus ſaltus feror inter, & aſtra.
At tu, cui meritis oritur fiducia chartis,
Octavi venerande, meis allabere cœptis,
Sancte puer: tibi namq; canit non pagina bellum,
Phlegra Giganteo ſparſa eſt quo ſanguine tellus.
Nec centauræos Lapithas compellit in enſes:
Urit Erichthonias Oriens non ignibus arces,
Non perfoſſus Athos, nec magno vincula ponto
Jacta, meo quærent jam ſera volumine famam;
Non Helleſpontus pedibus pulſatus equorum,

Græcia cum timuit venientes undique Perſas;
Mollia ſed tenui pede currere carmina verſu
Viribus apta ſuis Phœbo duce ludere gaudet.
Et tu ſancte puer venerabilis, & tibi certet
Gloria perpetuum lucis manſura per ævum:
Et tibi ſede pia maneat locus, & tibi ſoſpes,
Debita felices memoretur vita per annos,
Grata bonis lucens: ſed nos ad cœpta feramur.
Igneus ætherias jam Sol penetrarat in arces
Candidaque aurato quatiebat lumina curru,
Crinibus & roſeis tenebras Aurora fugarat:
Propulis è ſtabulis ad pabula læta capellas
Paſtor, & excelſi montis juga ſumma petivit,
Lurida quà patulos velabant gramina colles.
Jam ſilvis, dumiſque vagæ, jam vallibus abdunt
Corpora, jamque omni celeres è parte vagantes
Scrupea deſertæ perrepunt ad cava rupis.
Tondentur tenero viridantia gramina morſu,
Pendula projectis carpuntur & arbuta ramis,
Denſaque virgultis avide labruſca petuntur.
Hæc ſuſpenſa rapit carpente cacumina morſu
Vel ſalicis lentæ, vel quæ nova naſcitur alnus,
Hæc teneras fruticum ſentes rimatur: at illa
Imminet in rivi præſtantis imaginis undam.
O bona paſtoris, ſi quis non pauperis uſum
Mente prius docta faſtidiat, & probet illis
Omnia, luxuriæ, pretiis, incognita curis,
Quæ lacerant avidas inimico pectore mentes.
Si non Aſſyrio fuerint bis lota colore
Attalicis opibus data vellera: ſi nitor auri
Sub laqueare domus animum non tangit avarum.
Picturæque decus, lapidum nec fulgor in ulla
Cognitus utilitate manet: nec pocula gratum
Alconis referent, Bœtique toreuma: nec Indi
Conchea baccha maris pretio eſt: at pectore puro
Sæpe ſuper tenero proſternit gramine corpus,
Florida cùm tellus gemmantes picta per herbas
Vere notat dulci diſtincta coloribus arva.
Atque illum calamo lætum recinente paluſtri,
Otiaque invidia degentem, ac fraude remota,
Pollentemque ſibi viridi cum palmite lucens
Vitea pampineo ſubter coma velat amictu,
Illi ſunt gratæ rorantes lacte capellæ,

Et

Et nemus, & fæcunda Pales, & vallibus imis
Semper opaca novis manantia fontibus antra.
Quis magis optato queat eſſet beatior ævo,
Quàm qui mente procul pura, ſenſuque probando
Non avidas agnovit opes, non triſtia bella,
Nec funeſta timet validæ certamina claſſis?
Non, ſpoliis dum ſancta deum fulgentibus ornet
Templa, vel evectus finem tranſcendat habendi,
Adversùm ſævis ultro caput hoſtibus offert.
Ille falce deus colitur, non arte politus;
Ille colit lucos: illi Panchaica thura,
Floribus agreſtes herbæ variantibus adſunt:
Illi dulcis adeſt requies, & pura voluptas,
Libera ſimplicibus curis: huc imminet, omnes
Dirigit huc ſenſus: hæc cura eſt ſubdita cordi,
Quolibet ut requie victu contentus abundet,
Jucundoque locet languentia corpora ſomno.
O pecudes, ò Panes, & ò gratiſſima Tempe
Fontis Hamadriadum: quarum non divite cultu
Æmulus Aſcræo paſtor ſibi quiſque poetæ
Securam placido traducit pectore vitam.
Talibus in ſtudiis baculo dum nixus apricas
Paſtor agit curas, & dum non arte canora
Compacta ſolidum modulatur arundine carmen;
Tendit invectus radios Hyperionis ardor,
Lucidaque ætherio ponit diſcrimina mundo,
Quæ jacit Oceanum flammas in utrumque rapaces.
Et jam compellente vagæ paſtore capellæ
Jamque ſuſurrantis repetebant ad vada lymphæ,
Quæ ſubter viridem reſidebant cærula muſcum.
Jam medias operum partes evectus erat Sol,
Cùm denſas paſtor pecudes cogebat in umbras;
Ut procul adſpexit luco reſidere virenti,
Delia diva, tuo: quo quondam victa furore
Venit Nyctileum fugiens Cadmeis Agave
Infandas ſcelerata manus è cæde cruenta:
Quæ gelidis bacchata jugis requievit in antro.
Poſterius pœnam gnati ſe morte futuram.
Hic etiam viridi ludentes Panes in herba,
Et Satyri, Dryadeſque choros egere puellæ,
Najadum cœtu. tantùm non Orpheus Hebrum
Reſtantem tenuit ripis, ſilvaſque canendo.
Quantùm te Peneu remorantem diachorea,

O Mul-

Multa tibi læto fundentes gaudia vultu.
Ipſa loci natura domum reſonante ſuſurro
Queis dabat, & dulci feſſas refovebat in umbra,
Nam primum prona ſurgebant valle patentes
Aeriæ platanus: inter quas impia lotos,
Impia, quæ ſocios Ithaci mærentis abegit,
Hoſpita dum nimia tenuit dulcedine captos.
At quibus inſigni curru projectus equorum
Ambuſtos Phaethon luctu mutaverat artus:
Heliades teneris amplexæ brachia truncis
Candida fundebant tentis velamina ramis.
Poſterius Cui Demophoon æterna reliquit
Perfidiam lamentandi mala perfida multis:
Quam comitabantur fatalica carmina quercus:
Quercus ante datæ, Cereris quàm ſemina, vitæ:
Illa Triptolemi mutavit ſulcus ariſtis.
Hic magnum Argoæ navi decus edita pinus
Proceras decorat ſilvas hirſuta per artus.
Appetit aeriis contingere montibus aſtra.
Ilicis & nigræ ſpecies, & læta cupreſſus:
Umbroſæque manent fagus, ederæque ligantis
Brachia, fraternos plangat ne populus ictus,
Ipſæque excedunt ad ſumma cacumina lentæ,
Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos:
Queis aderat veteris myrtus non neſcia fati.
At volucres patulis reſidentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt reſonantia cantus.
His ſuberat gelidis manans è fontibus unda:
Quæ levibus placidum rivis ſonat orta liquorem.
Et quamquã geminas avium vox obſtrepit aures,
Hanc querulæ referunt voces, queis nantia limo
Corpora lympha fovet: ſonitus alit aeris Echo,
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis.
At circa paſſim feſſæ cubuere capellæ,
Excelſiſque ſuper dumis: quos leniter adſtans
Aura ſuſurrantis poſſit confundere venti,
Paſtor ut ad fontem denſa requievit in umbra,
Mitem concepit projectus membra ſoporem,
Anxius inſidiis nullis, ſed lentus in herbis
Securo preſſos ſomno mandaverat artus.
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem,
Ni ſors incertos juſſiſſet ducere caſus.
Nam ſolitum volvens ad tempus tractibus iiſdem
Im-

Immanis vario maculatus corpore ſerpens,
Merſus ut in limo magno ſubſideret æſtu,
Obvia vibranti carpens gravis aera lingua,
Squamoſus latè torquebat motibus orbes.
Pallebant auræ liventis ad omnia viſus.
Jam magis,atq; magis corpus revolubile volvens,
Attollit nitidis pectus fulgoribus, & fert
Sublimi cervice caput, cui criſta ſupernè
Edita purpureo lucens maculatur amictu,
Aſpectuque micant flammantia lumina torvo.
Metabat ſeſe circum loca, cùm videt ingens
Adverſum recubare ducem gregis, acrior inſtat
Lumina diffundens intendere,& obvia torvo
Sæpius arripiens infringere, quod ſua quiſquam
Ad vada veniſſet: naturæ comparat arma:
Ardet mente: furit ſtridoribus: intonat ore:
Flexibus everſis torquetur corporis orbis:
Manant ſanguineæ per tractus undique guttæ:
Spiritibus rumpit fauces, cui cuncta paranti
Parvulus hunc prior humoris conterret alumnus,
Et mortem vitare monet per acumina. namque
Qua deducta genas pendebant lumina gemmis,
Hac levioris erat naturæ pupula telo.
Icta levi, tum proſiluit furibundus, & illum
Obtritum morti miſit: cui diſſitus omnis
Spiritus exceſſit ſenſus. tum torva tenentem
Lumina reſpexit ſerpentem comminus: inde
Impiger exanimis, vix compos mente refugit,
Et validum dextra truncum detraxit ab orno,
Qui caſus ſociaret opem, numenve deorum.
Namque viam dederint illi caſulve, deuſve,
Prodere ſit dubium: voluit ſed vincere tales.
Horrida ſquamoſi volventia membra draconis,
Atque reluctantis crebris, fœdèque petentis
Ictibus oſſa ferit, cingunt qua tempora criſtam:
Et quod erat tardus, omni languore remoto,
Neſcius, adſpiciens, timor obcæcaverat artus:
Hoc minùs implicuit dira formidine mentem,
Quem poſtquam vidit cæſum langueſcere ſedit.
Jam quatit,& bijuges oriens Erebo cit equos nox,
Et piger aurato procedit Veſper ab Oeta.
Cum grege compulſo paſtor duplicantibus umbris
Vadit, & in feſſos requiem dare comparat artus:

Cujus ut intravit levior per corpora ſomnus,
Languidaque effuſo requierunt membra ſopore;
Effigies ad eum Culicis devenit, & illi
Triſtis ab eventu cecinit convicia mortis.
Inquit; Quid meritus, ad quæ delatus acerbas
Cogor adire vices? tua dum mihi carior ipſa
Vita fuit vita, rapior per inania ventis:
Tu lentos refoves jucunda membra quiete,
Ereptus tetris e cladibus: at mea Manes
Viſcera Lethæas cogunt tranſnare per undas:
Præda Charontis agor, viden' ut flagrantia tædis
Lumina collucent infeſtis omnia templis?
Obvia Tiſiphone, ſerpentibus undique compta,
Et flammas, & ſæva quatit mihi verbera pœnæ:
Cerberus & diris flagrant latratibus ora:
Anguibus hinc, atq; hinc horrēt, cui colla reflexis
Sanguineique micant ardorem luminis orbes.
Heu quid ab officio digreſſa eſt gratia, cùm te
Reſtitui ſuperis lethi jam limine ab ipſo,
Præmia ſunt pietatis ubi? pietatis honores
In vanas abiere vices, & rure receſſit
Juſtitiæ prior illa fides: inſtantia vidi
Alterius, ſine reſpectu mea fata relinquens,
Ad pariles agor eventus: fit pœna merenti,
Pœna fit exitium: modò ſit dum grata voluntas,
Exiſtat par officium. feror avia carpens,
Avia Cimmerios inter diſtantia lucos:
Quem circa triſtes denſentur in omnia pœnæ.
Nam victus ſedet immanis ſerpentibus Othos,
Devictum mœſtus procul adſpiciens Ephialten.
Conati quondam cùm ſint incendere mundum:
Et Tityos Latona tuæ memor anxius iræ,
Implacabilis ira nimis, jacet alitis eſca.
Terreor à tantis inſiſtere, terreor umbris
Ad Stygias revocatus aquas. vix ultimus amni
Reſtat, nectareas divum qui prodidit eſcas,
Gutturis arenti revolutus in omnia ſenſu,
Quid, ſaxum procul adverſo qui monte revolvit,
Contempſiſſe dolor quem numina vincit acerbus.
Otia quærentem fruſtra? vos ite puellæ;
Ite, quibus tædas accendit triſtis Erinnys.
Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis:
Atque alias alio denſat ſuper agmine turmas,

Im-

Impietate fera vecordem Colchida matrem
Anxia ſollicitis meditantem vulnera gnatis:
Jam Pandionias miſeranda prole puellas,
Quarum vox, & Ityn, & Ityn, quod Biſtonius rex,
Orbus Epops mæret, volucres evectus in auras.
At diſcordantes Cadmeo ſanguine fratres
Jam truculenta ferunt, infeſtaque vulnera corpus
Alter in alterius; jamque averſatus uterque
Impia germani manat quod ſanguine dextra.
Eheu, mutandus numquam labor auferor ultra
In diverſa magis: diſtantia numina cerno:
Elyſiam tranandus agor delatus ad undam.
Obvia Perſephone comites heroidas urget
Adverſas perferre faces: Alceſtis ab omni
Inviolata vacat cura quod ſæva mariti
Ipſa ſuis fatis Admeti fata morata eſt.
Ecce Ithaci conjux ſemper decus Icariotis
Femineum incorrupta decus manet, & procul illā
Turba ferox juvenum, telis confixa, procorum,
Quin miſera Eurydice tanto mærore receſſit,
Pœnaque reſpectus, & nunc manet Orpheus in te.
Audax ille quidem, qui mitem Cerberon umquam
Credidit; aut ulli Ditis placabile numen.
Nec timuit Phlegetōta furentē ardentibus undis,
Nec mæſta obtentu diro, & ferrugine regna.
Defoſſaſque domos, ac Tartara nocte cruenta
Obſita, nec faciles Ditis ſine judice ſedes,
Judice, qui vitæ poſt mortem vindicat acta;
Sed fortuna valens audacem fecerat Orphea,
Jam rapidi ſteterant amnes, & turba ferarum
Blanda voce ſequax regionem inſederat Orphei;
Jamque imam viridi radicem moverat alte
Quercus humo, ſteteran:q; amnes, ſilvæque ſonoræ
Sponte ſua cautes rapiebant cortice amara.
Labentes bijuges etiam per ſidera, Luna
Preſſit equos, & tu currentes menſtrua virgo
Auditura lyram tenuiſti nocte relicta.
Hæc eadem potuit Ditis te vincere conjux,
Euridicemque ultro ducendam reddere, non fas
Non erat in vitam divæ exorabile numen,
Illa quidem nimium Manes experta ſeveros,
Præceptum ſignabat iter: nec rettulit intus
Lumina, nec divæ corrupit munera lingua.

Sed tu crudelis, crudelis tu magis Orpheu,
Oſcula cara petens rupiſti juſſa deorum.
Dignus amor venia, parvum ſi Tartara noſſent
Peccatum ignoviſſe. ſed & vos ſede piorum,
Vos manet heroum contra manus. hic & uterque
Æacides. Peleus namque, & Telamonia virtus
Per ſecura patris lætantur numina, quorum
Connubiis Venus, & virtus injunxit honorem.
Hunc rapuit ſerva: aſt illum Nereis amavit.
Aſſidet hac juvenis, ſociat quem gloria fortis:
Acer, inexcuſſus, referens à navibus ignes
Argolicis Phrygios torva feritate repulſos.
O quis non referat talis divortia belli,
Quæ Trojæ videre viri, videreque Graii?
Teucria cum magno manaret ſanguine tellus,
Et Simois, Xantique liquor, Sigæaque præter
Litora, cùm Troes ſævi vos Hectoris ira
Videre in claſſes inimica mente Pelaſgas
Vulnera, tela, neces, igneis inferre paratos?
Ipſa jugis namque Ida potens, feritatis & ipſa
Æqua faces altrix cupidis præbebat alumnis,
Omnis ut in cineres Rhætei litoris ora
Claſſibus ambuſtis fama ſuperante daretur.
Hinc erat oppoſitus contra Telamonius heros,
Objectoque dabat clypeo certamina, & illinc
Hector erat Trojæ ſummum decus: acer uterque,
Fluminibus cœlo veluti fragor editus alto.
Ignibus hic, teliſque ſuper, ſi claſſibus Argos
Eriperet reditus: illi ut Vulcania ferro
Vulnera protectus depellere navibus inſtet.
Hoc erat Æacides alter lætatus honore.
Dardaniæque alter fuſo quod ſanguine campis
Hectoreo victor luſtravit corpore Trojam. (hujus
Rurſus acerba fremunt, Paris hunc quod lethal, &
Alma dolis Ithaci virtus quod concidit icta.
Huc gerit averſos proles Laertia vultus.
Et jam Strymonii Rheſi, victorque Dolonis,
Pallade jam lætatur ovans. rurſuſque tremiſcit
Jam Ciconas, jam jamq; horret Læſtrygonas atros.
Illum Scylla rapax canibus ſuccincta Moloſſis
Æthnæ uſq; Cyclops; illum metuenda Charybdis,
Pallenteſque lacus, & ſquallida Tartara terrent.
Hic & Tantalei generis decus amplus Atrides
Aſſi-

Aſſidet, Argivum lumen. quo flamma regente
Doris Erichthonias proſtravit funditus arces.
Reddidit, heu, gravius pœnas tibi Troja ruenti:
Helleſpontiacis obiturus reddidit undis.
Illa vices hominum teſtata eſt copia quondam,
Ne quiſquam propriæ fortunæ munere dives
Iret inevectus cælum ſuper. omne propinquo
Frangitur invidiæ telo decus. ibat in altum
Vi Argoa petens patriam, ditataque præda
Arcis Erichthoniæ; comes huic erat aura ſecunda,
Per placidum curſu pelagus Nereis; ad undas
Signa dabat: pars inflexis ſuperacta carinis,
Cum ſeu cœleſti fato, ſeu ſideris ortu
Undique mutatur cœli nitor: omnia ventis,
Omnia turbinibus ſunt anxia. jam maris unda
Sideribus certat conſurgere: jamque ſuperne
Corripere, & Soliis, & ſidera cuncta minantur,
At ruit in terra cœli fragor. hìc modò læta
Copia, nunc miſeris circumdatur anxia fatis;
Immoriturque ſuper fluctus, & ſaxa Capharei,
Euboïcas & per cautes, Heræaque latè
Litora cùm Phrygiæ paſſim vada præda peremptæ
Fluctuat omnis in æquoreo jam naufraga tractu.
Hìc alii ſidunt pariles virtutis honore
Heroes, mediiſque ſiti ſunt ſedibus omnes,
Omnis Roma decus, magni quos ſuſcipit orbis.
Hìc Fabii: Deciique: hìc eſt & Horatia virtus:
Hic & fama vetus numquam moritura Camilli:
Curtius, & mediis quem quondam ſedibus urbis
Devotum bellis conſumpſit gurgitis hauſtus;
Mutius & prudens ardorem corpore paſſus,
Legitimè ceſſit cui facta potentia regis.
Hic Curius claræ ſocius virtutis, & ille
Flaminius, devota dedit qui corpora flammæ,
Jure igitur tales ſedes pietatis honorat:
Illic Scipiadæque duces, devota triumphis
Mœnia quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent:
Illi laude ſua vigeant: ego Ditis opacos
Cogor adire lacus, viduos à lumine Phœbi
Et vaſtum Phlegethonta pati; quo maxima Minos
Conſcelerata pia diſcernit vincula ſede.
Ergo jam cauſam mortis me dicere vinctæ
Verberibus ſævo cogunt ab judice pœnæ,

Cùm mihi tu ſis cauſa mali, nec conſcius adſis,
Nec tolerabilibus curis hæc immemor audis:
Quæ tamen, ut vanis demittens omnia ventis,
Digredior numquam rediturus, tu cole fontes,
Et virideis nemorum ſilvas, & paſcua lætus:
Et mea diffuſas rapiantur dicta per auras.
Dixit, & extrema triſtis cum voce receſſit,
Hunc ubi ſollicitum dimiſit inertia vitæ:
Interius graviter: mentem æger; nec tulit ultra
Senſibus infuſum Culicis de morte dolorem.
Quantumcumque ſibi vires tribuere ſeniles.
Queis tamen infeſtum pugnans devicerat hoſtem,
Rivum propter aquæ viridi ſub fronde latentem,
Conformare locum capit impiger, hunc & in orbē
Deſtinat, ac ferri capulum repetivit in uſum,
Gramineam ut viridi foderet de ceſpite terram.
Jam memor inceptum peragens ſibi cura laborē,
Congeſtum cumulavit opus atque aggere multo
Telluris tumulus formatum crevit in orbem.
Quem circum lapidem levi de marmore formans
Conſerit aſſiduæ curæ memor. hìc & acanthus,
Et roſa purpureo creſcit rubicunda colore;
Et violæ omne genus hìc eſt & Spartica myrtus,
Atq;hyacinthus: & hìc Cilici crocus editus arvo:
Laurus itē Phœbi ſurgēs decus: hìc rhododaphne,
Liliaque, & roris non avia cura marina,
Herbaque thuris opes priſcis imitata Sabina,
Chryſanthuſq;ederæq; nitor, pallente corymbo,
Et Bocchus Libyæ regis memor: hìc amaranthus
Buphthalmuſque virens. & ſemper florida picris
Non illinc Narciſſus abeſt: cui gloria formæ
Igne Cupidineo proprios exarſit in artus,
Et quoſcumque novant vernantia tempora flores:
His tumulus ſuper inſeritur: tum fronte locatur
Elogium, tacita format quod littera voce:
Parve Culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris Officium vitæ pro munere reddit.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS
CEIRIS,
AD
MESSALLAM.

ETſi me vario jactatum laudis amore,
Irritaque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius ſuaves exſpirans hortulus auras
Florentis viridi ſophiæ complectitur umbra
Num mea quæret eo dignum ſibi quærere carmẽ?
Longè aliud ſtudium, atque alios accincta labores,
Altius ad magni ſuſpendit ſidera mundi,
Et placitum paucis auſa eſt aſcendere collem.
Non tamen abſiſtam cœptum deſerere munus:
In quo jure meas utinam requieſcere muſas,
Et leviter blandum liceat deponere morem.
Quòd ſi mirificum proferre valent genus omnes,
Mirificum ſæcli, modò ſit tibi velle libido,
Si me jam ſumma ſapientia pangeret arce,
Quattuor antiquis quę hæredibus eſt data cõſors,
Unde hominum errores longè, lateque per orbem
Deſpicere, atq; humiles poſſem cõtemnere curas:
Non ego te talem venerarer munere tali;
Non equidem: quamvis interdum ludere nobis,
Et gracilem molli liceat pede claudere verſum;
Sed magno intexens, ſi fas eſt dicere, peplo,
Qualis Eriehteis olim portatur Athenis,
Debita cùm caſtæ ſolvuntur vota Minervæ,
Tardave confecto redeunt Quinquennia luſtro:
Cùm levis alterno Zephyrus concrebuit Euro,
Et prono gravidum provexit pondere curſum.
Felix ille dies, felix & dicitur annus:
Felices, qui talem annum videre, diemque.
Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ.
Magna Giganteis ornantur pepla trophæis:
Horrida ſanguineo pinguntur prælia cocco.
Additur aurata dejectus cuſpide Typho:
Qui prius Oſſæis conſternens æthera ſaxis
Æmathio celſum duplicabat vertice Olympum.

ale deæ velum ſolemni in tempore portant.
Tali te vellem juvenum doctiſſime ritu
Purpureos inter Soles, & candida Lunæ
Sidera, ceruleis orbem pulſantia bigis.
Naturæ rerum magnis intexere chartis;
Æternum ſophiæ conjunctum carmine nomen
Noſtra tuum ſenibus loqueretur pagina ſæclis.
Sed quoniã ad tantas nunc primũ naſcimur artes;
Nunc primùm teneros firmamus robore nervos:
Nec tamen intereà quæ poſſumus, in quibus ævi
Prima rudimenta, & primos exegimus annos,
Accipe dona meo multa vigilata labore,
Et præmiſſa tuis non magna exordia rebus,
Impia prodigiis ut quondam exterruit amplis
Scylla, novoſque avium ſublimis in aere cætus
Viderit; & tenui conſcendens ſidera penna
Cæruleis ſua tecta ſuper volitaverit alis:
Hanc pro purpureo pœnam ſcelerato capillo,
Proque patris ſolvens exciſa funditùs urbe,
Complures illam, & magni, Meſſalla, poetæ
(Nam verum fateamur: amat Polyhymnia verum)
Longe alia perhibent mutata membra figura,
Scyllæum monſtra in ſaxum converſa vocari.
Illam eſſe, ærumnis quam ſæpe legamus Ulyſſi
Candida ſuccinctam latrantibus inguina mõſtris,
Dulichias vexaſſe rateis, & gurgite in alto
Deprenſos nautas canibus laceraſſe marinis.
Sed neque Meoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
Nec malus iſtorum dubiis erroribus auctor.
Namque alias alii vulgò finxere puellas:
Quæ Colophoniaco Scyllæ dicuntur Homero,
Ipſi ſeu Lamiæ mater ſit, ſive Cratæis,
Sive illam monſtro genuit Perſæa biformi,
Sive eſt neutra parens, atque hoc in carmine toto
Inguinis eſt vitium, & Veneris deſcripta libido:
Sive etiam exactis ſpeciem mutata venenis
Infelix virgo, quid enim commiſerat illa?
Ipſe pater timidam ſæva complexus arena
Conjugium caræ violaverat Amphitrites,
Attamen exegit longo poſt tempore pœnas,
Ut cùm cura ſui veneretur conjugis alto,
Ipſa trucem multo miſceret ſanguine pontum,
Seu verò, ut perhibẽt, forma cùm vinceret omnes,
Et

Et cupidos quæſtu paſſim ſpoliaret amantes:
Piſcibus, & canibus rabidis vallata repentè,
Horribiles circum vidit ſibi ſiſtere formas.
Heu, quoties mirata novos expalluit artus?
Ipſa ſuos quoties, heu, pertimuitque latratus?
Auſa quod eſt mulier numen fraudare deorum,
Et dictam Veneri votorum vertere pœnam:
Quam mala multiplici juvenũ quod ſepta caterva
Dixerat, atque animo meretrix jactata ferarum,
Infamem tali meritorum more fuiſſe
Docta Palæphatia teſtatur voce papyrus.
Quidquid, & ut quiſquis tali de clade locutus,
Omnia ſint potiùs: liceat noteſcere Ceirin,
Atque unam ex multis Scyllam non eſſe puellis,
Quare & quæ cantus meditanti mittere certos
Magna mihi cupido tribuiſtis præmia divæ
Pierides: quarum caſtos altaria poſtes
Munere ſæpe meo inficiunt, foribuſque hyacinthi
Deponunt flores: aut ſuave rubens narciſſus,
Aut crocus alterna conjungens lilia caltha,
Sparſaque liminibus floret roſa. nunc age divæ
Præcipuè noſtro nunc adſpirate labori,
Atque novum æterno prætexite honore volumen.
Sunt Pandioniis vicinæ ſedibus urbes,
Actæos inter colles, & candida Theſei
Purpureis late ridentia litora conchis:
Quarum non ulli fama concedere digna
Stat Megara, Actæi quondam munita labore
Alcathoi, Phœbique, deus namque adfuit illi:
Unde etiam citharæ voces imitantur acutas.
Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulſus,
Et veterem ſonitu Phœbi teſtatur honorem,
Hanc urbem, ante alios, qui tum florebat in armis,
Fecerat infeſtam populato remige Minos,
Hoſpitioque ſeni fuit hyppolydoſaque victo,
Carpathium fugiens, & flumina Ceratæa
Texerat. hunc bello repetens Gortynius heros
Attica Cretæa ſternebat rura ſagitta.
Sed neq; tunc cives, neque tunc rex ipſe veretur
Infeſto ad muros volitantes agmine turmas
Ducere, & indomita virtute retundere mentes:
Reſponſum quoniam ſatis eſt meminiſſe deorum
Nam capite à ſummo regis, mirabile dictu,

Candida cæſaries; florebant tempora lauro,
Et roſeus medio fulgebat vertice crinis;
Cujus quam ſervata diù natura fuiſſet,
Tam patriam incolumem Niſi, regnumq; futurum.
Concordes ſtabili firmarunt nomine Parcæ.
Ergo omnis caro reſidebat cura capillo:
Aurea ſolemni comptum quoque fibula ritu
Cecropiæ tereti nectebat dente cicadæ.
Nec verò hæc vobis cuſtodia vana fuiſſet,
Nec fuerat: niſi Scylla novo correpta furore;
Scylla patris miſeri, patriæque inventa ſepulcrum;
O nimium cupidis ſi non inhiaſſet ocellis,
Sed malus ille puer, quem nec ſua flectere mater
Iratum potuit, quem nec pater, atque avus idem
Jupiter. ille etiam Pœnos domitare leones,
Et validas docuit vires manſueſcere tigris:
Ille etiam divos, homines ſed dicere magnum eſt,
Idem tum ſuperis acuebat parvulus iras
Junonis magnæ, cujus perjuria, divæ,
Olim ſe meminiſſe diù perjura puellæ
Non ulli liceat, violaverat inſcia ſedem,
Dum ſacris operata deæ laſcivit, & extra
Procedit longè matrum, comitumque catervam,
Suſpenſam gaudens in corpore ludere veſtem,
Et tumidos agitante ſinus Aquilone relaxans.
Nec dum etiam caſtos agitaverat ignis honores,
Nec dum ſolemni lympha perfuſa ſacerdos
Pallentis folii caput exornarat olivæ,
Cùm lapſa è manibus fugit pila. cùmque relapſa
Procurrit virgo; quo utinam ne prodita ludo
Aurea tam gracili ſolviſſet corpora palla.
Omnia, quæ retinere gradum, curſumque morari
Poſſent; ò tecum vellem tua ſemper haberes!
Non umquam violata manu ſacraria divæ,
Jurando infelix nequicquam jura piaſſes.
Et, ſi quis nocuiſſe tibi perjuria credat,
Cauſa pia eſt: timuit fratri te oſtendere Juno,
At levis ille deus, cui ſemper ad ulciſcendum
Quæritur ex omni verborum injuria dicto,
Aurea fulgenti depromens tela pharetra,
Heu nimium tereti, nimium Tirynthia niſu,
Virginis in tenera defixerat omnia mente.
Quæ ſimul ac venis hauſit ſitientibus ignem,

Et validum penitus concepit in oſſa furorem:
Sæva velut gelidis Ciconum Biſtonis in oris,
Ictave barbarico Cybeles antiſtita buxo;
Infelix virgo tota bacchatur in urbe,
Non ſtoræe Idæo flagrantes picta capillos,
Cognita non teneris pedibus Sicionya ſervans,
Non niveo retinens baccata monilia collo.
Multùm illi incerto trepidant veſtigia curſu:
Sæpe redit patrios adſcendere prodita muros,
Aeriaſque facit cauſam ſe viſere turres,
Sæpe etiam triſtes volvens in nocte querelas,
Sedibus ex altis cœli ſpeculatur amorem,
Caſtraque proſpectat crebris lucentia flammis.
Nulla colum novit, carum nec reſpicit aurum,
Non arguta ſonant tenui pſalteria chorda;
Non Libyco molles plauduntur pectine telæ:
Nullus in ore rubor: ubi enim rubor, obſtat amori.
Atque ubi nulla malis reperit ſolatia tantis,
Tabidulamque, videt labi per viſcera mortem;
Quò vocat ire dolor, ſubigunt quò tendere fata,
Fertur, & horribili preceps impellitur œſtro,
Ut patris, ah, demens crimen de verticeferret,
Furtim, atque arguto detonſum mitteret hoſti.
Namque hæc conditio miſeræ proponitur una,
Sive illa ignorans; qui non bona omnia malit
Credere, nam tanto ſcelere damnare puellam?
Heu tamē infelix (quid enim imprudētia prodeſt?)
Niſi pater, cui direpta crudeliter urbe
Vix erit una ſuper ſedes in turribus altis,
Feſſus ubi extructo poſſis confidere nido;
Tu quoque avis moriere; dabit tibi filia pœnas.
Gaudete ò celeres ſubnixæ nubibus altis,
Quæ mare, quæ virides ſilvas, lucoſque ſonantes
Incolitis: gaudete vagæ, blandæque volucres,
Voſque adeò humani mutatæ corporis artus.
Vos ò crudeli fatorum lege puellæ
Dauliades, crudele, venit cariſſima vobis
Cognatos augens reges, numerumque ſuorum
Ceiris. & ipſe pater, vos, ò pulcherrima quondam
Corpora, cæruleas prævertite in æthera nubes;
Quà novus ad ſuperum ſedes Calchejus, & quà
Candida conceſſos adſcendat Ceiris honores.
Jamque adeò dulcis devinctus lumina ſomno

Niſus

Niſus erat, vigilumque procul cuſtodia primis
Excubias foribus ſtudio jactabat inani:
Cum furtim tacito deſcendens Scylla cubili
Auribus arrectis nocturna ſilentia tentat;
Et preſſis tenuem ſingultibus aera captat.
Tum ſuſpenſa levans digitis veſtigia primis
Egreditur, ferroque manus armata bidenti
Evolat: at demptæ ſubdita in formidine vires,
Cæruleas ſua furta prius teſtantur ad umbras.
Nam qua ſe ad patrium tendebat ſemita limen,
Veſtibulo in thalami paulùm remoratur, & altum
Suſcipit ad culti nutantia ſidera mundi,
Non accepta piis promittens munera divis.
Quam ſimul Ogygii Phœnicis filia Charme
Surgere ſenſit anus (ſonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus ſtridens in limine cardo)
Corripit extemplò feſſam languore puellam,
Et ſimul, ò nobis ſacrum caput, inquit, alumna;
Non tibi nequicquam viridis per viſcera pallor
Ægrotas tenui ſuffudit ſanguine venas.
Nec levis hæc faciem (neq;enim pote) cura ſubegit:
Haud fallor, quod te potius Rhamnuſia fallit.
Nam qua te cauſa nec dulcis pocula Bacchi,
Nec gravidos Cereris dicam contingere fœtus?
Quæ cauſa ad patrium ſolam vigilare cubile.
Tempore quo feſſas mortalia pectora curas,
Quo rapidos etiam requieſcunt flumina curſus?
Dic age nunc miseræ ſaltem, quo ſæpe petenti
Jurabas nihil eſſe mihi, cum mæſta parentis
Famoſos circùm virgo morerere capillos?
Hei mihi, ne furor ille tuos invaluerit arcus:
Ille Arabis Myrrhæ quondam qui cepit ocellos:
Ut ſcelere infando, quod nec ſinit Adraſteja,
Lædere utrumque uno ſtudeas errore parentem.
Quod ſi alio quovis animo jactaris amore:
Nam te jactari, non eſt Amathuntia noſtra
Tum rudis, ut nullo poſſim cognoſcere ſigno:
Sin conceſſus amor noto te macerat igne,
Per tibi Dictymnæ præſentia numina juro,
Prima deũ, quæ te mihi dulcem donat alumnam,
Omnia me potius digna, atque indigna laborum
Millia viſuram, quàm te tam triſtibus iſtis
Sordibus, & ſcoria patiar tabeſcere tali.

Hæc

Hæc loquitur, mollique ut ſe velavit amictu,
Frigidulam injecta circumdat veſte puellam,
Quæ prius in tenui ſteterat ſuccincta corona:
Dulcia deinde genis rorantibus oſcula figens,
Perſequitur miſeræ cauſas exquirere tales;
Nec tamen ante ullas patitur ſibi reddere voces,
Marmoreũ tremebunda pedẽ, quàm rettulit intra.
Illa autẽ, Quid nunc me, inquit, nutricula torques,
Quid tantùm properas noſtros noviſſe furores?
Non ego conſueto mortalibus uror amore,
Nec mihi notorum deflectunt lumina vultus,
Nec genitor cordi eſt, ultro namq; odimus omnes;
Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari;
In quo falſa tamen lateat pietatis imago;
Sed media ex acie, mediis ex hoſtibus: heu, heu,
Quid dicam? quove ipſa malum hoc exordiar ore?
Dicam equidẽ, quoniam quid tu tibi dicere nutrix
Non ſinis? extremũ hoc munus morientis habeto.
Ille, vides, noſtri qui mænibus aſſidet hoſtis,
Quem pater ipſe deum ſceptri donavit honore,
Cui parcæ tribuere nec ullo vulnere lædi:
Dicendũ eſt, fruſtrà circumvehor omnia verbis:
Ille mea, ille idem oppugnat præcordia Minos.
Quod per te divum crebros obteſtor amores,
Perque tuũ memoris hauſtũ mihi pectus alumnæ,
Ut me, ſi ſervare potes, ne perdere malis:
Sin autem optatæ ſpes eſt inciſa ſalutis;
Ne mihi, quam merui, invideas nutricula mortem,
Nam niſi te nobis malus, ò malus optima Charme,
Ante hunc conſpectum caſuſve, deuſve tuliſſet:
Aut ferro hoc (aperit ferrum, quod veſte latebat)
Purpureum patris dempſiſſem vertice crinem,
Aut mihi præſenti peperiſsem vulnere lethum.
Vix hæc ediderat, cùm clade exterrita triſti
Intonſos multò deturpat pulvere crines,
Et graviter quæſtu Charme complorat anili:
O mihi nunc iterùm crudeli reddite Minos,
O iterùm noſtræ Minos inimice ſenectæ
Semper, & aut olim natæ te propter eundem,
Aut amor inſanæ luctum portavit alumnæ
Tene ego tam longè capta, atque avecta nequivi,
Tam grave ſervitium, tam duros paſsa labores,
Effugere ut ſiſtam exitium crudele meorum?

Jam

Jam jam nec nobis ea, quæ ſenioribus, ullam
Copia vivendi vitæ genus. ut quid ego amens
Te erepta ò Britomarte, meæ ſpes una ſalutis,
Te Britomarte diem potui producere vitæ?
Atque utinam Cereri, nec tantùm grata Dianæ
Venatus eſſes virgo ſectata virorum:
Gnoſſia neu Partho contendens ſpicula cornu
Dictæas ageres ad gramina nota capellas:
Numquam tam obnixè fugiens Minois amores,
Præceps aeriis ſpecula de montibus iſſes:
Unde alii fugiſſe ferunt, & numina Phocæ
Virginis aſſignant: alii, quò notior eſſes,
Dictymnam dixere tuo de nomine Lunam.
Sint hæc vera velim: mihi certè gnata periſti.
Nūquā ego te ſummo volitantē in vertice montis
Hyrcanos inter comites, agmenque ferarum
Conſpiciam, nec te redeuntem amplexa tenebo:
Verùm hæc tū nobis gravia, atque indigna fuere,
Tum mea alumna, tui cùm ſpes integra maneret:
Et vox iſta meas nondum violaverat aures.
Tene etiam fortuna mihi crudelis ademit?
Tene ò ſola meæ vivendi cauſa ſenectæ?
Sæpe tuo dulci nequicquam capta ſopore,
Cùm premeret natura, mori me velle negavi,
Ut tibi Corycio glomerarem flammea luto.
Quo nunc me infelix, aut quæ me numina ſervant?
An neſcis quâ lege patris de vertice ſummo
Edita candentes prætexat purpura canos?
Quæ tenui patriæ ſpes ſit ſuſpenſa capillo?
Si neſcis, aliquam poſſum ſperare ſalutem:
Inſcia quandoquidem ſcelus es conata nefandum.
Sin eſt, quod metuo: per me, mea alumna, tuumque
Expertum multis miſeræ mihi rebus amorem:
Per te, ſacra precor flumina Ilithyæ,
Ne tantum facinus tam nulla mente ſequaris.
Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor
Flectere, Amor, neque ſit cū dis contēdere noſtrū:
Sed patris incolumi potiùs te nubere regno,
Atq; aliquos tamē eſſe velis tibi, alumna, Penates:
Hoc unum exitio docta, atque experta monebo.
Quòd ſi non alia poteris ratione parentem
Flectere, ſed poteris (quid enim non unica poſſis?)
Tunc potius tamen ipſa, pio cum jure licebit,
Cùm

Cùm facti cauſam, tempuſque doloris habebis:
Tunc potius conata tua, atque incepta referto:
Meque, deoſq; tibi comites, mea alumna, futuros
Polliceor: nihil eſt quod texas ordine longum.
His ubi ſollicitos animi relevaverat æſtus
Vocibus, & blanda pectus ſpe vicerat ægrum;
Paulatim tremebunda genis obducere veſtem
Virginis, & placidam tenebris captare quietem,
Inverſo bibulum reſtinguens lumen olivo
Incipit, & crebros inſani pectoris ictus
Ferre manu, aſſiduis mulcens præcordia palmis.
Noctem illam ſic mæſta ſuper morientis alumnæ
Frigidulos cubito ſubnixa pependit ocellos.
Poſtera lux ubi læta diem mortalibus almum,
E gelido veniens mane quatiebat ab Oeta,
Quem pandæ alternis fugitant optantque puellæ;
Heſperium vitant, optant ardeſcere Solem;
Præceptis paret virgo nutricis, & omnes
Undique conquirit nubendi ſedula cauſas.
Tentantur patriæ ſubmiſſis vocibus aureis,
Laudanturque bonæ pacis bona: multus ineptæ
Virginis inſolito ſermo novus errat in ore.
Nunc tremere iuſtantis belli certamina dicit,
Communemque timere deum: nunc regis amicos,
(Namque ipſo verita eſt orbari mæſta parente)
Cum Jove cõmunes, qui quondã habuere nepotes:
Nunc etiam conficta dolo mendacia turpi
Invenit, & divum terret formidine cives:
Nunc alia ex aliis, nec deſunt, omnia quærit.
Quin etiam caſtos auſa eſt corrumpere vates:
Ut, cùm cæſa pio cecidiſſet victima ferro,
Eſſent, qui generum Minoa auctoribus extis
Jungere, & ancipites ſuaderent tollere pugnas.
At nutrix patula componens ſulfura teſta,
Narciſſum, caſiamve herbas incendit olentes:
Terque novena ligat triplici diverſa colore
Fila, ter in gremium mecum, inquit, deſpue virgo,
Deſpue ter virgo: numero deus impare gaudet.
Inde Jovi geminat magno frigidula ſacra,
Sacra nec Idæis ſenibus, nec cognita Graiis.
Pergis Amyclæo ſpargens altaria thallo,
Regis Joalciacis animum defrigere votis.
Verùm ubi nulla movet ſtabilem fallacia Niſum,
Nec

Nec poſsunt homines, nec poſsunt flectere divi:
(Tanta eſt in parvo ſiducia crine cavendi).
Rurſus ad inceptum ſociam ſe adjungit alumnæ,
Purpureumque parat rurſus tondere capillum,
Cum longo quod jam captat ſuccurrere amori.
Non minus illa tamē revehi, quod mœnia creſcāt,
Gaudeat: & cineri patriæ eſt jucunda ſepulto,
Ergo metu capiti Scylla eſt inimica paterno.
Tum coma Sidonio florens ſuccinditur oſtro:
Tum capitur Megara, & divum reſpōſa probantur:
Tum ſuſpenſā novo ritu de navibus altis,
Per mare cæruleum trahitur Niſeja virgo.
Complures illam nymphæ mirantur in undis.
Miratur pater Oceanus, & candida Thetys,
Et cupidas ſecum rapiens Galatea ſorores:
Illa etiam, junctis magnum quæ piſcibus æquor,
Et glauco bipedum curru metitur equorum,
Leucothoe, parvuſque dea cum matre Palæmon.
Illi etiam alternas ſortiti vivere luces,
Cara Jovis ſoboles, magnum Jovis incrementum.
Tyndaridæ niveos mirantur virginis artus,
Has adeò voces, atque hæc lamenta per auras
Fluctibus in mediis queſtu volvebat inani,
Ad cœlum infelix ardentia lumina tollens:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas:
Supprimite ò paulùm turbati flumina venti,
Dum queror: & divos, quamquam nil teſtibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Vos ego, vos adeò venti teſtabor, & auræ:
Vos matutina ſi qui de gente venitis,
Cernitis. illa ego ſum cognato ſanguine vobis.
Scylla, quod, ah ſalva liceat tibi dicere Progne;
Illa ego ſum Niſi pollentis filia quondam,
Certatim ex omni petiit quam Græcia regno,
Qua curvus terras amplectitur Helleſpontus:
Illa ego ſum, Minos, ſacrato fœdere conjux
Dicta tibi; tamen hæc, & ſi non accipis, audis,
Vinctane tam magni tranabo gurgitis undas?
Vincta tot aſſiduas pendebo ex ordine luces?
Non equidem me alio poſsum contendere dignam
Supplicio: quod ſic patriam, caroſque penates
Hoſtibus, immitique addixi ignara tyranno.
Verum eſt. hoc, Minos, illos ſcelerata putavi.

Si

Si noſtra ante aliquis nudaſset fœdera caſus,
Facturos quorum direptis mœnibus urbis.
O ego crudelis flamma delubra petivi.
Te verò victore priùs vel ſidera curſus
Maturata ſuos, quam te mihi talia captæ
Facturum metui. jam jam ſcelus omnia vincit,
Ten' ego plus patrio dilexi perdita regno?
Ten' ego? nec mirum, vultu decepta puella
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.
Non equidem ex iſto ſperavi corpore poſse
Tale malum naſci: forma, vel ſidere fallor,
Non me deliciis commovit regia dives
Coralio fragili, & lacrymoſo movit electro:
Me non florentes æquali corpore nymphæ,
Non metus incenſam potuit retinere deorum.
OMNIA vincit amor, quid enim non vincere ille?
Nec mihi jam pingui ſudabunt tempora myrrha,
Pronuba nec caſtos accendet pinus odores,
Nec Libys Aſsyrio ſternetur lectulus oſtro.
Magna queror, nec & illa quidē cōmunis alumna
Omnibus injecta tellus tumulabit arena.
Mene inter comites, ancillarumque catervas;
Mene alias inter famulatum munere fungi,
Conjugis atque tuæ, quæcumque erit illa, beatæ
Non licuit gravidos penſo devolvere fuſos?
At belli ſaltem captivam lege necaſses.
Jam feſsæ tandem fugiunt de corpore vires,
Et caput inflexa lentum cervice recumbit;
Marmorea adductis lambeſcunt brachia nodis.
Æquoreæ peſtes, immania corpora ponti,
Undique conveniunt, & glauco in gurgite circum
Verbere caudarum, atque oris minitantur hiatu.
Jam tandem caſus hominum, jam reſpice Minos,
Sit fatis hoc: tantùm ſolam vidiſse malorum;
Vel fato fuerit nobis hæc debita peſtis,
Vel caſu incepto, merita vel denique culpa.
Omnia nam potius, quàm te læſiſse, putabo.
Labitur intereà revoluta ab litore claſſis,
Magna repentino ſinuantur lintea Coro.
Flectitur in viridi remus ſale. languida feſsæ
Virginis in curſu moritur querimonia longo.
Deſerit anguſtis incluſum faucibus Iſthmon,
Cypſelidæ magni florentia regna Corinthi,

Præterit abruptas Scironis protinus arceis,
Infeſtumque ſuis diræ teſtudinis exit
Spelæum, multoque cruentas hoſpite cautes:
Jamque adeò tutum longè Piræea cernit,
Et notas ſecum, heu fruſtra, reſpectat Athenas.
Jam procul e fluctu Minoja reſpicit arva,
Florenteſq; videt jam Cycladas, hinc Strophadaſq;
Hinc ſinus, hinc ſtatio contra patet Hermionæa.
Linquitur ante alias longè gratiſſima Delos
Nereidum matri, & Neptuno Ægeo.
Proſpicit incinctam ſpumanti litore Cythnon,
Marmoreamq; Parō, viridemq; allapſa Donyſam:
Æginamque ſimul, ſementiferamque Seriphum
Fertur, & incertis jactatur ad omnia ventis.
Cymba velut magnas ſequitur cum parvula claſſes
Afer & hiberno bacchatur in æquore turbo:
Donec tale decus formæ vexavit, & ægros;
Non tulit, & miſeros mutavit virginis artus;
Cæruleo pollens conjux Neptunia regno.
Sed tamen externam ſquamis veſtire puellam,
Infidoſque inter teneram committere piſces
Nō ſtatuit. nimium eſt avidum pecus Amphitrites.
Aeriis potius ſublimem ſuſtulit alis,
Eſſet ut in terris facti de nomine Ceiris,
Ceiris Amycleo formoſior anſere Ledæ.
Ac velut in niveo teneræ cùm protinus ovo
Effigies animantur, & internodia membris
Imperfecta novo fluitant concreta calore:
Sic liquido Scyllæ circumfuſum æquore corpus
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Undique mutabant, atque undique mutabantur.
Oris honos primum; & multis optata labella;
Et pabulæ frontis ſpecies concreſcere in unum
Cœpere, & gracili mentum producere roſtro.
Tum, qua ſe medium capitis diſcrimen agebat,
Ecce repentè velut patrios imitatus honores,
Purpuream concuſſit apex in vertice criſtam:
At mollis varios intexens pluma colores,
Marmoreum volucri veſtivit tegmine corpus,
Lentaque perpetuas fuderunt brachia pennas,
Inde alias partes, minioque infecta rubenti
Crura nova macies obduxit ſqualida pelli,
Et pedibus teneris ungues confixit acutos,
Et

Et tamen hoc demum miſeræ ſuccurrere pacto
Vix fuerat placida Neptuni conjuge dignum:
Numquam illam poſthac oculi videre ſuorum
Purpureas flavo retinentem vertice vittas:
Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo.
Nullæ illam ſedes: quid enim jam ſedibus illis?
Quæ ſimul ut ſeſe cano de gurgite velox
Cum ſonitu ad cœlum ſtridentibus extulit alis,
Et multum latè diſperſit in æquore rorem:
Infelix virgo necquicquam morte recepta
Incultum ſolis in rupibus exigit ævum,
Rupibus, & ſcopulis, & litoribus deſertis.
Nec tamen hoc iterùm pœna ſine. namq; dum rex,
Omnia qui imperio terrarum millia verſat.
Commmotus talem ad ſuperos volitare puellam,
Cum pater extinctus cæſa ſub nocte lateret,
Illi pro pietate ſua (nam ſæpe tepenti
Sanguine taurorum ſupplex reſperſerat aras,
Sæpe deum largo decorarat munere ſedes)
Reddidit optatum mutato corpore vitam,
Fecit & in terris Haliæetus ales ut eſſet.
Quippe aquilis ſemper gaudet deus ille coruſcus.
Huic verò miſeræ, quoniàm damnata deorum
Judicio, gnatique, & conjugis ante fuiſſet,
Infeſti, appoſuitque odium crudele parentis.
Namque ut in ætherio ſignorum munere pręſtans,
Unum quem duplici ſtellarum ſidere vidi,
Scorpius alterni clarum fugat Oriona:
Sin inter ſeſe triſtes Haliæetus iras
Et Ceiris memori ſervant ad ſæcula fato:
Quacumq; illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras,
Inſequitur Niſus; qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.

TIB. CLAUDIUS DONATUS

DE

PUB. VIRGILII MARONIS

VITA.

PUB. VIRGILIUS Maro parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone, quem quidam opificem figulum, plures Magi cujuſdam viatoris, initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt: quem cùm agricolationi, reique ruſticæ, & gregibus præfeciſſet ſocer, ſilvis coemundis, & apibus curandis regulam auxit. Natus eſt Cn. Pompeo Magno, & M. Licinio Craſſo primum coſs. Iduum Octobrum die, in pago, qui Andes dicitur, qui eſt à Mantua non procul. Prægnans eo mater ſomniavit Maja, enixam ſe laureum ramum, quem contecta terra confeſtim cerneret coaluiſſe, & excreviſſe illicò in ſpeciem maturæ arboris, refertæ variis pomis, & floribus: ac ſequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in ſubjecta foſſa partu levata eſt. Ferunt, infantem, ut fuit editus, nec vagiſſe, & adeò miti vultu fuiſſe, ut haud dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante ſatas populos adæquarit, quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atq; conſecrata eſt, ſūma gravidarum, & fetarum religione, ſuſcipientium ibi, & ſolventium vota. Initio ætatis, id eſt, uſq; ad ſeptimum annum, Cremonæ egit: & XVII. anno virilem togam cepit, illis Conſulibus iterùm, quibus natus erat. Evenitque, ut eo ipſo die Lucretius poeta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolim tranſiit. Ubi cum litteris & Græcis, & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura, omniq; ſtudio indulſit medicinæ, & mathematicæ. Quibus rebus cū ante alios eruditior, peritiorque eſſet, ſe in urbem contulit,

tulit, ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos, varioſque morbos incidentes equis curavit. At ille in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, ut uni ex ſtabulariis, dari juſſit. Intereà à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſsus: qui omnium judicio ſpem protendebat virtutis, & celeritatis immenſæ. Hunc cùm adſpexiſset Maro, magiſtro ſtabuli dixit, natum eſse ex morboſa equa, & nec viribus valiturum nec celeritate: idque verum fuiſse inventum eſt. Quod cùm magiſter ſtabuli Auguſto recitaſset, duplicari ipſi in mercedem panes juſſit. Cùm item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum; dixit Virgilius, & animum celeritatemq; futuram. Quo cognito, mādat iterùm Virgilio panes duplicari. Dubitavit Auguſtus Octavii ne filius eſset, an alterius: idque Maronē aperire poſse arbitratus eſt, quia canū, & equi naturam parenteſque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat, & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te, Cæſar Auguſte, & fermè æquam cum diis immortalibus poteſtatem habere, ut, quem vis, felicem facias. Eo animo ſum, reſpondit Cæſar, ut ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te, felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam! Tunc Auguſtus: Putant alii me natum Octavio: quidam ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens: Facilè, inquit, ſi impune, licenterque, quæ ſentio, loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæſar jurejurando, nullum ejus dictum ægrè laturum, immò non niſi donatum ab eo diſceſsurum. Ad hæc oculos oculis Auguſti infigens Maro, Facilius, ait, in cæteris animalibus qualitates Parentum à mathematicis, & philoſophis cognoſci poſsunt, in homine nequaquam poſſibile eſt: ſed de te conjecturam habeo ſimilem veri, ut quid exercuerit pater tuus, ſcire poſſim. Attentè expectabat Auguſtus quidnam diceret. At ille: Quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat.

bat. Interrumpens Virgilius, Audi, inquit, quo pacto id coniicio: Cùm quædam enunciarim, prædixerimq́ quæ intelligi ſciriq;non niſi ab eruditiſſimis, ſummiſq; viris potuiſſent, tu princeps orbis, item & item panes in mercedem dari juſſiſti: quod quidem aut piſtoris, aut nati piſtore officium erat. Placuit Cæſari facetia, At deinceps, inquit Cæſar, non à piſtore, ſed à rege magnanimo dona feres, illumq; plurimi fecit, & Pollioni commendavit. Corpore, & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia: nam plerumq; ab ſtomacho, & faucibus, ac dolore capitis laborabat; ſanguinem etiam ſæpius ejecit, cibi, vinique minimi. Fama eſt, eum libidinis pronioris in pueros fuiſſe. Sed boni ita eum pueros amaſſe putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem, & Alexandrum: quem ſecunda Bucolicorum ecloga Alexin appellat, donatum ſibi ab Aſinio Pollione: utrumque non ineruditum dimiſit: Alexãdrum grammaticum; Cebetem verò & poetam. Vulgatum eſt, conſueviſſe eum cum Plotia Hieria. Sed Aſconius Pedianus affirmat, ipſum poſteà minoribus natu narrare ſolitum, invitatum quidem ſe à Varo ad communionem mulieris, verùm ſe pertinaciſſimè recuſaſſe. Cæterùm ſanè vita, & ore, & animo tam probum fuiſſe conſtat, ut Neapoli Parthenius vulgò appellaretur: ac, ſi quãdo Romæ, quò rariſſimè commeabat, viſeretur in publico, ſectantes, demonſtranteſq; ſe ſubterfugere ſolitum in proximum tectum. Bona autem cujuſdam exulantis offerente Auguſto non ſuſtinuit accipere. Poſſedit prope centies ſeſtertium, ex liberalitate amicorum; habuitque domum Romæ in Eſquiliis juxta hortos Mæcenatis, quamquam ſeceſſu Campaniæ, Siciliæq; plurimũ uteretur. Quæcumq; ab Auguſto peteret, repulſam numquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos jam grandis amiſit: ex quibus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera ſtudia, ut ſupra diximus, medicinæ quoq; ac ma-

maximè mathematicæ operam dedit. Egit & cauſam unã omninò, nec ampliùs quã ſemel. Sermone tardiſſimum, ac pæne indocto ſimilem fuiſſe, Meliſſus tradidit. Poeticam puer adhuc auſpicatus in Baliſtam ludi gladiatorii magiſtrum, ob infamiam latrociniorum coopertũ lapidibus, diſticon fecit:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus.
Nocte, dieque tuum carpe viator iter.

Deinde Catalecton, & Moretũ, & Priapeja, & Epigrammata, & Diras, & Culicem; cùm eſſet annorum quindecim: cujus materia eſt: Paſtor fatigatus æſtu cùm ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum proreperet è palude, culex provolavit, atque inter duo tempora aculeũ fixit paſtori. At ille continuò culicem contrivit, & viſum ſerpentem interemit, ac ſepulcrum culici ſtatuit, & diſticon fecit;

Parve culex, pecudum cuſtos, tibi tale merenti
Funeris officium, vitæ pro munere reddit.

Scripſit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cùm res Romanas inchoaſſet, offenſus materia, & nominũ aſperitate, ad Bucolica tranſiit, maximè ut Aſiniũ Pollionem, Alphenũ, Varum, & Cornelium Gallum celebraret, quia in diſtributione agrorum, qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, trium virorum juſſu, trans padũ dividebantur, indemnẽ ſe p̄ſtitiſſent. Deinde Georgica in honorẽ Mecenatis edidit, cũ ſibi vix dũ noto opẽ tuliſſet adverſùs Claudii veterani milites, vel, ut alii putãt, Atii centurionis violentiam, à quo in altercatione litis Agrariæ parũ abfuit, quin occideretur. Noviſſimè autem Æneidem aggreſſus eſt, argumentũ variũ, & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminũ inſtar. præterea nominibus, ac rebus Græcis, Latiniſq; commune, & in quo, quod maximè ſtudebat, Romanæ ſimul urbis, & Auguſti origo contineretur. Cùm Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos manè plurimos verſus dictare ſolitum, ac per totum diẽ retractando ad pauciſſimos redigere, non abſurdè carmẽ ſe urſę more parere dicens, & lambendo demum effingere. Æneida proſa prius oratione formatã digeſtãq; in XII. libros particulatim componere inſtituit, ut quidam tradunt. Alii ejus ſententiæ ſunt, ut exiſtiment, eum, ſi diutius

 vixiſ-

vixiſſet quatuor,& viginti libros uſque ad Auguſti
tempora ſcripturum,atque alia quædam percurſu-
rum,Auguſti verò geſta diligentiſſimè executurū :
quippe qui,dum ſcriberet, ne quid impetū morare-
tur , quædam imperfecta reliquit ; alia leviſſimis
verſibus ſcripſit:quos per jocum pro tigillis,vel ti-
bicinibus interponi à ſe dicebat ad ſuſtinendum
ovus,donec ſolidæ columnæ advenirent.Bucolicæ
triennio Aſinii Pollionis ſuaſu perfecit.Hic Tranſ-
padanam provinciã regebat: cujus favore,cùm ve-
teranis Auguſti millitibus Cremonenſium,& Man-
tuanorum agri diſtribuerentur , ſuos Vigilius non
amiſit:Facta enim diſtributione,ſuos ſeu Claudio,
ſeu Atio datos recuperavit.HuncPollionem maxi-
mè amavit Maro , & dilectus ab eo magna munera
tulit : quippè qui invitatus ad cœnam, captus pul-
chritudine, & diligentia Alexandri Pollionis pue-
ri,eum dono accepit.Hujus Pollionis filium C.Aſi-
nium, & Cornelium Gallum, oratorem clarum, &
poetam non mediocrem,miro amore dilexit Virgi-
lius. Is tranſtulit Euphorionem in Latinum, & li-
bris quatuor amores ſuos de Cytheride ſcripſit.
Hic primò in amicitia Cæſaris Auguſti fuit: poſteà
in ſuſpicionem conjurationis contra illum addu-
ctus, occiſus eſt. Verùm uſque adeò hunc Gallum
Virgilius amarat,ut quartus Georgicorū , à medio
uſque ad finem ejus laudem contineret , quem po-
ſteà,jubente Auguſto,in Ariſtei fabulam commu-
tavit.Georgica ſeptennio Neapoli,Æneida partim
in Sicilia, partim in Campania duodecim annis
confecit. Bucolica eo ſucceſſu edidit , ut in ſcena
quoque per cãtores crebra pronunciatione recita-
rentur.At cum Cicero quoſdam verſus audiſſet, &
ſtatim acri judicio intellexiſſet non communi ve-
na editos, juſſit ab initio totam eclogam recitari:
quam cum accurratè pernotaſſet,in fine ait Magnę
ſpes altera Romæ : quaſi ipſe linguæ Latinæ ſpes
prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecunda. Quæ
verba poſteà Æneidi ipſe inſeruit. Georgica, re-
verſo ab Actiaca victoria Auguſto, atque reficien-
darum viriū cauſa Atellæ commoranti, per conti-
nuum quatriduum legit, ſuſcipiente Mæcenate le-
gendi vicem,quoticsinterpellaretur ipſe vocis oſ-

ſen-

ſenſione. Pronunciabat autem maxima cum ſuavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poetam ſolitum dicere, involaturum ſe quædam Virgilio, ſi vocem poſſet, & os, & hypocriſim: eoſdem enim verſus, eo pronunciante, benè ſonare: ſine illo inareſcere, quaſi mutos. Æneidos vix dum cœptæ tanta extitit fama, ut Sextus propertius non dubitarit ſic prædicare:

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graii,
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.

Auguſtus verò, cùm jam forte expeditione Cantabrica abeſſet, & ſupplicibus, atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut ſibi de Æneide, ut ipſius verba ſunt, vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret, negavit ſe facturum Virgilius: cui tamen multo poſt, perfecta demum materia, tres omnino libros recitavit, ſecundũ videlicet, quartum, & ſextum. Sed hunc præcipuè ob Octaviam: quæ cùm recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus, *Tu Marcellus eris* defeciſſe fertur, atq; ægrè refocillata, dena ſeſtertia pro ſingulo verſu Virgilio dari juſſit. Recitavit & pluribus: ſed neq; frequenter, & fermè illa, de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium, & libertum ejus, exactæ jam ſenectutis, tradunt referre ſolitum, quondam in recitando, eum duos dimidiatos verſus compleſſe ex tempore. *Miſenum Æolidem* adjeciſſe, *Quo non præſtantior alter*. Item huic, *Ære ciere viros*, ſimili calore jactatum ſubjunxiſſe, *Martemque accendere cantu.* ſtatimque ſibi imperaſſe, ut utrumque volumini adſcriberet. Bucolica, Georgicaque emendavit. Anno verò quinquageſimo ſecundo, ut ultimã manũ Æneidi imponeret, ſtatuit in Græciam, & Aſiam ſecedere, trienn ioque continuo omnem operam limitationi dare, ut in reliqua vita tantùm philoſophiæ vacaret. Sed cùm aggreſſus iter Athenis occurriſſet Auguſto ab oriente Romam revertenti, unà cum Cæſare redire ſtatuit. At cũ Megaram, vicinũ Athenis oppidum viſendi gratia peteret, languorem nactus: quem non intermiſſa navigatio auxit, ita ut gravior in dies; tandem Brundiſium adventarit: ubi diebus paucis obiit, decimo

Kal. Octob. C. Sentio, & Q. Lucretio coſs. Qui cùm gravari morbo ſeſe ſentiret, ſeria ſæpe, & magna inſtantia petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, teſtamento comburi juſſit, ut rem inemendatam, imperfectamque. Verùm Tucca, & Varus monuerunt, id Auguſtum non permiſſurum. Tunc eidem Varo, ac ſimul Tuccæ, ſcripta ſub ea conditione legavit, ne quid adderent, quod à ſe editum non eſſet, & verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, relinquerent: Voluit etiam ſua oſſa Neapolim transferri, ubi diù, & ſuaviſſime vixerat, ac extrema valetudine hoc ipſe ſibi epitaphium fecit diſticon:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua, rura, duces.

Translata igitur juſſu Auguſti ejus oſſa, prout ſtatuerat, Neapolim fuere, ſepultaque via Puteolana, intra lapidem ſecundum, ſuoque ſepulcro id diſticon, quod fecerat, inſcriptum eſt. Hæredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altera parte, ex quarta Auguſtum, ex duodecima Mæcenatem, ex reliquis L. Varum, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem poſt obitum, prout petiverat, juſſu Cæſaris emendaverunt: Nam nullius omnino ſententia crematu Æneis digna viſa fuit: de qua re Sulpicii Carthaginenſis extant hujus verſus:

Juſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius: Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Varuſque ſimul, tu, maxime Cæſar,
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et penè eſt alio Troja cremata rogo.

Extant & Auguſti de ipſa eadem re verſus plures, & clariſſimi, quorum initium ita eſt:

Ergone ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur Muſa Maronis?

Et paulo poſt:

Sed legum ſervanda fides. ſuprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere neceſſe eſt.
Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quàm tot congeſtos noctesque dieſque labores

Hau-

Hauſerit una dies. Et ea, quæ ſequuntur. Nihil igitur auctore Auguſto Varus addidit, quod & Maro præceperat, ſed ſummatim emendavit, ut qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem: quod omnia fere apud eum hemeſtichia præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, ſenſum videntur habere perfectum, Niſus grammaticus audiſſe ſe à ſenioribus dicebat. Varum duorum librorum ordinem commutaſſe, & qui tum ſecundus erat, in tertium locum tranſtuliſſe, etiam primi libri correxiſſe principium, his demptis verſibus.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egreſſus ſilvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma, virumque cano.

Nec Virgilius, qui columen linguæ Latinæ fuit, caruit obtrectatoribus. In Bucolicis enim duas Eclogas, ſed inſulſiſſimè, Paro quidam deridet, & ſic deridendo incipit:

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?
Sequentis.
Dic mihi Damœta, cujum pecus, ante Latinum?
Non, verùm Ægonis. noſtris ſic rure loquuntur.

Alius recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, ſere nudus*: ſubjecit. *Habebis frigora, febrem*,

Eſt adversùs Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomaſtix. M. Vipranius eũ à Mæcenate ſuppoſitũ appellabat novæ κακοζηλίας repertorẽ, dicebatq; neq; tumidũ eſſe, neq; exilem, ſed cõmunibus verbis opus illud confeciſſe Herennius vitia ejus tantùm cõtraxit, Petilius Fauſtinus furta. Sũt & Q. Octavii Aviti volumina, quibus annotantur, quos, & unde verſus tranſtulerit. Aſconius Pedianus libro, quem contra obtrectatores Virgilii ſcripſit, pauca admodùm ei objecta ponit, & potiſſimùm, quòd non rectè hiſtoriam cõtexuit, & quòd pleraq; ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait: Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verùm intellecturus, facilius eſſe Herculi clavam, quã Homero verſum ſurripere, &

tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem malevolorũ decideret. Refert etiã Pedianus, benignum, cultoremq; omnium bonorum, atq; eruditorum fuiſſe, & uſque adeò invidiæ expertem fuiſſe, ut ſi quid erudite dictũ inſpiceret alterius, non minus gauderet, ac ſi ſuum fuiſſet: neminẽ vituperare, laudare bonos: ea humanitate eſſe, ut, niſi perverſus, maxime quiſq; illum non diligeret modò, ſed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac ſibi; illudq; Euripidis antiquum ſæpe uſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινά hoc eſt, communia amicorum eſſe omnia. Quare coævos omnes poetas ita adjunctos habuit, ut cùm inter ſe plurimùm invidia arderent, illum unà omnes colerent. Varus, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anſer verò, quoniam Antonii partes ſecutus eſt, illũ nõ obſervaſſe dicitur. Cornificius ob perverſam naturã illum non tulit. Gloriæ verò adeò contemptor fuit, ut cùm quidam verſus quoſdã ſibi adſcriberent, eaq; re docti haberentur, non modò ægrè non ferebat, immò voluptuoſũ id ſibi erat. Cùm enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valviſque nõ nominato auctore infixiſſet, id erat hujuſmodi.

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula manè:
Diviſum Imperium cum Jove Cæſar habet.

diù queritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus verò poeta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus, honoratuſque à Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium: *Sic vos non vobis*. Poſtulabat Auguſtus, ut hi verſus complerentur: quod cum fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius, præpoſito diſticho, ſic ſubjunxit.

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores:
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito, aliquandiù Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Cũ hic aliquando Enniũ in manu haberet, rogareturque, quidnam faceret,

reſpon-

reſpondit,ſe aurũ colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poeta ille egregias ſententias, ſub verbis non multum ornatis. Interrogãti Auguſto,quo pacto civitas feliciter gubernaretur,Si prudentiores, inquit, temonẽ tenuerint,& boni malis præponantur,itaq;optimi ſuos habeant honores nulli tamen aliorum injuſti quidquam fiat. At Mæcenas: Quid, inquit,Virgili, ſatietatem homini non affert? Omnium rerũ,reſpondit,aut ſimilitudo,aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit, Quo pacto quis altam,felicemq;ejus fortunam ſervare poteſt?Cui Maro Si, quantum honore,ac divitiis aliis præſtantior fit,tanto liberalitate,& juſtitia alios ſuperare nitatur Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientia; ac nullam aſperam adeò eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam ſententiam in quinto Æneidos inſeruit.

Nate dea quò fata trahunt,retrahũtque ſequamur:
Quid quid erit, ſuperãda omnis fortuna ferẽdo eſt.

Cum quidam ejus amicus, Cornificii in eum maledicta,& inimicitias ſibi enarraret: Quam putas,inquit,eſſe hujuſce malevolentiæ cauſam?Nam neq, unquam Cornificium offendi, & eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait Architectum architecto invidere,& poetã poetæ? De malis,inquit,Græcus ille intellexit nam boni eruditiores amant.Sed magna cũ laude,& gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendã atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius invidia rũpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidam orator, & poeſim mediocriter doctus: cui multiplex,variumq ingeniũ erat,qui omnium omnia dicta reprehẽdere conabatur: non ut verum dignoſceret, quod Socrates facere conſuevit,ſed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicumque convenire dabatur, maledictis,ſalibuſque vexabat.Quare ille ſæpe,aut tacibũdus diſcedebat aut ſuffuſus pudore taccbat. Verùm cum Auguſto audiente elinguem illum diceret,& cauſam,etiam ſuam, ſi linguã haberet, defendere nequiret:Tace, inquit,rabula.Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſarum mearum Auguſt fecit, & Mæcenatem:

tem: & ea tuba, cùm volo, loquor, quæ ubique, & diutiſſimè audietur. Tu loquacitate non modò audires hominū, ſed muros rumpis. Auguſtus verò Filiſtum gravi vultu increpavit. Tunc Maro, Si tempus, Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, rarò loqueretur. Tacēdum enim ſemper eſt: niſi cùm taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis proſit. Nam qui cōtendit, &, an contentionis finis utilis ſit, non novit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteàquam Auguſtus ſumma rerum omnium potitus eſt, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & ſenatui reipub. reddere. in qua re diverſæ ſententiæ conſultos habuit, Mecenatē, & Agrippā; Agrippa enim utile ſibi fore, etiamſi honeſtum nō eſſet, relinquere tyrannidē, longa oratione contendit, quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus, & hinc ferebatur, & illinc. Erant enim diverſæ ſentētiæ. variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronē, an conferat privato homini, ſe in ſua repub. tyrannum facere. Tū ille, Omnibus ferme, inquit, repub. aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit, & civibus: quia neceſſe erat propter odia ſubditorū, aut eorū injuſtitia, magna ſuſpicione, magnoq timore vivere. Sed ſi cives juſtū aliquē ſcirent quē amarent plurimū, civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiā, quod modò facis, omnibus in futurū nulla hominū facta compoſitione diſtribues: dominari te, & tibi conducet, & orbi. Benevoletiā enim omnium habes, ut deum te & adorent, & credāt. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar principatum tenuit. Audivit à Scirone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ, ſocium habuit Varum. Quamvis diverſorum philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe de animo maximè videatur ipſe tamen fuit Academicus: nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Nunc quoniā de auctore ſummatim diximus, de ipſo jam carmine dicendum videtur: quod bifariā tractari ſolet, hoc eſt & ante opus, & in ipſo opere. Ante opus, titulus, cauſa, intentio. Titulus, in quo quæritur cujus ſit. Cauſa, unde ortum ſit, & quare hoc potiſſimū ſibi ad ſcribendū poeta præſūpſerit,

In-

Intentio, in qua cognoſcitur quid efficere conetur poeta. In ipſo opere ſanè tria ſpectantur; numerus, ordo, explanatio. Quamvis igitur multa ψευδεπίγραφα id eſt falſa inſcriptione ſub alieno nomine ſunt prolata, ut Thyeſtes tragædia hujus poetæ, quã Varus edidit pro ſua; & alia hujuſcemodi: tamen Bucolica liquidò Virgilii eſſe, minimè dubitandum eſt: præſertim cùm ipſe poeta tanquam hoc metuens, principium hujus operis, & in principio Æneidos, & in alio carmine ſuum eſſe teſtatus ſit, dicens, *Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena*, & reliqua. Et.

Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Bucolica autem & dici, & rectè appellari, vel hoc ſolum indicium ſuffecerit, quòd hoc eodẽ nomine apud Theocritum cenſeantur; verùm ratio quoque demonſtranda eſt. Tria ſunt paſtorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habent, quorũ qui minimi ſunt, ἀιπόλοι dicuntur à Græcis, iidẽ à nobis capratii: paulò honoratiores, qui ποιμένες, id eſt, opiliones dicuntur: honeſtiſſimi, & maximi βουκόλοι quos bubulcos dicimus. Unde igitur magis decuit paſtorali carmini nomẽ imponi, quàm ab eo gradu, qui apud paſtores excellentiſſimus invenitur? Cauſa dupliciter inſpici ſolet: ab origine carminis, & à voluntate ſcribentis. Originẽ autẽ Bucolici carminis alii ob aliã causã ferunt. Sunt enim, qui à Lacedæmoniis paſtoribus Dianę primũ carmen hoc redditum dicant, cum eidem deæ, propter bellũ, quod toti Gręcię illo tempore Perſæ inferebant, exhiberi per virgines de more ſacra nõ poſſent. Alii ab Oreſte circa Siciliã vago, id genus carminis Dianę redditum loquuntur, per ipſum, atq; paſtores quo tempore de Scythia cum Pylade fugerat, ſurrepto numinis ſimulacro, & celato in faſce lignorum. Unde Faſcelidẽ Dianã perhibent nuncupatã: apud cujus aras Oreſtes per ſacerdotem ejuſdem numinis Iphigeniam ſororem ſuam à parricidio fuerat expiatus. Alii Apollini Nomio, paſtorali ſcilicet deo: qua tẽpeſtate Admeti boves paverat. Alii Libero, Nympharum ſcilicet, & Satyrorum, & id genus numinũ principi, quibus placet ruſticũ carmen. Alii Mercu-

rio Daphnidis patri, paſtorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipſum poetam. Alii in honorem Panos ſcribi putant peculiariter paſtoralis dei, item Sileni, Silvani, atque Faunorum. Quæ cùm omnia dicantur, illud erit probatiſſimũ, Bucolicũ carmen originem ducere à priſcis temporibus, quibus vita paſtoralis exercita erat, & ideò velut aurei ſæculi ſpeciem in hujuſmodi perſonarum ſimplicitate cognoſci: & meritò Virgilium proceſſurum ad alia carmina, non aliunde cæpiſſe, niſi ab ea vita, quæ prima in terris fuit. Nam poſteà rura culta, & ad poſtremum pro cultis, & feracibus terris bella ſuſcepta, quod videtur Virgilius in ipſo ordine operum ſuorum voluiſſe monſtrare, cùm paſtores primò, deinde agricolas canit, & ad ultimum bellatores. Reſtat, ut quæ cauſa voluntatem attulerit poetæ Bucolica potiſſimùm ſcribendi conſideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti, & admiratione ejus illectus eſt: aut ordinem temporum eſt ſecutus erga vitam humanã, ut ſupra diximus, aut tres modos elocutionum, quos χαρακτῆρας Græci vocant ἰσχνὸν qui tenuis; ἁδρὸν qui validus: μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat, Virgilium, qui in omni genere prævaluerit, Bucolica primum, Georgica ſecundum, Æneida tertium voluiſſe conſcribere. Aut ideò potiùs primò Bucolica ſcripſit, ut in ejuſmodi carmine, quod & paulò liberius, & magis validum, quã cætera, eſt, facultatem haberet captandę Cęſaris indulgentię, recuperandiq; agri, quem amiſerat. Ob hanc cauſã die tertio Iduũ Martiarũ C. Cæſare interfecto, cũ Auguſtũ Cęſarẽ pęnè puerũ veterani milites, non abnuente ſenatu, ſibi ducẽ conſtituiſſent, exorto bello civili Cremonenſes cum cęteris ejuſdẽ ſtudii adverſarios Auguſti Cęſaris adjuverunt. Unde factũ eſt, ut cùm victor Auguſtus in eorũ agro veteranos deduci juſſiſſet, non ſufficiente agro Cremonenſiũ, Mantuani quoq; in quibus erat Virgilius, maximã partẽ ſuorũ finiũ perdiderint, eo quod vicini Cremonẽſibus fuerant. Sed Virgilius Auguſti familiaritate, ſuoq; carmine fretus centurioni Ario obſiſtere auſus eſt. Ille ſtatim, ut miles, ad gladium manũ admovit. Cùmq; ſe in fugã proripuiſſet poeta, non prius perſequendi

finis

finis fuit, quã ſe in fluviũ Virgilius conjeciſſet. Sed poſteà Mecenate, & Pollione, & ipſo Auguſto favẽtibus, agros ſuos recepit. Intẽtio libri, quam *εκλογὴν* Græci vocant, imitatione Theocriti poetę cõſtituitur, qui Siculus, & Syracuſæ fuit. Eſt intentianus etiã in laudem Cęſaris, & principiũ cęterorum, per quos in ſedes ſuas rediit: unde ut & delectationem, & utilitatẽ finis contineret, ſecundùm præcepta cuncta confecit. Quæri ſolet: cur non plures quam decẽ Eclogas conſcripſerit: quod nequaquam mirandum videbitur ei, qui conſideraverit ætatem ſcenarum paſtoralium, quæ ultrà hunc numerum non poteſt proferri; præſertim cùm ipſe poeta circumſpectior Theocrito, ut ipſa res indicat, videatur metuere, ne illa Ecloga, quæ Pollio inſcribitur, minus ruſtica videatur, cùm ipſam ſic præſtruat ipſe, dicens, *Sicelides Muſæ paulò maiora canamus:* & item ſimiliter in aliis duabus facit. Illud tenendum eſſe prædicimus in Bucolicis Virgilii, neq; nuſquã, neq; ubiq; aliquid figuratè dici, hoc eſt, per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæſaris, & amiſſos agros hæc Virgilio conceduntur, cum Theocritus, quẽ hic noſter toto ſtudio imitari conatur, ſimpliciter omninò conſcripſerit. Quod autẽ in ipſo carmine tractari ſolet, eſt numerus, ordo, explanatio. Numerus Eclogarũ manifeſtus eſt. Nam decẽ ſunt: ex quibus propriæ Bucolicæ vii. eſſe creduntur: nam tres ultimæ propriæ Bucolicæ dici non debent. Pollio ſcilicet, Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conquęſtionem publicã, & privatã congratulationẽ de agro, & dicitur Tityrus. Secunda amorem pueri, & dicitur Alexis. Tertia certamen paſtorũ, & dicitur Palæmon. Quarta genethliacum, & dicitur Pollio. Quinta epitaphium, & dicitur, Daphnes. Sexta metamorphoſim, & dicitur Varus, & Silenus. Septima, amores diverſorũ ſexuũ, & dicitur Corydon. Octava, Pharmaceutria, & dicitur Damon. Nona cõtinet poetę conquęſtionẽ de amiſſo agro, & dicitur Mæris. Decima deſideriũ Galli, & dicitur Gallus. Quod ad ordinem ſpectat, illud ſcire debemus, in prima tantùm, & ultima Ecloga poetã voluiſſe ordinẽ ſervare: quoniam in altera principium conſtituit: ut in Georgicis ait, *Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.*

fagi. In altera oſtendit finem : quippe qui dicat. *Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem*. Verùm, inter ipſas Eclogas, paſtoralem, conſcriptumque ordinem nullum eſſe certiſſimum eſt. Sed ſunt, qui dicunt, initium Bucolici carminis non *Tityre* eſſe, ſed, *Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu*. Supereſt explanatio : ad quam antequam veniamus, illud dixerim, tunc eſſe Bucolicum carmen, & uſque adeò Heroico charactere diſtare, ut verſus quoque hujus carminis ſuas quaſdã cæſuras habeant, & ſuis legibus diſtinguantur. Nam cùm tribus probetur metrum, cæſura, ſcanſione, modificatione: non erit Bucolicus verſus, niſi in quo, & pes primus partem orationis abſolverit; & tertius trochæus fuerit, & cęſura, & quartus pes dactylus magis, quàm ſpondeus partem orationis terminaverit : quintus & ſextus pes ex integris dictionibus fuerit ; quod Virgilius à Theocrito ſæpe ſervatum, victus operis difficultate, neglexit : in ſolo principio incertum induſtria, an caſu, has cæſuras ſervaverit. Nam, *Tityre*, dactylus partem orationis abſolvit, *tu patula recu*, tertium trochæum ; quamvis de compoſita dictione concluſit *bans ſub* ; quartum ſpondeum pro dactylo, cùm ſubjunxit *tegmine fagi*, terminatis partibus orationis integrum comma perfecit; cujus rei diligentiam licet in Theocriti omnibus fermè verſibus admirari. Qui verò ſupradicta ac i judicio, diligenterque conſiderarit, facilè intelliget, quæ in Georgicis intentio, quique finis fuerit, nec minus etiam in Æneide. Poematis ſtyli genera tria ſunt : aut enim activum, vel inventivum, quod Græci δραματικόν appellant, in quo perſonæ loquentes introducuntur ſine poetæ interlocutione, ut ſunt tragœdiæ, & comœdiæ: δρᾶν enim Græcè agere dicitur: quo genere ſcripta eſt prima, *Tityre*, & *Quò te Mœri pedes*. Aut enarrativum, quod Græci διηγηματικὸν appellant: in quo poeta ipſe loquitur ſine interpoſitione perſonæ: ut tres primi Georgicon libri, item Lucretii carmina, aut commune, vel mixtum, quod Græci μικτὸν appellant: ubi & poeta ipſe loquitur, & introductæ perſonæ, ut eſt Virgilii Æneis.

FINIS.

755387

Digitized by Google